

M14967

Az Igazságügyi Minisztérium
Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnoksága

János János

**MÓDSZERTANI
FÜZETEK**

1986 3

Belső használatra

MÓDSZERTANI FÜZETEK

AZ IGAZSÁGÜGYI MINISZTERIUM
BÜNTETÉSVÉGREHAJTÁS
ORSZÁGOS PARANCSNOKSÁGA

Kézirat gyanánt

Szerkeszti:
a szerkesztőbizottság

Elnök:
Nagy Tibor bv. vezérőrnagy

Tagjai:
Fejes Imre bv. alezredes,
dr. Illovszky Vladimir bv. ezredes,
Kudor Zoltánné bv. őrnagy,
Palotás Miklós bv. ezredes,
Vincze Tamás bv. ezredes

Szerkesztő: Bánki Erika

Szerkesztőség:
1054 Budapest V., Steindl Imre u. 8.

A fotókat készítette:
Doba Károly, Zimmermann Béla

86—3930 Szikra Lapnyomda,
Budapest

Felölős vezető:
Csöndes Zoltán vezérigazgató

TARTALOM

-
- 1 DR. RÓZSA JÁNOS: A rablás anatómiája
-
- 10 FÓRUM
-
- 10 MÓDOS TAMÁS—VARGA KÁROLY: Adalékok a fegyelmi statisztika elemzéséhez
-
- 17 TAPASZTALATCSERE
-
- 17 CSEREY GÁBOR: Termelésirányítás és személyiségformálás
-
- 21 CSÓTI LÁSZLÓ: Mezőgazdasági munkáltatás Állampuoztán
-
- 26 TÁJÉKOZTATÓ
-
- 26 DR. BOROS JÁNOS: Tudományos kutatás a büntetésvégrehajításban
-
- 34 DR. NÉMETH MIHÁLY—DR. TÓTH KOVÁCS JÁNOS: Őszintén az AIDS-ről
-
- 38 ÉVFORDULÓ
-
- 38 TURBÓK ATTILA: A Heti Híradó három évtizede
-
- 43 DR. FARKAS TIBOR: Krónika a grafit-ceruzától a hordozható televízióig
-
- 50 Ami a Heti Híradóból kimaradt
-
- 52 A BV TÖRTÉNETÉBŐL
-
- 52 DR. KABÓDI CSABA—DR. MEZEY BARNA: A testi büntetés Magyarországon
-
- 62 SZEMLE
-
- 62 Nemzetközi tapasztalatok
-

| A rablás anatómiája

Hazánk kriminalitását az elmúlt fél évszázadban egymással ellentétes folyamatok jellemezték. A lezajlott gazdasági, társadalmi változások a bűnözésben is éreztették mind negatív, mind pedig pozitív hatásukat. Sok, korábban bűncselekménynek tekintett magatartás bűnvádi üldözése megszűnt, de a megváltozott körülmények miatt új büntető tényállások is születtek.

A bírói úton felelősségre vont személyek több mint egyharmadát 1984-ben olyan magatartásért ítélték el, amelyek a II. világháború előtt, de még 30 éve sem számítottak bűncselekménynek (pl. ittas gépjárművezetés, garázdaság stb.). Ugyanakkor a motorizáció fejlődése az egyéb közlekedési bűncselekmények, a kiszélesedett idegenforgalom, a vám- és deviza-bűncselekmények, a nagy arányú társadalmi mobilitás¹ és migráció² pedig a válások szaporodását és ennek egyik következményeként a tartási kötelezettségek elmulasztásával kapcsolatos cselekmények megélnkülését eredményezte.

A fentiek ellenére a közbűnség bűncselekmények miatt elítélt személyek százezer lakosra eső gyakorisági mutatója az elmúlt időszakban — az 1951—1953-as évek kivételével — többnyire 600 alatt mozgott, szemben az utolsó békeévek — 1936—1938 — 840 feletti átlagával. E kedvező arány azonban nemcsak a materiális cselekmények alakulásának, hanem az értékelés megváltozásának, a dekriminalizációnak is betudható.

Korábban bírói hatáskörbe tartoztak a kisebb értékre elkövetett tulajdonsértések. Ma viszont a kihágások elkövetőit a szabálysértési hatóságok vonják felelősségre, ha egyéb körülmény miatt a cselekmény nem minősül vétségnek. Tehát ha nem betörés, bemászás útján valósul meg, ha nem visszaeső követi el, ha nem dolog elleni erőszakkal hajtják végre stb. Ha ezek a kisebb értékre elkövetett egyszerű, vagyon elleni cselekmények nem kerültek volna ki a büntető bíróságok hatásköréből, úgy ma a százezer elítéltre eső gyakorisági mutató 900 lenne. Mindez szintén a technika fejlődésével, valamint a személyi és a társadalmi tulajdonban lévő vagyon gyarapodásával és struktúrájának átalakulásával magyarázható.

Az önkiszolgáló boltok létesítése, a gépkocsiállomány megsokszorozódása pl. mozgósító erővel bírt az ilyen cselekmények elkövetésére hajlamos személyekre, nem utolsósorban a fiatalabb korosztályokra. Napjainkban a személyi tulajdon ellen elkövetett cselekmények több mint egyötöde gépjárművekkel kapcsolatos, és a tettesek egyharmada fiatalkorú. Nem kell bizonygatni, hogy e cselekmények 20-30 évvel ezelőtt úgyszólván ismeretlenek voltak.

Mivel azonban egy adott típusú kriminális viselkedés (pl. gépjárműelvitel) rendszerint irradiál³, azaz más bűncselekményre is ösztönöz, az említett folyamatok következményei a bűnözés egyéb területein is éreztették hatásukat. Növekedett az ittas állapotban és a szervezettebb módon történt elkövetés, de emelkedett a betörések és a rablások száma is.

¹ mobilitás: egy másik társadalmi csoportba kerülés

² migráció: a lakosság helyváltoztatása egy országon belül, vagy áttelepülése egyik országból a másikba

³ irradiál: kiterjed, kisugárzik a szomszédos területekre

A következőkben ez utóbbi cselekmények jellegéről, gyakoriságáról és terjedésének okairól számolunk be egy konkrét vizsgálat alapján, amely az ilyen címen indult büntető eljárások és az ilyen bűnügyekben szereplők adataira épült.

A rablások jellege

A személyi és társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett rablás miatt az 1950-es években átlag 460, a hatvanas években 300, a hetvenes években már közel 700, az utóbbi öt év átlagában pedig 1443 büntető eljárás fejeződött be. A társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett cselekmények száma és jellege nem változott. Ezek többsége a kereskedelmi szektort, kisebb hányada pedig a termelőszövetkezetek, a vasút, a hírközlés pénzkezeléssel megbízott dolgozóit érintette.

A cselekmények jelentős hányada kísérleti stádiumban maradt. A rablás növekvő tendenciája tehát kizárólag a személyi tulajdon sérelmére elkövetett cselekmények terén jelentkezik.

A rablási cselekmények lényege az eltulajdonítás céljából történt dologelvétele, amelynek érdekében a tettes erőszakot vagy élet, illetve testi épség elleni közvetlen fenyegetést alkalmaz, illetőleg a sértettet öntudatlan vagy védekezésre képtelen állapotba helyezi. E magatartás sikere nagymértékben függ a sértett fizikai és szellemi állapotától, védekezési képességének mértékétől.

A rablás etiológiájában⁴ a sértettnek jóval nagyobb szerepe van, mint a bűncselekmények többségében. A rablás tettesei rendszerint azok közül választják ki áldozataikat, akiktől nem várható eredményes ellenállás. Elsősorban ittas embereket, másodsorban fiatal vagy idős korosztályba tartozókat, harmadsorban pedig nőket támadnak meg.

A rablások leggyakoribb formája az ittas, emiatt magatehetetlen vagy védekezésre kevésbé képes ember kifosztása. Az alkohol szerepét a cselekmények megvalósulásában már önmagában is illusztrálja az a tény, hogy a sértettek 60%-a ittas volt. Az áldozatok kb. egynegyede fiatalkorú, illetve nő. De náluk az ittalnak nincs vagy alig van szerepe az alkalmat létrehozó helyzetek kialakulásában. A felnőtt férfiak több mint 80%-át viszont ittas állapotban érte a támadás. Sőt, ha figyelembe vesszük, hogy a nem ittas férfiak kb. 40%-a már betöltötte a 60. sőt a 70. életévét is, akkor azt látjuk, hogy az aktív korban lévő férfiak ellen irányuló rablótámadások kiváltó oka majdnem mindig a sértett alkoholos állapota.

Az ittas sértettek 48%-a többnyire alkalmi, ritkábban régebbi ismerőse a tettesnek. Az alkalmi ismeretségek nagyobb hányadát vendéglőkben, italboltokban vagy más szórakozóhelyeken, kisebb részét utcákon, parkokban kötik. A régebbi ismeretségek eredete gyakran szintén az italbolt, máskor pedig az azonos lakóhely, munkahely.

Az esetek zömében a tettes és a sértett közösen fogyaszt szeszes italt, és együtt távozik a helyiségből. Nemegyszer olyan nők társaságában, akik az elkövetők hozzátartozói, élettársai vagy barátai, végül pedig a bűncselekmény részei. A sértettek többnyire a közönség reményében elmennek az elkövetők lakására is, ahol a tettesek megverik őket, és elveszik értéktárgyaikat. Az esetek másik hányadában az elkövetők elkísérik vagy egyszerűen csak követik a sértetteket, és arra alkalmasnak látszó helyen megtámadják, leütik őket és eltulajdonítják pénzüket, valamint egyéb ingóságait (karórájukat, gyűrűiket).

Az ittas sértettek 52%-a nem — legfeljebb csak látásból — ismeri a tettest. Az elkövetők zöme itt is már a szórakozóhelyen felfigyel a sértettre. Távozása után követi, és egy elhagyottabb helyen megtámadja.

A 60 éven felüli korcsoportba tartozók sérelmére elkövetett rablások jellemző

⁴ etiológia: az okokról szóló tudomány

vonásai hasonlóak az előző csoportban említettekéhez. A különbségek a sértetti kör nembeli megoszlása, valamint a cselekmények helyszíne és előzménye közötti eltérésekben találhatók. Az idősebbek ellen elkövetett rablótámadások áldozatai között magasabb, 23% a nők aránya, a sértettek többsége 70 éven felüli személy. A bűncselekmények jelentősebb hányada nyílt területen, utcán, téren, parkban, rendszerint az italtolt vagy más szórakozóhely környékén valósul meg, de a helyszín itt is sokszor a sértett lakása.

A sértett férfiak több mint 60%-a ugyancsak ittas, amikor a cselekményt elletve elkövetik. Nagyobb hányaduk ismerte támadóját vagy alkalmi ismeretséget kötve vele együtt távozott a szórakozóhelyről, azaz játszott kisebb-nagyobb szerepet áldozattá válásában. Mindez nem jellemzi a fiatalabb korosztályok tagjait. A 60 éven felüli nem ittas állapotban lévő sértettek 75%-át lakáson éri a támadás, kisebb hányaduk pedig útonállásszerű cselekmény áldozata lesz. Az előbbi esetek sértettjei 47%-ban nők.

A bűncselekmények elkövetői ismerve a sértett korát, életkörülményeit, rendszerint kifejezetten a pénzszerzés szándékával — általában ittasan és a további italozás biztosítása céljából — keresik fel a sértettet lakásán, ahova nemegyszer hangosan, fenyegetőzve, ajtót betörve hatolnak be. Ezeket a cselekményeket majdnem mindig a község szélén, tanyán vagy különálló házakban, egyedül álló emberek ellen valósítják meg.

A tettesek többségét a sértettek ismerik, de abban bíznak, hogy a sértett féltelmében nem mer a hatóságokhoz fordulni. Feltehető, hogy ez néhányszor így is van, ezért e bűncselekmények körében a latencia⁵ nagyobb a szokásosnál, és ez sajnos ösztönzően hat a felelősségre vonást elkerülő bűnelkövetőre.

A fiatalkorúak elleni cselekmények az esetek 17%-át teszik ki és elkövetőiknek kb. 40%-a szintén *fiatalkori*. Ügyszólván nem is található a tettesek között a 21. életévét meghaladott személy. A cselekmények többségében az elkövetők kisebb pénzösszeg, ritkábban valamely értéktárgy átadására szólítják fel a sértettet a nyílt utcán — korántsem mindig kihalt vagy járatlan helyen. Sokszor a felhívás egyszerű kérés formájában történik, máskor határozottabb, kényszerítőbb jellegű. Általában egyszerű fenyegetésben, pofonnal vagy megveréssel történő ijesztgetésben nyilvánul meg.

A fiatalkorú sértettek kb. 60%-a minden további nélkül teljesíti a tettesek kívánságát, s ilyen esetekben ritkán kerül sor bántalmazásukra. A sértettek másik hányada vonakodik vagy kifejezetten ellenáll, ami rendszerint — ha nem is mindig — erőszakosabb fellépést vált ki.

A rablás útján keletkezett kár — figyelemmel a sértettek körére — itt általában minimális. Mindössze az esetek 2%-ában haladta meg az 1000 Ft-ot. A tettesek ez esetben nem elégedtek meg a sértettnél található pénzzel, hanem elvették valamelyik értéktárgyát (óráját, nyakláncát) is. Az effajta bűncselekmények útján okozott kár az ilyen bűnügyek 80%-ában 100 Ft alatt marad, de nem ritka a 10-20 forintos károkozás sem. A felnőttek sérelmére elkövetett rablás útján okozott károk sem tekinthetők jelentősnek. Mindössze a bűnügyek 5%-ában haladták meg e károk a 10 000 Ft-ot, de 55%-ban még az 1000 Ft-ot sem érték el.

A rablás sértettjeinek 11%-a nő. Azokban a büntető eljárásokban, ahol a nyomozás kudarcot vallott, illetve ahol a tettes személye ismeretlen maradt, a sértett nők aránya már a 20%-ot is meghaladja, s így a nők tulajdonképpeni részesedését az összes magánszemély sérelmére elkövetett rabláson belül kb. 17%-ra becsüljük. A sértett nők 46%-a túlvan az 55., sőt sokan a 60., 70. életéven is. Az idősebb korosztályt majdnem mindig a lakásán éri a rablótámadás, míg a fiatalabbak többsége utcai, útonállásszerű cselekmény áldozata lesz.

Az útonállásszerű rablás terminológiáját azokra az elkövetési módokra hasz-

⁵ latencia: lappangási idő

náljuk, ahol a tettes lesben állva várja, hirtelen lepi meg áldozatát. A magányos elkövetők néha késsel felfegyverkezve lépnek a sértett elé életét, testi épségét fenyegetve, pénzt követelve. Bár a sértettek tényleges bántalmazására itt ritkán kerül sor, sőt előfordul, hogy a tettes a sértett nő határozott fellépésére elmenekül. A cselekmények az általuk kiváltott hatás miatt, a lakásokon történő rablótámadásokhoz hasonlóan, a legveszélyesebbek közé tartoznak.

Röviden *összefoglalva* a magánszemélyek sérelmére elkövetett rablások a következőképpen oszlanak meg:

- Az italboltból vagy más szórakozóhelyről távozók kifosztása teszi ki a cselekmények több mint 60%-át,
- a sértett lakásán vagy az ahhoz tartozó helyiségben, udvarban követik el a rablások nem egész 10%-át,
- útonállásszerű támadások útján valósul meg a rablások 7%-a,
- fenyegető jellegű kéregetés, koldulás, kölcsönkérés ún. lejmolás előzi meg a cselekmények 14%-át,
- végül nem tipizálható a rablások kb. 8%-a, homoszexuális személy kifosztása, kocsmái verekedésből kialakult rablás, szerencsejáték miatti vitából eredő erőszakos dologelvitel egyaránt szerepel ezek között, de előfordul a sértett adósságának vagy valamilyen más szolgáltatásnak fenyegetés útján történő behajtása is.

A rablás elkövetője

A tettesekre jellemző demográfiai, szociális és pszichés tulajdonságok jelentős mértékben eltérnek mind a normál, mind pedig az egyéb bűnöző populációtól.⁶ A tettesek között feltűnően nagy számban szerepelnek: fiatalok és fiatal felnőttek, munkakerülők, csavargó életmódot folytatók, alkoholisták és rendszeres nagyivók, rendkívül alacsony kultúrájú, primitív és debilis⁷ személyiségek, valamint büntetett előéletűek, ezen belül pedig ún. különös és többszörös visszaesők. A rablás elkövetőinek szociális és pszichés jellemzői egyéb olyan tulajdonságokat, viselkedésmintákat is kialakítanak, amelyek meglehetősen homogenizálják⁸ ezt a tettesi kört. Ilyenek elsősorban a sűrű munkahely-változtatás, a csavargás, a túlzott alkoholfogyasztás, a családi kapcsolatok lazasága, a válások gyakorisága és a baráti körbe tartozók ellen elkövetett cselekmények. Jellemző továbbá a kifejezett nemtörődömség, a felelőtlenség az életvitel egészével és a konkrét cselekedetek következményeivel kapcsolatban. Ezért a kívülálló számára a cselekmények többsége irracionálisnak tűnik, mert a gyakran brutális elkövetési mód motiválatlannak hat, mert a gondolatot rögtön a tett követi, nem előzi meg mérlegelés, fontolgatás, és úgyszólván mindenki előtt világos, hogy a leleplezés és a felelősségre vonás elkerülhetetlen.

Sokszor előfordul, hogy a tettes az eltulajdonított pénzzel visszatér az italboltba, illetőleg ott kezdi árulni a sértettől elvett ingóságokat, ráadásul olyanok előtt, akik tisztában vannak eredetével. Nem véletlen, hogy legtöbbször itt fogják el. Az ittas emberek elleni támadó cselekmények szubjektív okai az elkövetők személyiségén belül főleg az alacsony intellektusban és a pszichés labilitásban rejlenek. Az erkölcsi és kulturális felfogásuk szerint pedig megengedhető a részeg ember kifosztása. Sokan kifejezetten úgy érzik, hogy joguk van a velük együtt italozó ismerős pénzén osztozkodni, abból részesedni. Nemegyszer az ilyen irányú kérés, illetve követelés megtagadása miatti felháborodás váltja ki az

⁶ populáció: népesség, lakosság

⁷ debilis: értelmi fogyatékos

⁸ homogenizál: egyneművé tesz

agressziót. A tettes szűkebb környezete mindezt elismeréssel vagy megbocsátóan, de tudomásul veszi.

Ez az attitűd⁹ jellemzi a sértettek jelentős hányadát. Többször fordul elő, hogy nem tesznek feljelentést, és az eset kerülő utakon, véletlenül jut a hatóságok tudomására. Természetesen a feljelentések elmulasztásában szerepe van annak is, hogy a sértett ittassága miatt nem emlékszik vissza az eseményekre és abban a hitben él, hogy pénzét, valamint értéktárgyait elszórta. De megtörténik ez fordítva is, amikor feljelentést tesz rablás miatt, és olyan részleteket konfabulál,¹⁰ amelyek valótlansága csak a nyomozás során derül ki.

A sértett lakásán történő rablótámadások tetteseinek 9/10-e ittasan hajtja végre cselekményét. Az ötlet és az elhatározás általában az italboltban születik, amikor elfogy a költőpénze. Az elkövetők rendszerint többen vannak, mindig akad közöttük egy-két büntetett előéletű személy, és nem ritkán nők is tartózkodnak társaságukban. A rablás célja a további italozás biztosítása, ezért a bűncselekményt követően a tettesek sokszor visszatérnek a kiindulás helyszínére. A sértett lakásán történő rablótámadások tetteseinek szellemi és kulturális színvonala alacsonyabb, mint a rablás elkövetőie általában.

Az útonállásszerű rablótámadások elkövetői teljes egészében a fiatalkorúak közé tartoznak, vagy a fiatal felnőtt korosztályba sorolhatók. Cselekményüket nemegyszer kalandvágy, izgalomkeresés motiválja, de legtöbbször mégis a szűk-séghelyzet. Hisz e bűncselekmény tettesei javítóintézetekből szökő, csövező, családjukat elhagyó, csavargó életmódot folytató fiatalkorúakból, illetve fiatal felnőttekből kerülnek ki, akik létszükségleteiket bűncselekmény útján biztosítják. Dolgozni nem akarnak, de még alkalmi munkavégzésre sem hajlandók.

Korábban említettük, hogy a fiatalkorúak sérelmére elkövetett rablások bizonyos hányada az ún. kölcsönkérés köré szerveződik. A fiatalabb korosztályok tagjai között az ingyen-kölcsön, tulajdonképpen a koldulás vagy lejmolás — viszonylag új szokás, egyfajta divatjelenség. Egyebek között a hasonló korúak szolidaritását is szimbolizálja. Míg azonban a hagyományos koldus attitűd megalázó, itt a kölcsönkérés megkülönböztetést vindikál¹¹ magának a fiatalkorúak hierarchiájában. A kért mintegy dokumentálja elkülönülését, függetlenségét a felnőtt, a hivatalos társadalomtól, és ezért nemcsak a szolgáltatást, hanem ennek méltánylását is elvárja a címzettől. Vonakodás vagy visszautasítás csalódást, felháborodást, dühöt és agresszív viselkedést vált ki, s a cselekmény zsarolássá, majd rablássá fajul.

A potenciális¹² elkövető rendszerint néhány forintot kér s ezt általában megkapja. Ezért e magatartások nagy része nem lesz bűncselekmény, kisebb része pedig akár mint zsarolás, akár mint rablás latens marad. Ha a sértett a kérést megtagadja, a fellépés fenyegetőbbé válik. Ilyenkor az elkövetőket nem elégíti ki az eredetileg kért összeg, hanem elveszik a sértett óráját, táskáját vagy más értéktárgyait, de előfordul az is, hogy a pénz egy részét visszaadják. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a kriminalitás által érintett fiatalok körében ez a szokás eléggé elterjedt. Egyesek szinte üzletszerűen folytatják, sejtetve, kilátásba helyezve az erőszakot mint lehetséges alternatívát.

Kormegoszlás

Az erőszakos bűncselekmények, ezen belül a rablások tipikusan a fiatalabb korosztály cselekményei. A fiatalkorúak és a fiatal felnőttek — vagyis a 10—24 évesek — kriminális aktivitása egyébként is nagyobb az átlagosnál. Ez a ko-

⁹ attitűd: magatartás, viselkedés, modor, beállítottság

¹⁰ konfabulál: kitalált történeteket mint valóban megtörtént eseményeket ad elő

¹¹ vindikál: jogot tart valamire, kiköveteli

¹² potenciális: lehetséges

horsz¹³ teszi ki az össznéesség kb. 14%-át, a vétőképesek 17%-át, a megvalósult köztörvényi bűncselekmények több mint egyharmadát és az erőszakos bűncselekmények közel 44%-át. E korosztályok szerepe a rablásnál még nagyobb. 1984-ben a rablás miatt elítélt személyek 39,6%-a fiatalkorú, 16,9%-a 18—19 éves, 22%-a 20—24 éves, 10,2%-a pedig 25—29 éves volt.

Munkához való viszony

1984-ben a rablás miatt elítélt több mint 400 fiatalkorú 42%-a már nem járt iskolába, de a bűncselekmény elkövetésének idején munkaviszonyban sem volt. Többségüket foglalkozás nélküli eltartottként, kisebb hányadukat pedig csavargóként regisztrálták. Megemlítendő, hogy a munkát igazolni tudó fiatalkorú bűnelkövetők közel fele csak alkalmi jelleggel dolgozott, és az állandó munkaviszonyban állók nagyobb része sem járt be a cselekmény elkövetése előtti napokban, hetekben a munkahelyére. Ez utóbbi jelenség ismétlődő, visszatérő előzménye a bűncselekményeknek s feltehetően kiváltó oka is, mert az elkövető a szórakozáshoz szükséges pénzt más úton képtelen vagy nem hajlandó megszerezni.

A fenti körülmény nemcsak a fiatalkorúakra, hanem úgyszólván a bűnelkövetők egészére jellemző. Nemcsak az esetleges munkahelyre járás elhanyagolása, a munkaviszony ötletszerű megszüntetése vagy éppen a csavargás megkezdése tipikus, hanem az is, hogy a rablás útján szerzett pénz vagy egyéb ingóság majdnem mindig a szórakozást, legtöbbször pedig az italozást szolgálja. Ez a motívum a bűnügyek 70—80%-ánál jelen van, de ahol a valódi indíték rejtve marad, ott is alig fordul elő, hogy a tettes a cselekményt megélhetési körülményeinek javításával vagy szükséghelyzetével indokolná. Ez utóbbi indítók csupán az ún. útonállásszerű támadások tetteseinek egy részét készletti bűncselekményre.

A rablás elkövetői között az aktív keresők aránya nem éri el a 60%-ot sem, annak ellenére, hogy valamennyien munkaképes korban vannak. Állandó vagy folyamatos munkaviszonnyal a bűnelkövetők nem egész 45%-a rendelkezik, alkalmi munkás 15%, háztartásbeli 8%, több mint egyötödük pedig ún. egyéb eltartott. Ez utóbbiak zöme olyan 16—21 éves férfi, aki rendszeresen sohasem dolgozott, iskolába évek óta nem jár, megélhetésének feltételeit szülei, vagy hozzátartozói biztosítják. Az állandó munkaviszonnyal rendelkezők többsége pedig gyakran változtat munkahelyet. Kevés e körön belül az olyan, akinek — fiatal kora ellenére — ne lett volna 5-6 munkaviszonya.

Noha perrendszerűen nem állapították meg a büntető eljárás során: a rablás elkövetőinek közel fele közveszélyes munkakerülő és egyben bűnöző életmódot folytató egyén, az elkövetők másik hányada pedig az előbbieket vonzáskörébe tartozó kriminálisan többé-kevésbé érintett személy.

Kulturális és szellemi háttér

A rablás elkövetőinek kulturális színvonalát bizonyos mértékig jellemzi az, hogy míg Magyarországon a 15 évesnél idősebb népesség 66%-a ma az általános iskola 8. osztályát, a 18 éven felüliek több mint 23%-a pedig legalább valamilyen középiskolát befejezett. A rablás miatt felelősségre vont személyeknek viszont 6%-a egyáltalán nem járt iskolába, további 6%-a csupán az általános iskola 1-2. osztályát, 14%-a pedig mindössze 3-4. osztályát végezte el. Nyolc általánossal a bűnelkövetők 43%-a, középiskolával pedig nem egész 3%-a rendelkezik. 1984-ben a rablás miatt elítélt felnőttkorúak 8%-a írástudatlan volt. Ez az arány a nők között a 21%-ot is meghaladta.

A szakmai képzettség terén is a fentiekhez hasonló eltérések tapasztalhatók

¹³ kohorsz: kortárscsoport

az átlagnépességtől. Az ország kereső foglalkozást űző, munkaviszonyban álló lakosainak kb. 56%-a szak- vagy betanított munkásként, 14-15%-a segéd munkásként, több mint 29%-a szellemi munkásként dolgozik. Ezzel szemben a rablás elkövetőinek mindössze 15%-a szerzett szakmai képesítést, nagyobb hányaduk legfeljebb alkalmi, segéd munkát végez.

Az iskolai és szakmai végzettségre, a kulturális színvonal alakulására a mikro környezet mellett az elkövetők szellemi állapota is jelentős mértékben kihat. A bűnügyi iratok tanúsága szerint a rablás tettesekének egyharmadát vizsgálta meg pszichiáter elmeállapotára, a kényszerelvonó kezelés alkalmazhatóságára, illetőleg mindkettőre tekintettel.

Ez az arány már önmagában is azt mutatja, hogy a büntető eljárás során a rablások tettesekének jelentős hányadával szemben merült fel — részben egészségi állapotával, részben beszámíthatóságával kapcsolatban — kétség. Az orvosi vizsgálatok eredményeként az érintett személyek 45%-a, azaz valamennyi bűnelkövető 15%-a bizonyult kismértékben oligofrénnak¹⁴, bár e tény büntethetőségüket nem befolyásolta.

A szakvéleményekben olyan kitételekkel találkozunk, mint: „primitív”, „ideggyenge”, „az átlagosnál jóval alacsonyabb intellektusú”, „a debilitás határán álló”, „infantilis”,¹⁵ „diszharmonikus személyiség”, „labilis”, „érzelmileg pszichopata”¹⁶, „szellemi fejlődésében visszamaradt” stb. Ezek nem tekinthetők ugyan egzaktsági orvosi kórképnek, de a bűnelkövetők személyiségének összetételét mindenesetre jellemzik és cselekményeiket bizonyos fokig magyarázzák.

Családi kapcsolatok

A család szerepe az egyén szocializációs fejlődésének folyamatában közismert. A rablás elkövetőinek személyiségvonásai, életmódja, a bűncselekmények indítékai, az alkohelizálás, valamint a családi kapcsolatok lazasága és hiánya között szoros összefüggés fedezhető fel. Ennek igazolásaként elég néhány jellemző adatot megemlíteni.

Magyarországon a 15. életévét betöltő népesség több mint 65%-a házasságban él, 18%-a nőtlen vagy hajadon, a többi özvegy, elvált, különélő. A fentiekkel szemben 1984-ben a közbiztonsági bűncselekmények miatt felelősségre vont személyek 32%-a, a rablás miatt elítéltek 67%-a nőtlen, illetve hajadon volt. A házasságban élők aránya a különféle bűncselekmények miatt elítélt személyek 48%-át, a rablás miatt elítélteknek pedig mindössze 20%-át tette ki.

A rablás miatt felelősségre vont személyek között az elváltak száma szintén jóval nagyobb, mint az ún. normál populációban. Míg az össznépességen belül az elváltak aránya az elmúlt évben 5,7% volt, addig a rablás miatt elítélteken belül ez az arány 8% feletti. Ugyanez a különbség tapasztalható a különélőknél is.

Az alkohol szerepe

A rablás tettesekének — bár ez sokszor nem derül ki egyértelműen a bűnügyi iratokból — legalább 15%-a alkoholisták, további 35–40%-a pedig rendszeres nagyivó, aki hetente 1-3 alkalommal lerészegedik. A fennmaradó hányad nagyobb részének szintén gyakori tartózkodási helye az italbolt és úgyszólván egyetlen szórakozása a szeszesital-fogyasztás.

Az iszákosság ilyenformán a rablás tettesekének mintegy háromnegyedét (tehát még a fiatalok jelentős részét is) jellemzi, életmódjuk szerves részének

¹⁴ oligofrén: örökletes alapon — a magzati, csecsemőkorban elszenvedett fertőzés, sérülés következtében — fellépő gyengeelméjűség

¹⁵ infantil: gyerekes

¹⁶ pszichopata: kóros lelki alkatú egyén

tűnik. Mindebbe belejátszik előzményként a közvetlen környezet, az ott látott viselkedésminta. A bűnügyek tapasztalatai szerint az elkövetők szülei többségükben isznak, elfogadják a szeszfogyasztást mint problémamegoldó módszert. Gyakran a felnőtt, illetőleg a férfiszerep egyik tartozékának vélik, ami aztán — ha nem is feltétlenül szenvedéllyé, de az esetek többségében — megrögzött szokássá válik.

Az alkohol szerepe a bűnözésben meglehetősen közzismert, de a rablásokban különösen kiemelkedő. Az utóbbi években a felnőttkorúak által elkövetett bűncselekmények — figyelmen kívül hagyva most az ittas gépjárművezetést — 25—27%-át az alkohol motiválta, de a rablás miatt elítéltek cselekményének nagyobbik hányada is az alkoholfogyasztással függött össze.

Előélet

Korábban említettük, hogy a rablás tetteseinek szociális körülményei, szellemi és kulturális színvonala, életmódja, valamint előélete nemcsak az átlagnépességtől tér el, hanem az egyéb bűncselekmények elkövetőitől is. Az előéletre vonatkozó megállapítást a hivatalos statisztika adatai igazolják. 1984-ben valamennyi közbűnös bűncselekmény miatt elítélt felnőttkorú személy 34%-a büntetett előéletű, 66%-a pedig büntetlen előéletű, ún. elsőbűntényes volt. Természetesen a különféle típusú bűncselekményeket elkövető személyeknél ez az arány eltérően alakul. Így pl. a közlekedési és a gazdasági bűncselekményeket megvalósító felnőttkorúak 85—90%-a, a vagyon elleni, valamint a házasság, a család és a nemi erkölcs elleni bűncselekményeket elkövetőknek csak 46%-a volt büntetlen előéletű.

A fentiekkel szemben a rablás felnőttkorú tettesei között a büntetlen előéletűek mindössze 35,5%-ot reprezentálnak, ami önmagában is meghökkentő, ha figyelembe vesszük, hogy több mint 80%-uk 30 éven aluli. 1984-ben a rablás miatt elítélt felnőttkorú személyek 28,0%-a bűnismétlő, 18,5%-a visszaeső, zömében különös visszaeső, 18,0%-a pedig többszörös visszaeső volt. A fiatalok között a büntetett előéletűek aránya nem egész 20%-ot tett ki, ugyanakkor további 15% már korábban is volt bűnvádi úton felelősségre vonva.

A büntetett előéletűek 41%-a egy, 22%-a kettő, 14%-a három, 23%-a már négy vagy több alkalommal volt elítélve. A felnőttkorú elkövetők felénél — a rablás miatt elítélt személyek kb. egyharmadánál — a szabad életben eltöltött időt alkalmanként megszakítja egy-egy rövidebb-hosszabb ideig tartó szabadságvesztés-büntetés.

A rablás okai

A rablás oka azoknak a viszonyoknak az összessége, amelyek az elkövetők anyagi, kulturális helyzetét, személyiségét, valamint aktuális állapotát — egymással és az adott szituációval kölcsönhatásban — meghatározzák. A személyiség végső soron ennek a környezetnek a terméke; értelmi és intelligenciaszintje az előbbieket következménye és egyúttal további kulturálisan és kriminológiailag hátrányos feltételek létrehozója.

A magasabb értelmi szint, a jobb környezet lehetővé teszi, hogy primitív bűncselekmények helyett az elkövető érdekeit egyéb — jogilag esetleg szintén tiltott —, intellektuálisabb, nagyobb haszonnal kecsegtető, kisebb lebukási veszéllyel járó tevékenységgel érvényesítse.

Megfigyeléseink szerint a bűncselekmény feltételei között az alkalom és az elkövető aktuális (többnyire ittas) állapota mellett rendszerint jelentősége van a megfelelő büntársnak, akinek személyisége, életmódja hasonló a tetteséhez és

akinek tulajdonságai felerősítik, katalizálják¹⁷ és okká szervezik a feltételeket.

Láttuk, hogy az összбүнözés egyharmadát, az erőszakos бүнözés 44%-át, a rablások közel 80%-át fiatalkorúak és fiatal felnőttek valósítják meg annak ellenére, hogy az össznépességnek csupán 14%-át képviselik. Már ebből a szempontból sem közömbös, hogy a 14—24 éves korosztályok aránya miképp alakul az összpopuláción belül. Az 1970-es évek elején pl. amikor a fiatalkorú népesség abszolút száma 15—30%-kal megnőtt, azt tapasztaltuk, hogy a fiatalkorú бүнelkövetők nagyságrendje is jóval magasabb lett.

A demográfiai viszonyok kriminalitásban játszó szerepére utalnak az ország azon területei is, ahol ma a fiatalkorúak és a fiatal felnőttek aránya nagyobb a népességen belül, mint általában. Így mindenekelőtt Hajdú, Borsod, Szabolcs és Baranya megyében. Ennek alapján kell értelmeznünk azt a statisztikai adatot, hogy a rablás elkövetőinek 62%-a cigány. Ebben a népességcsoportban ugyanis a 14—24 éves korosztály aránya az össznépességbeni arányhoz képest kétszeres.

A бүнözés, az erőszakos бүнözés, valamint a demográfiai viszonyok közötti kapcsolat formális elemeinél sokkal lényegesebb az a körülmény, hogy az új nemzedékek létrehozását, azaz a népesség utánpótlását a lakosság mely rétegei produkálják elsősorban. Közismert, hogy hazánkban az 1950-es éveket követően a születések száma erősen visszaesett.

Az 1960-as években közel félmillióval kevesebb újszülött látott napvilágot, mint a korábbi évtizedekben. Ez a tény a fiatalkorú бүнelkövetők abszolút számát átmenetileg csökkentette, ám a gyakorisági mutatók mégis növekedtek, mert a népességen belül azoknál a rétegeknél maradt változatlan a születések száma, ahol a szocializáció feltételei az átlagosnál kevésbé voltak biztosítva. A konkrét бүнügyekben ma is az figyelhető meg, hogy a rablás elkövetőinek többsége olyan családból származik, ahol a szocializáció feltételei kevésbé megfelelőek, ahol a testvérek száma és a szűkebb környezet kriminális érintettsége jóval nagyobb az átlagosnál.

Végezetül: a súlyos бүнcelemek egyik leggyakoribb alakja ma a rablás. Ez a бүнcelekmény a hatvanas években a korábbi évtizedekhez képest jelentősen visszaszorult, a hetvenes években enyhén emelkedő tendenciát mutatott, míg évtizedünkben a rablások száma ugrásszerűen megnőtt. A nagymérvű hullámzást, az ellentétes tendenciákat nem lehet kizárólag a társadalom anyagi és erkölcsi viszonyaival magyarázni.

A rablás jogi kategória. Számszerű alakulásában jelentős szerepe van a jogszabályok és a joggyakorlat változásainak. A zsarolásért felelősségre vont személyek száma — az 1950-es évekhez képest — az utóbbi évtizedben mintegy 90%-kal csökkent, a korábban zsarolásnak minősülő esetek ma gyakran rablásnak minősülnek. 1948—1962 között a BHÖ 189. §-ába ütköző — ittas vagy bódult állapotban elkövetett — бүнcelekményként került nyilvántartásba sok ma rablásként értékelt magatartás. Az ún. markecolást az 1961. évi V. tv. hatálybalépéséig rablásként, 1962—1978 között a lopás minősített eseteként, majd pedig az új Btk. életbe léptetésétől kifosztásként vagy rablásként büntetik. Az utóbbi jogszabályváltozás folytán „az elhárításra képtelen állapot kihasználásával” elkövetett lopások száma nagymértékben csökkent, míg a rablásoké megnövekedett.

A бүнcelemek — és így a rablás — egyfelől társadalmilag determinált emberi magatartások, másfelől egy apparátus, a jogalkotó, бүнüldöző, igazságszolgáltatási apparátus termékei; megítélésüknél úgy az elkövetői-sértetti magatartást, mint az állami apparátus működését, és végül a mindezeket meghatározó társadalmi viszonyokat vizsgálni kell.

Dr. Rózsa János

¹⁷ katalizál: valamely vegyi, társadalmi, lélektani stb. folyamat sebességét megváltoztatja

Adalékok a fegyelmi statisztika elemzéséhez

Valamennyi bv. intézet köteles éves fegyelmi statisztikát készíteni, és azt rövid írásos értékeléssel kiegészítve az Országos Parancsnokságra felterjeszteni. Ebben az intézeteknek fel kell tüntetniük a fegyelmi vétségek, az elkövetők számát, és fel kell dolgozniuk az elkövetéssel összefüggő fontosabb adatokat. A fogvatartottak fegyelmével foglalkozó statisztikák aztán a Parancsnokság nevelési osztályára kerülnek összesítés, értékelés céljából.

Kérdés, mennyire tükrözik a valós fegyelmi helyzetet a számadatok, nyomon követik-e a fogvatartottak magatartásának változását. A statisztika önmagában nem ad magyarázatot arra, hogy milyen egy-egy intézetben az elítéltek fegyelme, de az is alapos vizsgálódást igényel, ha a számadatok változásaiból következtetni akarunk a kiváltó okokra. A statisztika és a valós helyzet közötti összefüggés ugyanis nem közvetlen, számos tényező alakítja. A fegyelmi helyzetet befolyásoló döntések, intézkedések, feltételbeli változások sok áttételen keresztül érvényesülnek, s jelennek meg a statisztikai adatokban.

Többek között ezért sem tekintjük a számszerű adatokat a fegyelem, a magatartás mércéjének. A fenytések és jutalmazások nem kizárólagos eszközei a büntetésnek, a dicséretnek. Alkalmazásukra csak indokolt esetekben kerülhetne sor. A feltételes mód használatát az a mindennapos tapasztalat magyarázza, mely szerint a fegyelmi felelősségre vonást minden más lehetőséget háttérbe szorítva nem ritkán mint egyetlen nevelő eszközt alkalmazzák.

Noha a statisztikát nem tekintjük a fegyelem mércéjének, mégis fontos eleme a fegyelmi szint mérésének. Hisz a bv. intézetek gyakorlatában a fegyelmi felelősségre vonás szerves része az intézet életének, alkotó eleme az intézet hagyományainak. Bizonyos magatartásformák szankcionálásával állandóságot képvisel, és az évek során alapot ad az összevetésre.

Az elmúlt öt év adatai különösen azért ösztönöznek feldolgozásra, mert a bv. intézetek éves összesítései viszonylag egységes szempontok alapján készültek el. A számok világa a hipotéziseket figyelmen kívül hagyva nem igazol fejlődést, de nem utal a folyamatosan nehezedő feltételekből eredő visszaesésre sem. Az egyes évek számadatai között olyan minimálisak az eltérések, hogy mérhető és magyarázható tendenciát nem lehet belőlük kiolvasni.

Az éves statisztikákat kiegészítő szöveges értékelés viszont betekint a számok mögé, utal az egyes intézetek problémáira, létszám- és feltételváltozásaira, a büntetés és jutalmazás elveire és adott gyakorlatára. Így a stagnáló számok és a fegyelmi helyzetet befolyásoló fokozatosan romló tényezők összevetése arra enged következtetni, hogy számunkra kedvezően alakulnak az elítéltek fegyelmi mutató statisztikai adatok.

Ma egy fogvatartottra kevesebb fegyelmi jut, mint az előző években, holott a fogvatartottak száma nőtt, elhelyezési körülményeik romlottak, és a velük való foglalkozás intenzitása csökkent. Mindez persze nem jelenti fegyelmiük, magatar-

tásuk javulását, csupán azt, hogy ellenőrzésükre is kevesebb idő, ember stb. áll rendelkezésre, s valószínűleg ezért sok büntetendő cselekmény látens marad. Erre következtethetünk azokból a fegyelmi ügyekből (bántalmazás, sanyargatás, fajtalankodás), melyek felderítésénél hosszabb időn keresztül folytatott fegyelmezetlenségek lepleződnek le.

A fegyelmi helyzetet befolyásoló tényezők

A legszembetűnőbb ezek közül a *fogvatartottak létszámának* folyamatos és dinamikus *emelkedése*. Ez nyilvánvalóan közvetlenül is több időt és energiát kíván a személyi állománytól. A létszám emelkedésével ugyanis egyenes arányban nőnek a közvetlen ellátás feladatai. Az elhelyezés feltételei lassan és nem is a szükséges szinten követik a létszámnövekedést. Ez zsúfoltsághoz, az alapvető emberi szükségletek — légtér, mozgástér, higiénias lehetőségek — kielégítésének csökkenéséhez vezet, és feszültséget, fokozott agresszivitást eredményez.

Kedvezőtlenül alakultak a *személyi feltételek* is. Nem titok, hogy sok intézetben több szakterületen — elsősorban az elítéltekkel közvetlenül foglalkozó állomány körében — tartós, jelentős létszámihiány alakult ki. Mindezek ellenére elmondható, hogy az alapvető feladatokat, melyek számszerűségükben jelentősen bővültek, végrehajtottuk, viszont a munka minősége, szakszerűsége romlott. Ez a fogvatartottakkal való foglalkozásokban a problémák érzékelésére és megoldására való törekvés helyett — a színvonalas pedagógiai igényű beavatkozás rovására — a sematikus, rutin jellegű, adminisztratív intézkedések előtérbe kerülését erősítette.

A tervszerű és céltudatos nevelői foglalkozás, az elítéltekre irányuló figyelem, a rendszeres és következetes ellenőrzés — elismerjük — idő- és energiaigényes. De mégsem helyes a kialakult konfliktust minden esetben büntetéssel, a fegyelmi lap kitöltésével megoldani. Ha a fegyelmi szituáció megelőzése helyébe az eseményt követő tűzoltó akció lép, akkor az megbontja a zárka, a körlet, az intézeti élet ritmusát, és így oda jutunk, ahonnan elindultunk. Mindez energiát és időt emészt fel, melyet inkább megelőzésre, tartalmas foglalkozásokra, személyiségépítő oktatásra stb. kellett volna fordítani, nem pedig adminisztrációra.

A fogvatartottak fegyelme szempontjából fontos tény, hogy összetételük mind a kulturális szintet jelző iskolai végzettség, mind a morális állapot szempontjából romlott. Egyre hosszabb a vizsgálati időszak, a nem jogerős fogvatartás, ez pedig nem kedvez a tudatos, szakszerű nevelői irányításnak, hanem lehetővé teszi a fogvatartottak ellenőrizhetetlen és számunkra általában kedvezőtlen irányú egymásra hatását.

A fegyelem szempontjából kedvezőtlen a helyzet a *munkáltatás lehetőségének csökkenése*, egyes elítélts csoportok — sokszor talán a leginkább rászoruló, csökkent munkaképességű, vagy munkavégzésre más okból kevésbé alkalmas, vagy éppen munkakerülő életmódjuk miatt alapvető ismereteket nélkülöző elítéltek — foglalkoztatásának megoldatlansága.

Ezek mellé az általánosan érvényesülő negatív tényezők mellé fel lehetne sorolni az *anyagilag ellátásban mutatkozó nehézségeket, a szabadulás utáni életkezdés egyre súlyosabb problémáit*, ami az elítéltekben különben is meglévő perspektívatlanságot, a pillanatnyi örömkeresést erősíti.

A felsorolt tényezők mellett meg kell említeni azokat a mozzanatokat, melyek végső soron hozzájárultak ahhoz az eredményhez, ami a fegyelmi vétségek és elkövetők számadatainak stagnálásában, illetőleg minimális emelkedésében jut kifejezésre. Folyamatosan törekedtünk a büntetésvégrehajtás szervezetét a feladatokhoz igazítani, korszerűsíteni. Ezt mintegy megelőzte a tennivalók differen-

ciálása, a differenciált végrehajtásra való törekvés, amit végül is a jogszabályok irányító-szorító követelményei kényszerítettek ki.

Ide tartozik az a tudatos tervező munka is, aminek fontos dokumentuma a nevelésfejlesztési, illetve a közeljövőben megjelenő munkáltatásfejlesztési koncepció. A feltételek, lehetőségek felmérésén alapuló, átgondolt feladatmeghatározás javíthatja egész tevékenységrendszerünk színvonalát.

Leginkább a nevelésfejlesztési koncepciónak köszönhető, hogy a módszertani tapasztalatok gyűjtése, az elméleti kutatások új lendületet kaptak. Azok a tudományos eredmények, melyek feltárták az elitelt-kategóriák jellemzőit, meg a zárt intézetek hatásrendszerét, közvetlenül is hozzájárultak a fegyelem jobbításához.

Az oktató munka, az elitáltak széles körét érintő iskolai oktatás és különböző szintű szakmai képzés, valamint a közművelődési tevékenység fejlődése szervesen kapcsolódik az elitáltak fegyelmét befolyásoló tényezőkhöz. Ezek az általános alkotó elemek érintenek minden bv. intézetet, hatnak az egész bv-re. Ugyanakkor az egyes intézetek eltérő sajátosságai tovább befolyásolják az eredményeket.

A fegyelmi statisztikák haszna elsősorban az, hogy a számok ráirányítják bizonyos jelenségekre a figyelmet, arra készítetik az intézetek szakembereit, hogy feltárják a kiváltó okokat, keressék a fejlődés lehetőségeit, aztán kísérik figyelemmel a döntések, intézkedések hatását. Az adatok összesítése olyan tendenciákat, folyamatokat jelezhet egzakt módon, melyeket tapasztalati úton nem, vagy csak késve észlelhetnének.

Mit jeleznek a statisztikai adatok?

Mennyiben tükrözi a statisztika a valós helyzetet? A fenyítettek számának, illetőleg a fegyelmi vétségek számának változása követi-e az elitáltak fegyelmében bekövetkezett változásokat? Ezekre a kérdésekre a fegyelmi statisztika részletesebb elemzése ad választ.

1985-ben az előző évhez viszonyítva a fegyelmi felelősségre vonások száma 2,5%-kal, a fegyelmi felelősségre vontak száma 2,1%-kal csökkent. Az országos végrehajtó intézetekben ez a csökkenés még jelentősebb, 6,2, illetve 10,7%. Ezzel szemben a megyei bv. intézetekben 11,5, illetve 30,8%-os emelkedés tapasztalható. Ez azt jelenti, hogy az országos végrehajtó intézetekben a fogvatartottak fegyelme javult, vagy az ottani feltételek alakultak ennyire kedvezően? Ha tovább vizsgáljuk a megyei bv. intézetekből kapott adatokat, kiderül, hogy nem.

A Fővárosi Bv. Intézetben a fegyelmi felelősségre vonások száma 104%-kal emelkedett 1984-hez képest, vagyis egyetlen — az összes többivel össze nem hasonlítható — intézet adatai módosították így az összesített értékeket. Ugyanakkor az összes többi megyei intézetben nincs számottevő emelkedés, viszont az Egri Bv. Intézetben a fegyelmi fenyítések száma 46,1%-kal (!) csökkent. E példa jól szemlélteti, hogy a számszerű adatokból messzemenő következtetéseket nem lehet levonni.

Az ismertetett adatok az 1984-es évhez viszonyított változást tükrözik, mely kritikus év volt a fogvatartottak fegyelme szempontjából. Jelzik ezt részben a számok — egyes vétségtípusok ebben az évben érték el a maximumot —, részben az a tény, hogy a legsúlyosabb minősítésű cselekmények ebben az évben fordultak elő. Ehhez az évhez képest a statisztika jelentős fejlődést mutat, ám az öt évet tekintve kiegyenlítődnek az értékek.

A legjobb viszonyítási alap az intézetek múltja, tevékenysége — ez tükrözi leginkább a fegyelmi helyzet alakulását. Az 1984-es évet bázisnak tekintve a fegyelmi felelősségre vonások száma a már említett Fővárosi Bv. Intézetten kívül az

Állampusztai Börtönben (18,5%), a Balassagyarmati Börtönben (16,2%), a Kalo-csai Fegyház és Börtönben (11,1%) emelkedett jelentősebb mértékben. Csökke-nés volt tapasztalható a Szegedi Fegyház és Börtönben (48%!), a Pálhalmi Bör-tön és Fogházban (21,4%), a Miskolci Bv. Intézetben (17,6%), a Márianosztrai Börtönben (16,4%), a Fiatalkorúak Börtöne és Fogházában (15%), valamint a Vá-ci Bv. Intézetben (12,3%). Csupán a százalékos arányok ismeretében nem mond-hatjuk ki, hogy a Szegedi Fegyház és Börtönben vagy éppen Tökölön a fiatalko-rúak intézetében jelentősen javult az előző évhez képest a fogvatartottak fegyel-mé. Ugyanígy nem marasztalhatjuk el a Fővárosi Bv. Intézetet, vagy az Állam-pusztai Börtönt sem.

Fontos jelzés számunkra, hogy a felelősségre vonás milyen vétségtípusban a leggyakoribb. Változatlanul a zárka és a körletrend megsértése áll az első helyen. Ezt követi a munkahely rendjének megsértése, bár ebben 1984-hez viszonyítva csökkenést tapasztalhattunk. Ha magyarázatot keresünk, adott a feltételezés, hogy a munkával nem foglalkoztatott elítéltek számának növekedésével a mun-káltató le tudja váltani a fegyelmezetlen fogvatartottat, s helyette a nemdolgozók közül állít valakit munkába. Az elítéltek számára komoly visszatartó ereje lehet annak a fenyegetésnek, hogy magatartása, kifogásolható munkavégzése miatt le-váltják, s így keresménye, saját célra felhasználható összege csökken, ugyanak-or kimarad a jutalom lehetőségéből is.

A személyi állománnyal szemben elkövetett fegyelemsértések száma általá-ban emelkedett valamelyest, de a súlyosabbnak minősülő vétségtípusokban némi csökkenést lehet tapasztalni. A nyílt szembehelyezkedést — a hivatalos személy elleni erőszakot, a sértegetést, a rágalmazást, az utasítások megtagadását — fel-váltották a felügyelet megtévesztése, félrevezetése miatt kiszabott fenytések.

A fogvatartottak egymás sérelmére elkövetett fegyelemsértéseiben nőtt a durva, sokszor brutális cselekmények aránya. Az előző évihez képest emelkedett a súlyos, bűncselekményt is megvalósító vétség. A zárkák zsúfoltsága, a mozgás-lehetőségek korlátozott volta, a nagylétszámú nevelési csoportokkal való intenzív foglalkozás hiánya mind kedvez e vétségek kialakulásának. Ok lehet az is, hogy az egyre több nemdolgozó megnövekedett szabad idejét nem tudjuk irányítani, személyiségépítő programokkal kellően kitölteni. A megoldás, a fegyelmi vétsé-gek csökkentésének lehetősége — mint már mondtuk — a feltételekhez igazo-dó tudatos, szakszerű tevékenységben rejlik, aminek csak egy — bár fontos — eleme a vétséghez, az elkövetőhöz, a helyzethez mért fegyelmi felelősségre vonás.

A leggyakrabban alkalmazott fenytés nem a *magánelzárás* volt. Az összes felelősségre vonás 30%-át tette ki. Az arány valószínűleg magasabb lett volna, ha több intézetben nem okoz gondot a fogdahelyiségek korlátozott száma. Gyakorta tapasztaltuk a szakosztályi ellenőrzések során, hogy a magánelzárás-fenyítés szándéka csak azért nem realizálódott, mert nem volt a fogdán hely.

E fenytési nem mindenhatóságába, eredményességébe vetett hit mit sem változott az elmúlt évek során. A fegyelmezetlenséget észlelő, a fegyelmi lapot ki-állító sokszor személyes sértésként fogja fel, ha a fenytést kiszabó nem a magán-elzárás mellett dönt. Pedig eredményessége sok esetben kétséges. Ha egy elítelt a negyedik „húsz napját” kezdi a fogdán, bizonyára nem változik meg a magatartá-sa, beállítódása a fenytés letöltésével. Inkább a kifogásolt viselkedés okát kelle-n felderíteni, s annak megfelelő intézkedést hozni.

Hasonlóan magas arányt képvisel a felelősségre vonásban a *személyes szük-ségletekre fordítható pénzüsszeg* — meghatározott ideig történő — *csökkentése*. Ez az összes fegyelmi fenytés 21,6%-a. 1984-hez képest valamivel kevesebbszer al-kalmazták a *feddést*, azonban az arány így is 21%. Hasonló gyakorisággal fordult elő a *sonon következő csomag eltiltása*. Ez a négy büntetés nem szerepelt a fegyel-mi cselekmények 90%-ának elbírálásánál.

A különböző fenyítési nemek aránya intézetenként eltérően alakult. A megyei bv. intézetekben gyakrabban élnek a *kapcsolattartást korlátozó büntetéssel*, mivel az ott fogvatartottak jelentős része előzetesen letartóztatott, munkáltatásuk szűk körű, letéti pénzük általában nincs. A feddés kivételével alig van lehetőség más fenyítési forma eredményes alkalmazására. Az országos végrehajtó intézetekben a magánelzárás fenyítés és a saját célra felhasználható összeg csökkentése mellett szerepel a *fegyelmészlegbe-utalás*, valamint csekély mértékben a *munkadíj csökkentése*. Csak elvétve alkalmazzák a látogató fogadásától eltiltás fenyítési formát.

A különböző vétségtípusokat és a fegyelmi döntéseket vizsgálva megállapítottuk, hogy a súlyosabbnak minősülő fegyelemsértéseket általában szigorúbban büntették. A foglyoszkés kísérlete, illetve előkészülete az esetek 98%-ában fegyelmészlegbe-utalással vagy magánelzárással végződött. A hivatalos személy elleni erőszakot elkövetők minden esetben, az utasítás végrehajtását megtagadók 60%-a, a tiszteletlen magatartást tanúsítók 42%-a szintén a legsúlyosabb fenyítésben részesült. Hasonló szigorral jártak el a fegyelmi jogkört gyakorlók a munkamegtagadókkal szemben is.

Hogyan csökkenthető a fegyelmi vétségek száma?

A bv. intézetekben évek óta nagy figyelmet fordítanak a fegyelmi helyzet alakulására. Az elmúlt öt év egyre kedvezőtlenebb feltételváltozásai mellett is sikerült megőrizni azt a szintet, amely a számokban nem jelez a létszámváltozással arányos növekedést. Ugyanakkor több helyen visszatérő vélemény, hogy a fogvatartottak fegyelme lazult, tiszteletlenek, vagyis a statisztika és a valóság ellentmond egymásnak.

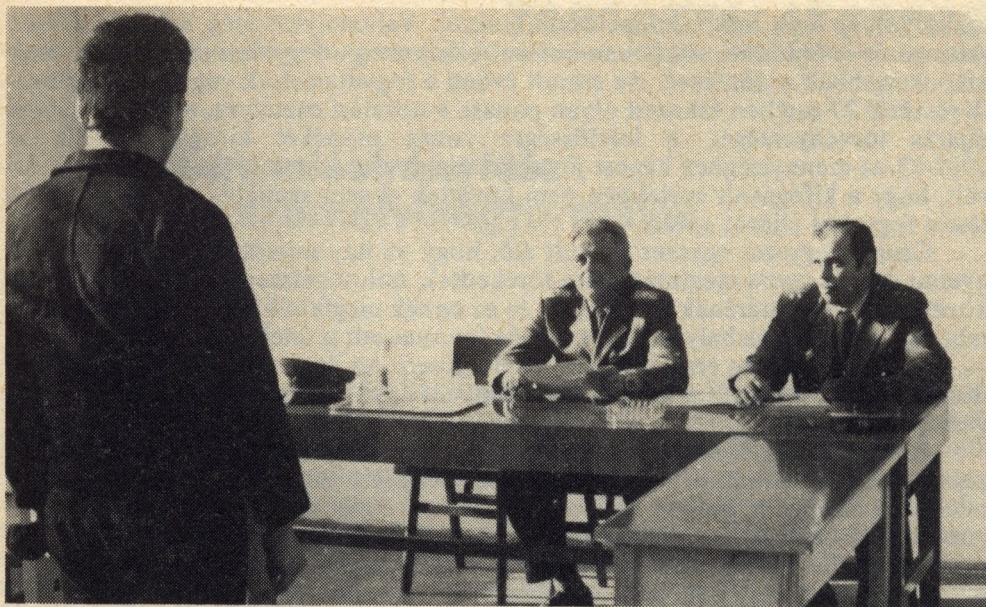
Sokakban fogalmazódik meg olyan igény, hogy ezen a helyzeten a fegyelmi felelősségre vonások számának és súlyosságának növelése javíthat. Azonban az intézetek vezetői többségükben nem fogadják el ezt a megközelítést, rendszeresen tájékozódnak az elítéltek fegyelmeről, az eljárások során naponta informálódnak a fegyelemsértésekről. Gyakorlatilag minden fegyelmi lapot lát a parancsnok vagy a helyettese. Ezen ismeretek birtokában születnek a fegyelmi helyzet javítását közvetlenül vagy közvetve célzó intézkedéseik.

Az elmúlt öt évben fokozatosan bontakozott ki a belső élet szervezettségének javítására, az egységes szemlélet és gyakorlat kialakítására, a fegyelmező eszközök használatán túl egyéb pedagógiai megoldások alkalmazására való tudatos törekvés. A szolgálati ágak közös tevékenysége és felelőssége, a közösen megtartott biztonsági ellenőrzések, az, hogy a belső őrség tagjai továbbképzés keretében rendszeresen hallgatnak pedagógiai előadásokat, mind-mind a fent említett törekvést erősítik.

Több olyan intézkedés született, mely közvetlenül nem, közvetve azonban kedvező hatást gyakorolt a fogvatartottak fegyelmére. Ezek között érdemes külön is megemlíteni a Pálhalmi Börtön és Fogházban egy éve működő ún. befogadó csoportot, mely lehetővé teszi a fogvatartottak jobb megismerését és az egyéni vonásaikhoz jobban igazodó bánásmódot.

Legtöbb intézetben sok gondot okoz a tea, kávé narkotikumként való fogyasztása, mert veszélyes az egészségre, s mint ilyen, tiltott cselekmény. Az elítéltek, hogy megfelelő hőmérsékletű vízhez jussanak, balesetveszélyes forralókat barkácsolnak. A kávéval, teával jelentős illegális forgalom bonyolódik a fogvatartottak között, amibe esetenként civil munkáltatók, testületi tagok is bekapcsolódnak.

Fegyelmi tárgyalás Tökölön

A fogvatartottak üzletelése során számottevő pénzüsszegek jutnak illegálisan a bv. intézetek területére. Az esetenkénti tettenérés alapján valószínűsíthető, hogy a látogatások alkalmával adják át a hozzátartozók az elítélteknek a pénzt. Ezért néhány intézetben a látogatás ellenőrzésének fokozására, szervezettebb, biztonságosabb lebonyolítására, a tárgyi feltételek javítására hoztak intézkedéseket.

A fegyelmi eljárás törvényessége

A fegyelmi felelősségre vonás mint nevelési eszköz csak abban az esetben eredményezi a fegyelem megszilárdítását, ha a büntetésvégrehajtási tevékenység rendszerébe elveinknek, törvényeinknek megfelelő formában illeszkedik bele. Szakszerű alkalmazása mellett tehát ügyelni kell a törvényességre is. Különösen a fegyelmi jogkör kiszélesedése, a hatályos büntetésvégrehajtási jogszabályok kiadása óta.

A rendelkezésre álló statisztikai adatokból kitűnik, hogy korábban — 1981-1982-ben — a parancsnokok és helyetteseik hozták a fegyelmi határozatok nagy részét. A nevelési szolgálatvezetők többsége — közülük sokan a parancsnok által leadott hatáskörben — a megelőző időszakban is fenytett. A nevelők azonban csak néha, eseti jelleggel büntettek ily módon.

Az elmúlt évben a parancsnokok és helyetteseik 35%-ban, a nevelési szolgálatvezetők 30%-ban, a nevelők 25%-ban éltek fegyelmi jogkörükkel. Ezek az arányok hozzávetőleg megegyeznek az 1984-es év adataival.

Azt, hogy a fegyelmezés törvényessége alapvető és fontos, az 1985-ben kiadott módszertani útmutató is érzékelteti; közzétételének célja a fegyelmi eljárás jogszerű lefolytatásának segítése volt.

Összességében megállapítható, hogy a fegyelmi eljárás gyakorlata a legtöbb intézetben javult. Az ügyészi vizsgálatok nem tártak fel lényeges eltéréseket a jog-

szabályoktól és a módszertani útmutatóktól. Valamelyest még a kivizsgálások színvonala is fejlődött, ritkábban hosszabbítják meg a fegyelmi eljárásokat, megalapozottabbak a döntések. Az elmúlt évben a fogvatartottak vagy hozzátartozóik részéről 27 esetben érkezett olyan panasz a nevelési osztályra, mely a fegyelmi eljárás törvényességét, a felelősségre vonás mértékét kifogásolta. Ez az 1982-83-as mennyiséghez képest jóval kevesebb. Az esetek kivizsgálásakor kiderült, hogy a kifogásolt esetekben nem követtek el sem szabály-, sem törvénysértést a fegyelmi eljárás során.

Csupán egyszer-egyszer fordult elő, hogy az ügy mielőbbi lezárására, a fegyelmi döntés gyors meghozatalára törekedtek, holott célszerűbb lett volna az elkövetés valódi hátterének felderítése, és az ennek megfelelő intézkedés meghozatala. Így a konfliktushelyzet, a feszültség fennmaradt a felelősségre vonás után is — az igazságtalanság érzetét keltve az elítéltekben. Az ilyen elhamarkodott megoldásokat lehetőleg kerülni kell, mert esetenként ez súlyosabb fegyelemsértésekhez vezet.

A fegyelmi felelősségre vonásokat ki kell egészíteni olyan nevelői beavatkozással, melynek eredményeként tudatosan a fogvatartottakban, hogy a büntetés nem az ő személye, hanem az általa elkövetett cselekmény ellen irányul. Így a büntetést követően nem alakul ki benne ellenállás, inkább erősödik az együttműködés szándéka. A fegyelmi felelősségre vonás természetesen nem ragadható ki a bv. intézet gyakorlatából, szemléletéből, függ a testület szakmai színvonalától és kulturáltságától.

Az olvasónak biztos hiányérzete támad a statisztikai adatok értelmezése után. Az elemzés bizonytalansága abból ered, hogy az elítéltek fegyelmi statisztikája nem kizárólag azt méri, amit célzottan mérni szándékozik, hanem sokkal inkább a személyi állomány viszonyát a fogvatartottakhoz, az intézet elvárásaihoz. Tehát nem a helyzetet tükrözi, hanem a helyzethez való viszonyt. Ez pedig szubjektív megítéléseken, egyéni beállítódásokon alapul. A statisztika ilyen irányú boncolása meghaladja a szerzők jelenlegi felkészültségét és e cikk terjedelmi keretét.

Módos Tamás—Varga Károly

Termelésirányítás és személyiségformálás

Cikkem gondolatmenete akkor fogalmazódott meg bennem, amikor munkám során a következő véleményekkel találkoztam. „Nem tudjuk a százalékot hozni, akármit csinálunk, nem termelnek jobban! . . . Nem állhatok a munkaidő minden percében a háta mögött, hogy jobban dolgozzon! . . . Ezeket az embereket csak kemény kézzel lehetne munkára szoktatni . . . No lám, ilyen az elítéltmunka . . . Azért nincs rend, mert a termelés fontosabb . . . Termeljünk vagy rendet rakjunk?” Ha az elítéltekkel kapcsolatos problémák megoldására pedagógiai módszereket javasoltam, gyakorta jött a válasz: „Neveljen a nevelő, a termelés engem jobban érdekel!”

Ezek a megnyilvánulások számomra azt jelezték, hogy munkatársaim nem tisztázták magukban a munkájuk során felvetődő irányítási problémákat. Így volt ez az elítéltekkel közvetlenül foglalkozó vállalati és költségvetési művezetők-nél, de hasonló tapasztaltam középvezetők, sőt vezetők körében is.

Vajon milyen úton érhetjük el, hogy az elítéltek hatékonyabban dolgozzanak! Hajlandók-e egyáltalán tartósan és minőségi módon dolgozni? Reális követelmény-e mindezt elvárni tőlük? Összeegyeztethetők-e az elítéltek és a vállalat gazdasági érdekei? A bv. vállalatok büntetésévgrehajtási jellege milyen mértékben befolyásolja a termelés hatékonyságának érvényre jutását? Ezekre és ezekhez hasonló kérdésekre kerestem a választ, hogy segítsen a mindennapi munkában előforduló apró döntéseket, hogy ne feledkezzünk el a napi tevékenység rengetegében tényleges céljainkról.

A vállalati gazdálkodás hatékonyságát javítani kívánó törekvések immárom elodázhatatlan követelmények.* A gazdasági szabályozórendszer, különösen a nyolcvanas évek után, egyre kevésbé tűri a lazaságot, a szervezetlenséget, a költséges termelést a vállalati gazdálkodásban. E szakterület felelősei természetesen megteszik azokat az intézkedéseket, amelyek biztosítják, hogy a büntetésévgrehajtási vállalatok megfeleljenek a piac egyre szigorúbb követelményeinek. Ezt a folyamatot szeretném segíteni azzal, hogy néhány olyan dologra hívom fel a figyelmet, amely — megítélésem szerint — nem kap jelentőségének megfelelő hangsúlyt szervezési és vezetési tevékenységünkben.

Induljunk ki abból, hogy a munkás munkahelyhez, illetve munkahelyi viszonyokhoz fűződő kapcsolatának sajátosságai alapvetően meghatározzák munkájában tanúsított magatartását. Minden további tényező csak e sajátosságok által kijelölt határokon belül fejt ki módosító hatást. Amikor egy ember tagsági viszonyt

* A vállalati célok közgazdasági szempontú meghatározása a vállalati tevékenység egyetlen aspektusát, a gazdálkodási folyamat értékviszonyokban kifejezésre jutó oldalát vizsgálja. A szociológiai megközelítés dolga nehezebb, hisz e szempontból a közgazdaságtan által nem elemzett „tisztán” társadalmi természetű célok is lényegesek lehetnek. A kutatások dilemmáját a szervezeti célok körülhatárolásában épp ez a körülmény okozza. Véleményünk szerint e kényeszerű választás úgy oldható fel, ha a szervezeti cél rendszerelméleti fogalmát pontosítjuk. Ha figyelembe vesszük a gazdasági szervezeteknek a társadalom egészéhez fűződő funkcionális kapcsolatát.

létesít a gazdasági szervezettel, nem azonosul automatikusan a vállalati funkciókkal.** Minimumteljesítményre hajlandó, de hogy mi ez a minimum, és mi lesz az elvárható maximális teljesítmény, az a viszony létesítése indítékainak, s egyéb szervezeten belüli feltételeknek lesz a függvénye.

A bv. vállalatoknál dolgozó elítéltek esetében nem mondható el, hogy önként vállalnak tagsági viszonyt, ezért a vállalati funkciókkal ők még nehezebben azonosulnak. Erre talán az serkentené őket, ha szándékukat figyelembe vennék a vállalaton belüli elhelyezésnél. Tudom, hogy az elítélteket számos egyéb, számunkra nem kedvező indíték is vezérli, amikor valamely munkakör betöltésére vágyanak. Az is igaz, hogy a helyes választás előfeltétele a megfelelő mértékű, mélységű tájékoztatás. Mindezek ellenére úgy vélem, nem helyes, ha a fogvatartott MAB elé kerülésének pillanatában már eldöntött tény, hogy hová megy dolgozni. Legyen ez a döntés kompromisszum eredménye, kölcsönösen érvényesüljenek az érdekek. Ha meg akarjuk nyerni az elítélteket gazdasági céljainknak, akkor vegyük tekintetbe érdekstruktúrájukat! Milyen érdekek vezérlik az elítéltet? Szeretne ismerősök, barátok közé kerülni, szeretne a szakmájában dolgozni, szeretne jól keresni és nem unalmas, monoton munkát végezni. Ez a sorrend — úgy tűnik — nem véletlenszerű, hanem egyúttal fontossági sorrend is, mely alapvetően irányítja a fogvatartott megnyilvánulásait.

A munkahellyel mint szervezettel való azonosulás minden olyan esetben megvalósul, amikor a dolgozók által követett célok megvalósításának lehetősége folyamatosan biztosított. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a dolgozók különböző csoportjainak érdekei a gazdasági szervezetben általában és — a bv. vállalatoknál különösen — automatikusan érvényre jutnak. A vállalat gazdaságpolitikája, a konkrét munkakörülmények, a szociális ellátottság színvonala, a vezetők és a beosztottak viszonya mind-mind befolyásoló tényező. A dolgozók szükségleteinek és érdekeinek struktúrája rendkívül heterogén, de nem kevésbé differenciáltak a szervezeti viszonyok által kialakított lehetőségek sem.

Az objektív feltételek a különböző munkakörökben dolgozók szervezettel szembeni igényeinek különbözőképpen felelnek meg, ez pedig a legkülönbözőbb szervezeten belüli magatartásokat eredményezi, ami a szervezettel teljesen azonosuló, tartósan magas teljesítményeket nyújtó dolgozók csoportjától egészen a rosszul dolgozó renitensek csoportjáig terjedhet. A vállalat ösztönzési mechanizmusának hatékonysága attól függ, hogy a dolgozói teljesítmények mennyire állnak e mechanizmus centrumában.

A munkateljesítmény alakulásának kulcskérdése, hogy a dolgozó szervezeten belüli, realizálni kívánt differenciált szükségletei más módon ne elégülhessenek ki. Szándékosan említettünk differenciált szükségletet és anyagi javakra irányuló szükségletet. Dolgozóink korántsem csak jövedelmük növelésére törekszenek, érdekstruktúrájuk ennél sokkal összetettebb. Az ösztönzés mechanizmusának tehát minden olyan eszközt tartalmaznia kell, amely alkalmas a dolgozók szükségleteit kielégítő feltételek megteremtésére.

Ha a jövedelemkülönbség a teljesítménykülönbséghez igazodik, akkor a magasabb jövedelem egyúttal az érintett dolgozó tevékenységének nagyobb értékét, személyének nagyobb fontosságát is szimbolizálja a szervezet számára. Így a magasabb jövedelem a dolgozó, illetve elítéltmunkás presztízsszükségletének bizonyos részét is kielégíti.

Az anyagi és a nem anyagi ösztönzés közötti helyes arányok megválasztásában nem célravezető az olyan gyakorlat, amely kizárólag általános elvekből indul

** A vállalkozásjelleg hangsúlyozása azt jelenti, hogy a dolgozók egyetlen rétegének szükségletei sem esnek közvetlenül egybe a gazdasági funkciókkal, melyek teljesítése egy érdekegyeztetési folyamatban zajlik.

A labdavarrás nagy figyelmet igénylő munka

ki, s nem igazodik a konkrét helyzethez. Az ösztönzési mechanizmus csak akkor képes a vállalati dolgozó, illetve a bv. fogvatartott magatartását visszacsatolni a vállalat által betöltendő funkcióba, ha teljesítményelvű. Minden más ösztönzési kritérium csak az így kialakuló fő arányokon belül jelenthet finomító tényezőt.

A béreknek és a bérjellegű juttatásoknak az elítelt érdekstruktúrában elfoglalt második, harmadik helye tükrözhet olyan magánéletből adódó egyéni motívumot (tartásdíjfizetés, ha nem tartja magát apának, kilátástalanul jelentős tartozás a bűnelkövetéssel kapcsolatban stb.), amely a teljesítmény visszafogását eredményezi, de utalhat bérezési rendszerünk hiányosságaira is.

A jelenleg alkalmazott bérformák (időbér, darabbér, prémiummal kombinált csoportos darabbér) alapvetően ösztönző erővel hathat. De ezt a hatást meglehetősen csökkenti az a tény, hogy a bérek a polgári életben megszokott átlaghoz képest is alacsonyabbak nálunk. Márianosztrán a labdavarrók a szeletelés munkafázisánál 100%-os teljesítmény esetén 10,40 Ft órabért kapnak. Ha állítók, 14,60 Ft, ha befejezők 25,50 Ft lehet az órabértük. Ezzel szemben például a kaposvári Delta Ktsz labdavarró üzemében dolgozó férfiak átlagbére ennél jóval magasabb.

A csoportos elszámolásnál a művezetőkre van bízva, hogy a csoporton belül milyen formában és mértékben differenciálnak. Sajnálatos módon ezzel a lehetőséggel művezetőink nemigen élnek, az egyenlősdi pedig — jól tudjuk — nem segíti a teljesítményelv érvényre jutását.

Prémiumrendszerünket is inkább a mennyiségi ösztönzés, mintsem a minőségi kihozatalra való törekvés jellemzi. Egyenes darabbér esetén például 100%-tól 105%-ig 300 Ft, 106%-tól 110%-ig 500 Ft adható, a felső határ 800 Ft. Csoportos bérezésnél csak akkor fizetjük ki a prémiumot, ha a csoport eléri a 100%-ot. A kellenél ritkábban írunk ki célfeladatokat.

A keresetek számos területen nagy szóródást mutatnak. Van, aki a tartásdíjat sem keresi meg, de van olyan elítelt is, aki 5000 Ft felett keres.

Az anyagi jellegű juttatások közül nálunk az úgynevezett bonrendszer váltotta ki a legmegfelelőbb hatást: az elítéltek azonnal megkapják elvégzett munkájuk után a pénzt, amit rögtön értékesíteni tudnak a boltban. Sajnos a túlóráért kifizetett bérpótlék nem minden esetben honorál többletmunkát. Előfordul, hogy a munkacsoport teljesítmény-visszatartással teremt olyan helyzetet, amely munkaidőn túli munkát tesz szükségessé.

Az anyagi jellegű és ösztönzést szolgáló juttatások belső struktúrája alapvetően rendezett, de számos dimenzióban (bérszínvonal, többletmunka, a jutalmak teljesítményhez kötött kiadása stb.) kívánnivalókat hagy maga után, ki nem használt tartalékot jelentve a vállalatok számára.

A művezetőnek, ha a munkavégzéssel kapcsolatban tartósan pozitív eredményt akar elérni, az anyagi ösztönzésen kívül még számos lehetősége van. De ehhez ismernie kell munkásait, tudnia kell, milyen motívumok befolyásolják cselekedeteiket, munkavégzéssel kapcsolatos belső késztetéseiket. Ehhez nem elég a bűncselekmény ismerete, ehhez információk széles köre, több ember munkája, a nevelő, a művezető, az ő együttműködése szükséges. Így jobban meg tudja választani a büntetés vagy jutalmazás nemét, mértékét is.

Fontos, hogy az elítélt mindig pontosan tudja, mit várnak tőle. Mi lesz a következménye, ha eleget tesz, és mi, ha nem tesz eleget az elvárásoknak. A munkaszervezeten belül növeli a vezető hitelességét és hatóerejét, ha a helyzethez és az emberhez igazítva közelíti meg a problémákat. Hiszen a rend és a fegyelem fenntartása, a napi feladatok elvégzése állandóan változó, alakuló körülmények között történik. Módszereinket és eszközeinket ehhez kell igazítani, ha azt akarjuk, hogy tevékenységünk hatása megfelelően szándékainknak.

Ki kell emelnem a személyes példamutatásban rejlő lehetőségeket. Az elítélt számára a legtöbb társadalmi elvárás kezdetben közömbös. Ha azonban környezetének tekintélyes, kompetenciával rendelkező tagjai következetesen arra készítetik, hogy bizonyos követelményeknek mindig megfelelően, hogy bizonyos normákat mindig betartson, akkor ez lassan belső kényszerre válik, és valószínűleg magától is azoknak megfelelően fog viselkedni. Ehhez a legjobb indíték, ha megfelelő modellt lát, vonatkozik ez kölsőségekre (ruházat, ápoltság, irodai rend), de tartalmi megnyilvánulásokra is (beszédmodor, munkastílus, szeszfogyasztás). „A vizet prédikálok, bort iszom” közmondást, mint tevékenységünk negatív jellemzőjét egyelőre nem számúzhatjuk tudatunkból.

Összefoglalva: olyan motivációs rendszert kell kimunkálni, amely igazodik az elítélt sajátos érdektartományához, és segít elérni azt, hogy a dolgozó saját érdekei közvetlen és tartós érvényesítésén keresztül egyidejűleg a vállalat gazdasági érdekeit is szolgálja.

A büntetésvégrehajtás nagy tetteinek tartom, hogy a fogvatartottak társadalmilag hasznos munkát végezhetnek. Az még nagyobb tett lenne, ha a körülmények, valamint érdekeik és motívumaik arra ösztönöznék őket, hogy mindezt a vállalat gazdasági funkcióival azonosulva tegyék. Így a börtön — a nevelés teljes hatásmechanizmusával együtt — komoly esélyekhez juttatná a reszocializációt.

Cserey Gábor

Felhasznált irodalom

Andics Jenő — Rozgonyi Tamás: A teljesítmény-elv érvényesítésének lehetőségei és korlátai. Vezetéstudomány, 1976. 10. szám.

R. Bang: A segítő kapcsolat. Tankönyvkiadó. Budapest, 1980.

Gazdag Miklós: Ösztönzés és motiváció. Szöveggyűjtemény. Könnnyűipari Minisztérium Módszertani és Továbbképző Intézet. Budapest, 1977.

Nemes Ferenc: Érdekesség, magatartás, tartalékok. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1976.

Rozgonyi Tamás: A döntések szociológiai problémái a gazdasági szervezetekben. Egyetemi jegyzet.

A szervezet, a struktúrák, a folyamatok és a szerepek szociológiája. (Szerkesztette: W. Worawski.) Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1979.

Mezőgazdasági munkáltatás az Állampusztai Börtönben

A bv. munkáltatás szervezeti keretei

Az elítéltek munkáltatásának célkitűzéseit az 1979. évi 11. számú tvr. 44. §. (1)-(2) bekezdése határozza meg. Eszerint a munkáltatás célja:

— hogy elősegítse az elítélt munkás életmódra nevelését, testi- és szellemi erejének fenntartását, lehetőséget adjon a szakmai gyakorlottság megszerzésére és fejlesztésére s ezáltal megkönnyítse a társadalomba való beilleszkedést,

— az elítéltet a bv. intézet adottságainak megfelelően kell társadalmilag hasznos munkával foglalkoztatni.

A törvényi megfogalmazás szerint a bv. keretben szervezett munkáltatás célkitűzése kettős: egyrészt büntetésvégrehajtási, másrészt termelési, gazdálkodási feladatok végrehajtása. A célkitűzések között nincs hierarchia, a munkáltatásnak mindkét célt egyidejűleg és együttesen kell szolgálnia. Előfordul, hogy egy-egy időszakban valamelyik célkitűzés előtérbe kerül, de hangsúlyozni kell, hogy hosszú távon a céloknak szinkronban kell lenniük. A munkának csak akkor van nevelő hatása, ha értéket állít elő, a munkáltatás célja pedig csak akkor érhető el, ha a szabadságvesztés-büntetés töltése alatti, illetve a szabadulás utáni munkavégzés követelményrendszere azonos.

Ahhoz, hogy a bv. munkáltatást elemezzük, illetve kísérletet tegyünk az előrelépés megfogalmazására, fel kell tárunk a sajátosságokból eredő problémákat. Véleményem szerint ezek az alábbiak:

A fogvatartottak egyes csoportjainak jogi megítélése más és más, ebből adódóan foglalkoztatási rendjük is jelentősen eltér. Emellett büntetésvégrehajtási — elsősorban nevelési és őrzésbiztonsági — szempontból is különböző csoportok kerülnek kialakításra. Vagyis az elítéltek törvényi szempontok, IM—OP utasítások és intézetben belüli érdekek alapján vannak csoportosítva.

A munkahelyek fogvatartott állománya — mind a létszámot, mind az összetételt tekintve — a termelési feladatoktól függetlenül alakul. A rendelkezésre álló munkaerő szakmai képzettsége sem alkalmazkodik a bv. vállalatok meglévő technológiájához.

Az elítélt munkához való joga abban merül ki, hogy a bv. által meghatározott lehetőségeken belül — amely a legtöbb esetben nagyon korlátozott — rendszeresen dolgozzon és ezért díjazásban részesüljön. A munka kijelölésénél és végzésénél túlsúlyban vannak a kényszerelemek, ezért a fogvatartott nem tud igazán azonosulni munkájával, nem kezdeményez, nem törekszik hatékonyabb munkavégzésre.

Az elítéltek foglalkoztatásánál figyelemmel kell lenni az életkori sajátosságokra is, mert különböző csoportoknál más-más (a fizikai, szellemi felkészültség alapján) a munkavégzési képesség, más-más (pszichikai vonatkozásban) a munkához való viszony.

A bv. intézetek telepítése időben megelőzte a bv. nagyüzemi munkáltatásának kialakítását. Ebből adódóan igen behatároltak a telepítési, fejlesztési lehetőségek. A gépesítés, a munka hatékonyságának emelése népgazdasági és vállalati érdekek, ugyanakkor ellentmond a teljes körű foglalkoztatás elvének. Ugyanakkor a munkavégzés során nemcsak a termelés optimális feltételeit kell biztosítani, hanem az őrésbiztonsági előírásokat is állandóan szem előtt kell tartani.

A bv. munkáltatás megszervezése alapvetően a bv. vállalatokra, illetve intézetekre hárul. A fogvatartottak két formában dolgoznak, s ez egyben gazdasági különbség is. Míg a *költségvetési munkáltatás* fő feladata a büntetésvégrehajtási intézetek ellátásának és folyamatos működésének biztosítása, addig a *vállalati munkáltatás* célja — önálló jogi személyként beékelődve a bv. szervezetébe — büntetésvégrehajtási, termelési, gazdálkodási feladatok megoldása. A vállalatoknak nyereségérdekelte gazdálkodást kell folytatniuk úgy, hogy közben biztosítsák a fogvatartottak majdani visszailleszkedését a társadalomba.

A vállalati foglalkoztatás két alapvető ágazata: a mezőgazdaság és az ipar. Jelen cikkben csupán a mezőgazdasági munkáltatás sajátosságaival és problémáival foglalkozom. A munkavégzés alapvetően szabad levegőn, egészséges környezetben, nagyobb mozgásterületen történik. Az egyes ágazatok munkaerőigénye jelentősen eltér. Például a növénytermesztés ma már olyannyira gépesített, hogy alig igényel elitélt-munkaerőt. Az állattenyésztésnek pedig a technológia el-sajátítása miatt hosszabb itéleti idővel rendelkező betanított elitéltmunkásokra van szüksége. A szőlő- és gyümölcstermesztés kézi munkaerőt igényel ugyan, de nem tart számot előképzettségre, és nagyobb elitéltcsoportok foglalkoztatására alkalmas.

A nagyüzemi mezőgazdaság ma már biztosítani tudja a fogvatartottak folyamatos munkáltatását, de azért vannak a termelésben csúcs- és holtidőszakok. Az időjárás alakulása erősen befolyásolja a foglalkoztatás megszakítatlanságát. A differenciált őrés és nevelés alapelveit nálunk különösen figyelembe kell venni.

A mezőgazdasági munkáltatás jellegzetességei

A termelési szerkezet alakulásáról

Már az Állampusztai Börtön elődjének, a Kishartai Királyi Közvetítő Intézetnek az alapítólevele leszögezte, hogy az intézet az elitéltek földműves munkával történő foglalkoztatására létesült. Az első időszakban 105 hektáron dolgoztak a fogvatartottak, majd a bérleti szerződések, földvásárlások, tagosítások révén növekedett a terület (például 1931-ben 2117 hektár, 1951-ben 3500 hektár), de a termelés jellege nem változott.

A hatvanas években a teljes foglalkoztatottság érdekében átalakították a mezőgazdasági üzemek termelési szerkezetét, ugyanakkor megfogalmazódott a hatékonyság növelésének igénye is. Ezt megelőzően ugyanis mezőgazdasági vállalatok kölcsönadták arató-cséplő gépeiket, s az elitéltek kézzel végezték a betakarítást.

A korszerűsítés egyfelől az ipari jellegű foglalkoztatás megszervezését jelentette, másfelől jelentős kézimunkát igénylő ültetvények telepítésével járt együtt. Ebben az időszakban került sor Pálhalmán és Baracskán az ipari beruházásokra, és ekkor alakultak ki a nagy szőlő-, alma-, körte-, cseresznye-, meggy-, stb. ültetvények. A Solti Állami Gazdaság átvételével — amely megháromszorozta a területet — sem változott a helyzet, az Állampusztai Célgazdaság jelenleg is csak mezőgazdasági tevékenységet folytat.

A célgazdaság megközelítően 12 500 hektáron gazdálkodik. A földterület 60-70%-án búzát, kukoricát, cukorrépát termesztnek, de viszonylag jelentős a napraforgó vetésterülete is. A kertészeti tevékenység közel 1000 hektáron folyik, itt foglalkoztatjuk az elítéltek döntő többségét. Sajnos az utóbbi évek időjárása kedvezőtlenül hatott, az idei fagy miatt pl. a szőlőtőkéknek közel 50%-a került kivágásra. Ez az okozott anyagi káron túl kedvezőtlenül hat a következő évek foglalkoztatására is.

Az állattenyésztésben a sertéságazat a legjelentősebb, de a tehenészet és a juhászat is komoly nagyságrendet képvisel. Az állattenyésztés folyamatos munkalehetőséget biztosít az ott dolgozó elítéltek számára.

A mindennapi munkavégzés tanulságai

1. Az Állampusztai Börtönben a 109/1983. számú IM-utasítás és az IM Bv. Országos Parancsnokának 0210. számú intézkedése alapján a börtön fokozatú, elsősorban elsőbüntényes, valamint a három évet meg nem haladó szabadságvesztésre ítélt visszaeső, különös visszaeső és többszörös visszaeső férfiakat kell elhelyezni. A fent említett intézkedés 21. pontja előírja, hogy a börtön fokozatú férfiak közül csak azokat lehet Állampusztán elhelyezni, akiket nyílt körülmények közt is biztonságosan lehet őrizni. Ugyanezen intézkedés 22. pontja lehetővé teszi az intézet parancsnokának, hogy a rendet folyamatosan sértő elítéltek zárt jellegű büntetésvégrehajtási intézetbe való áthelyezését kezdeményezze. Kiténik, hogy az elítélt elhelyezésének kijelölésénél nem mérvado az intézeti foglalkoztatás jellege, csupán az őrzésbiztonsági szempontok kerülnek megfontolásra.

2. Az elítéltek összetétele tavaly az Állampusztai Börtönben a következő volt. *A jogerős elítéltek közül 6 hónapra ítélték a fogvatartottak 5,2%-át, 6 hónaptól 1 évig terjedő szabadságvesztés-büntetést kapott az elítéltek 24%-a, 1 évtől 2 évig tartó büntetést 38,2%, 2 évtől 3 évig 21,9%, 3 évtől 5 évig 9,4%, 5 évtől 10 évig 0,9% kapott.*

Más csoportosításban: *a jogerős elítéltek közül elsőbüntényes a fogvatartottak 65,7%-a, visszaeső 5,5%, különös visszaeső 14,4%, többszörös visszaeső 17,2%.*

Ami a börtön fokozatú elítéltek életkorát illeti: 19—24 éves az elítéltek 31,4%-a, 25—29 éves a fogvatartottak 20,5%-a, 30—39 éves 29,3%, 40—49 éves 12%, 50—59 éves 5,1% és 60 év feletti 1,4%.

Itt jegyezném meg, hogy az utóbbi tíz évben 700-800 fővel növekedett a fogvatartottak száma, viszont az őrség engedélyezett létszáma 30 fővel csökkent. Jelenleg solti körletünkön átadás alatt van egy 200 férőhelyes szálláskörlet. Feltételezve azt, hogy a későbbiekben sincs mód az őri létszám növelésére, a továbblépés egyetlen lehetséges útjaként az elítéltek őrzési-felügyeleti feladatokba való intenzív bevonását tervezzük. Ilyen irányban kísérleteket is folytattunk. Jelenleg 9 elítélt segédfelügyelő dolgozik közvetlenül a munkáltatás területén. Első tapasztalataink kedvezőek.

Figyelembe véve az előzetes letartóztatásban töltött időt, valamint a feltételes szabadság engedélyezését, megállapítható, hogy az elítéltek viszonylag kevés időt töltenek az intézetben. Évente megközelítőleg háromszor cserélődik ki az elítéltállomány. Ez komoly feladatot jelent a munkáltató számára, bár a mezőgazdaságban végzett munka nem igényel különösebb szakképzettséget.

3. Az elítéltállomány életkori összetétele rendkívül kedvezőtlen: a létszám több mint 50%-a 30 éven aluli. Ez azt jelenti, hogy érzelmi, indulati életük kiegyensúlyozatlan, nincs munkaerőlcserék, nem törekszenek önmagukat megvalósítani a munkában. A fegyelmi vétségek zömét fiatal felnőttkorú elítéltek követik el, leginkább munkavégzéssel kapcsolatban (megtagadják a munkát, megsértik a munkahely rendjét, fondorlatos módon kibújnak a munkavégzés alól stb.). Nem

könnyű megváltoztatni szemléletüket. „Eddig sem dolgoztam soha, miért pont most, a börtönben szakadjak meg?” — mondják.

A bűnisméltésre vonatkozó statisztika első látásra-hallásra kedvező képet mutat, de csak büntetőjogi szempontból. A jogilag ugyan elsőbűntényes, ám több alkalommal több-kevesebb időt börtönben töltött fogvatartottak zöme ahhoz a negatív maghoz tartozik, amelynek tényleges személyiségformálása szinte megoldhatatlan feladat, magas fokú konformizációjuk ellenére is.

4. A fogvatartottak iskolai végzettségük alapján a következőképpen csoportosíthatók. *Nyolc általános alatti végzettsége van az elítéltek 15,7%-ának, nyolc általánost végzett a fogvatartottak 44%-a, szakmunkás 35,5%, érettségizett 3,6%, egyetemet, főiskolát végzett 0,9%.* A fogvatartottak előképzettsége jelentősen meghatározza foglalkoztatásuk módját. Sajnos még a mezőgazdaság szakmunkásigényét sem tudjuk megfelelően kielégíteni, nemhogy a költségvetési munkáltatását, amely sokkal nagyobb létszámú kvalifikált munkaerőt tudna foglalkoztatni.

Az intézetben évente 120-150 fogvatartott számára szervezünk általános iskolai oktatást. Egyes speciális, betanított munkákban (lásd traktoros, növényvédő stb.) pedig szaktanfolyamot indítunk. Az elítéltek tanulási kedve, a szükséges képzettség megszerzése iránti igénye azonban alacsony szintű. Az intézeti elítéltek szakképzettsége és a ténylegesen foglalkoztatott szakmunkások között igen nagy az eltérés. Gyakran előfordul, hogy egyes szakképzett elítélteket (pl. esztergályosokat, szobafestőket stb.) nem tudunk a szakmájukban foglalkoztatni, ugyanakkor a speciálisan mezőgazdasági szakmákban (pl. mezőgazdasági gép-szerelő, állattenyésztő, hentes stb.) jelentős munkaerőhiány mutatkozik. A jelenleg érvényben lévő utasítás szerint havonta terjeszthetünk fel az igazgatási osztályra szakmunkást igénylő javaslatot. Tapasztalatom szerint ez azonban felesleges papírgyártás.

5. A mezőgazdasági munkáltatás sajátossága, hogy a munkafolyamat gyakran változik, s viszonylag magas azon munkahelyeknek a száma, ahol elítéltek dolgozhatnak. Intézetünkben naponta közel 60-70 munkahelyre vonulnak ki fogvatartottak. E kivonulás megszervezése komoly feladatot jelent az őrszolgálat számára, különösen, ha figyelembe vesszük a brigádok különböző munkaerejét. Solti körletünkön például reggel 04.00 órától folyik nonstop a kivonulás, és az éjjeli örök folyamatos indítása miatt este 22.00 óráig tart.

Sajátos vonás a munkáltatás szervezésében, hogy nehéz az egyes munkafolyamatok tervezése. Naponta fordul elő, hogy az időjárás tényezők, a gazdasági érdekek stb. miatt — az egyes munkacsoportok foglalkoztatási helye megváltozik. Ez egyébként jelentősen befolyásolja az anyagi szolgálat munkáját is, hisz nyári időszakban 40-50 munkahelyen kell az elítéltek ételmezését megszervezni.

6. Intézetünk működési területét tekintve a legnagyobb az országban. Sajnos azonban az egyes körzetek igen távol vannak egymástól. Az intézet területe hat jól elkülöníthető, zárt egységre osztható. Szálláskörlet azonban csak két helyen van. Így komoly probléma az elítéltek szállítása, de gondot okoz az egyes körzetek közti folyamatok kapcsolattartás is. Az intézet két szélső pontjának távolsága légvonalban is meghaladja a 40 km-t, de a solti és az állampusztai szálláskörlet között sem kevesebb, mint 26 km a távolság. Ez a nagyfokú tagoltság megnehezíti egyrészt az őrzésbiztonsági feladatok teljesítését, másrészt gátolón hat a területen folyó egyéb tevékenységek (pl. vadászat, horgászat, mezőgazdasági terület háztáji művelése stb.) ellenőrzésére is.

7. Kiemelt feladatunk a differenciált őrzés gyakorlati alkalmazása, az elítéltek kategóriákba sorolása. *Az 1-es ún. nem veszélyes kategóriába a fogvatartottak 45%-a tartozik, a 2-es ún. kevésbé veszélyes elítéltek 20%, a 3-as ún. veszélyes elítéltek pedig 35%.* A MÁB munkáját döntően befolyásolja, hogy az 1-es kategóriájú munkahelyek ún. kulcsmunkahelyek, amelyeknek betöltése vagy betöltetlensége

kihat az egész gazdálkodási rendszerre. Pl. a traktoros munkakörben dolgozók nemcsak növénytermesztési munkálatokat végeznek, hanem a szállítási feladatokat is ők végzik.

A Munkába Állítási Bizottságnak naprakész nyilvántartást kell vezetnie, ugyanis a munkahelyek folyamatos feltöltését csak így tudja biztosítani. A hetenkénti szállításokból nem pótolható a hiány, de nem is lenne célszerű csak erre hagyatkozni. A munkairányító, a nevelő és az őrszolgálati szakember élő munkakapcsolatban kell legyen egymással, ugyanis az elítélt más munkakörbe helyezése a legtöbb esetben maga után vonja az őrzési kategória megváltoztatását is.

8. Az idei esztendő a gyakorlatban is bizonyította, hogy a mezőgazdasági munkáltatás folyamatossága nagyrészt az időjárástól függ. Az első negyedévben a növénytermesztő brigádok 29 napon át (ez az összes munkanap közel 50%-a) nem tudtak dolgozni. A második és a harmadik negyedévben viszont folyamatos volt a munkáltatás. A fogvatartottak létszáma idén sem igazodott az elvégzendő feladatokhoz. Az első negyedévben volt a legmagasabb, amikor az időjárás miatt nem tudtuk foglalkoztatni a közös brigádokat, ezzel szemben a betakarítás időszakában csökkent az elítéltek száma.

9. A mezőgazdasági munkáltatás sajátosságai jelentős mértékben hatnak az intézetben folyó nevelőmunkára is. Május 1-jétől szeptember 30-ig a fogvatartottak munkaideje 10 óra. Ez a munkahelyre történő ki- és bevonulással együtt eléri a napi 12 órát. Így csak a legaktuálisabb nevelői foglalkozások megtartására van mód. A nevelők ebben az időszakban gyakran ellenőrzik az elítéltek munkavégzését, de ez annyit jelent, hogy munkaidejük zömét utazással töltik. A különböző nagy- illetve kiscsoportos foglalkozásokra leginkább a téli időszakban van lehetőség. Ilyenkor ezek levezetését, bepótlását meg is követeljük a nevelőktől.

10. Végezetül a személyi állomány munkájával kapcsolatban vetnék fel néhány gondolatot. Legnehezebb körülmények között a munkáltató őrök és a közvetlen termelésirányítók dolgoznak. Szolgálati idejüket a termelési csúcsok határozzák meg. Télen hidegben, nyáron gyakran 40 fokos melegben és porban dolgoznak. Jellemző, hogy míg februárban 156,3 óra volt a havi igénybevétel, addig júliusban már 239,6 óra volt az átlag szolgálati idő. Sok munkatársunk elérte ebben az időszakban a 270-280 órát is.

Az intézet vezetése anyagilag és erkölcsileg is elismeri ezeket a dolgozókat. A megváltoztatott szabályozás eredményeképpen 816 000 Ft túlóradíj kifizetése vált lehetővé. Személyi állományunk döntő többsége az egyre nehezebb körülmények közt is becsületesen végzi munkáját, ragaszkodik szűkebb közösségéhez — Allampusztához.

Csóti András

Tudományos kutatás a büntetésvégrehajtásban

Az igazságügy-miniszter 1985 decemberében jóváhagyta a minisztérium 1986—1990-re tervezett középtávú, tárcaszintű tudományos tervét. A büntetésvégrehajtás fejlesztésével összefüggő kutatás e terv V. főirányát képezi, és kilenc átfogó témakörből áll. A büntetésvégrehajtás középtávú, tudományos tervének elkészítése során ezeket a témaköröket dolgoztuk ki részletesen. Mielőtt rátérnénk ennek ismertetésére, tekintsük át röviden a tudományos munka helyzetét, az eddig elért eredményeket.

A kezdetek

A büntetésvégrehajtásban 1974 óta folyik szervezett tudományos munka, ekkor hozta létre ugyanis a Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnokságának vezetése az ún. tudományos csoportot, hogy kutatásaival segítse a büntetésvégrehajtás munkáját. 1975-ben készült el az első középtávú terv, mely az 1976—80 közötti időszakra határozta meg a tudományos munka általános elveit, feladatait, a tervezés és irányítás módját, valamint jelölte ki a kutatás fő irányait és az ezekhez kapcsolódó témákat.

1979-ben a miniszter elvtárs a tudományos csoportot áthelyezte az IM tudományos és tájékoztatási főosztályának szervezetébe. 1981-ben ugyanezen főosztály az igazságügyi szervezet és az igazságszolgáltatás fejlesztésének tudományos megalapozása céljából kidolgozta az Igazságügyi Minisztérium 1981—1985-ös évekre szóló középtávú, tárcaszintű tudományos tervét, amely öt főirányt, ezen belül 35 témakört és 116 kutatási témát foglalt magába. A középtávú terv IV. főiránya a büntetésvégrehajtási tevékenység fejlesztésével kapcsolatban 6 témakört és 24 témát tartalmazott.

1983-ban az eltelt időszak alatt bekövetkezett jelentős személyi és szervezeti változások, a terv végrehajtásának kezdeti tapasztalatai és a minisztérium vezetése részéről jelentkező új igények a terv módosítását, kiegészítést tették szükségessé. A büntetésvégrehajtás tudományos csoportja 1983. január 1-jén visszakerült a Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnokságára, és a nevelési osztályon belül mint kutatásszervezési alosztály folytatta működését.

A megváltozott helyzetre való tekintettel szükségessé vált a középtávú terv újabb átdolgozása. Ezt két tényező tette szükségessé. Egyrészt azok a tapasztalatok, amelyeket a terv végrehajtása során 1981—1983 között szereztünk, másrészt az, hogy ebben az időszakban már rendelkezésre állt a büntetésvégrehajtás nevelésfejlesztési koncepciója, amely a büntetésvégrehajtási munka elméleti megalapozása érdekében bizonyos témák kutatását feladatul tűzte ki. Mindezek figyelembevételével az 1983—85 közötti büntetésvégrehajtási tudományos terv — mely az IM által kiadott új tárcaszintű terv VI. főirányát képezte — három témakört és tizenegy témát foglalt magába.

Az 1983—1985-ös középtávú terv végrehajtásának körülményei

A terv végrehajtása során többféle nehézséggel kellett szembenéznünk. A kutatásszervezési alosztály 1983 januárjától 1984 júliusáig három főből állt, csak a kutatásszervezési és módszertani alosztály egyesítése után lettünk hatan, de természetesen megkaptuk a módszertani alosztály feladatait is. A személyi feltételek nemcsak az irányító, hanem a végrehajtó apparátusban sem voltak megfelelőek. A büntetésvégrehajtási intézetek személyi állományában kevés olyan szakembert találtunk, aki akár az elmélet, akár a gyakorlat szintjén foglalkozott volna tudományos kérdésekkel. A bv. intézetek egy részében a parancsnoki vezetés nem is bátorította az ilyen jellegű törekvéseket.

Ezért tűztük ki célul e tervidőszakban olyan szakemberek kiképzését, akik önállóan vagy megfelelő irányítás mellett alkalmasak lesznek majd tudományos munkavégzésre. Azt akartuk elérni, hogy az országos végrehajtó intézetekben különböző képzettségű szakemberek részvételével ún. kutatóbázisok jöjjenek létre, ahol eleinte a központi kutatások adatfelvételeit végzik, később pedig önálló kutatási témákat, résztémákat gondoznak.

Problémát jelentett az is, hogy külső tudományos szakemberekre sem támaszkodhatunk. A büntetésvégrehajtás elméleti kérdéseivel sem az egyetemek, sem a társadalomtudományi kutatóintézetek nem foglalkoznak. Sehol sem folytatnak a büntetésvégrehajtási tevékenységre vonatkozóan alapkutatásokat, melyekre aztán az ún. alkalmazott kutatások ráépíthetők lennének. Mindez azt jelenti, hogy ezeket az alapkutatásokat nekünk kell elvégeznünk, ha nem akarunk állandóan alapvető és megoldatlan problémákkal szembesülni.

A 83—85-ös tervidőszak témáinak nagy része alapkutatás jellegű, empirikus kutatás volt. Sok vizsgálati személyről kellett rendkívül nagy mennyiségű adatot beszerezni és ezeket matematikai, statisztikai módszerekkel feldolgozni. Ez halatlanul megnyújtotta egy-egy téma vizsgálatának idejét. Ezen túlmenően a témák egy része longitudinális (hosszmetszeti) kutatást igényelt. Így pl. a visszaeső bűnelkövetők vizsgálata esetében az adatfelvétel után három éven át nyomon követtük a vizsgálati személyeket, hogy megállapítsuk, visszaesőkké váltak-e vagy sem. Mindezek a tényezők nehezítették a középtávú terv végrehajtását, és azt eredményezték, hogy a témák egy részének a befejezése áthúzódott a 86—90-es tervidőszakra.

Ha a 83—85-ös tervet részleteiben tekintjük át, megállapíthatjuk, hogy Az elítéltek kategóriák komplex vizsgálata című témakör témái mind a már említett empirikus kutatások közé sorolhatók. Az adatfelvétel és az adatok feldolgozása a visszaesők és a fiatalok elítéltek témájában már megtörtént. A kutatás különböző fázisairól résztanulmányok készültek, jelenleg az összefoglaló tanulmányon dolgozunk. A fiatal felnőttkorúak és a női elítéltek kutatása a felvett adatok matematikai, statisztikai feldolgozásánál tart. A szigorított őrizetesek vizsgálatában befejeződött a fogvatartott őrizetesek teljes körű felmérése. A felsorolt témákat a 86—90-es tervidőszakban fejezzük majd be.

A büntetésvégrehajtás differenciálási rendszere címen futó témakör első témája, „Az elítéltek viselkedésének előrejelzése” lezárult. Három publikáció született belőle a Kriminológiai és Kriminlisztikai Kiadványok című sorozatban. Két további témában — Alkalmazkodó viselkedés zárt büntetőintézetben, A büntetésvégrehajtási intézetek rendkívüli eseményeinek elemzése — még az adatok feldolgozása folyik, bár résztanulmányok már készültek a kutatásról. Végül a témakör lezárásaként a negyedik témában 1985 decemberében elméleti konferenciát rendezett a Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnoksága A differenciálás a büntetésvégrehajtásban címmel. Ez a rendezvény megerősítette a büntetésvégrehajtás differenciálási törekvéseinek helyességét, és meghatározta a további feladatokat.

Az alkalmazott kutatások a büntetésvégrehajtásban című témakör három témát foglalt magába. Ebből egy, „A büntetésvégrehajtás személyi állománya alkalmasságának és beválásának vizsgálata” nem valósult meg a témafelelős elhalálozása miatt. A másik két témából viszont több tanulmány elkészült (lásd Nevelés-módszertani kutatások, Az elítéltek szakmai képzése).

Összességében elmondható, hogy a kutatásszervezési tevékenység visszaillesztése a büntetésvégrehajtás szervezetébe a kutatómunka gyakorlatiasabbá válását eredményezte. Itt, a 83—85-ös terv végrehajtásának értékelésénél kell megemlítenünk, hogy részt vettünk a Társadalmi beilleszkedési zavarok komplex vizsgálata című országos kutatási főirány munkájában, Az elítéltek kategóriák komplex vizsgálata című kutatási témával a bűnözés alirányon belül. A TBZ főirány Tudományos Tanácsa munkánkat pozitívan értékelte, a bűnözés alirány vezetője pedig megállapította, hogy a Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnoksága mint kutatóhely értékes eredményekkel járult hozzá a társadalmi beilleszkedési zavarok, ezen belül a bűnözés megelőzéséhez.

A tudományos kutatómunka eredményei közé tartozik az is, hogy sikerült olyan módszereket létrehoznunk, amelyek segítségével előre jelezhető az elítéltek viselkedése bizonyos szituációkban. Az egyik ilyen módszer az elítéltek visszaesésének esélyét képes prognosztizálni, a másik a metódus-csokor a bv. intézetben való viselkedést jósolja meg. A módszer inadaptív (a megváltozott életkörülményekhez nem alkalmazkodó) viselkedés esetén azt is jelzi, hogy milyen típusú fegyelemsértések várhatók a vizsgált személytől.

A másik említésre méltó eredményünk az volt, hogy sikerült az új módszerek többségét (lásd a biblió- és a filmterápiát) a komplex nevelési folyamat részévé tenni, azaz bevezetni a büntetésvégrehajtásba. Ez tette lehetővé A differenciálás a büntetésvégrehajtásban című konferencia megrendezését is.

Az 1986—1990-es középtávú terv előzményei

A büntetésvégrehajtás 86—90 közötti középtávú tudományos tervének elkészítésekor több szempontot vettünk figyelembe. Az MSZMP XIII. Kongresszusa célul tűzte ki az igazságszolgáltatás tartalmi, működésbeli és szervezeti továbbfejlesztését. A büntetésvégrehajtási testület az igazságszolgáltatási szervezet integráns (szerves) része, működése fontos részfeladata az igazságszolgáltatás munkájának, így a kongresszusi határozat érvényes a büntetésvégrehajtás munkájának és szervezetének fejlesztésére is.

A tervezés másik alapvető meghatározója a büntetésvégrehajtás nevelésfejlesztési koncepciója volt. Ez előírja, hogy a büntetésvégrehajtásnak meg kell alkotnia tevékenységének elméleti alapjait és ennek érdekében tudományos kutatásokat kell végeznie. Ugyanakkor leszögezi, hogy a büntetésvégrehajtási elmélet fejlesztésének fő iránya a differenciált végrehajtás továbbfejlesztése. *A büntetésvégrehajtási rendszer differenciálásának pedig négy fontos feltétele van: az elítéltek osztályozása, típusba sorolása; a büntetésvégrehajtási intézetek differenciálása; a nevelési célok megkülönböztetése; végül az elítéltek szükségleteinek megfelelő bánásmód és nevelés alkalmazása.*

A középtávú terv első négy témája e feltételrendszer megalapozását segíti elő. Az elítéltek kategóriák vizsgálata az elítéltek osztályozásához, a bv. intézet hatásmechanizmusának vizsgálata az intézetek differenciálásához ad támpontokat. A nevelésmódszertani kutatások az adekvát bánásmód és nevelés eszközeit vizsgálják, míg a nevelés hatékonysága című kutatás az egész rendszer működését hivatott ellenőrizni. A koncepció előírja egyes témák kiemelt vizsgálatát. E kívánalomnak a középtávú terv eleget is tesz.

A kutatómunka a jelen tervidőszakban nem szűkül le a nevelésre — bár legfontosabb feladata továbbra is a nevelés fejlesztésének elősegítése —, a büntetés-végrehajtási tevékenység jóval szélesebb területeit fogja át. A középtávú kutatási terv tartalmazza a munkáltatásfejlesztési koncepcióban a tudományos munka számára kijelölt feladatokat is. Ugyanakkor a büntetés-végrehajtás vezetése részéről felmerült az az igény, hogy a közeljövőben induló szervezetfejlesztési koncepció tudományos megalapozásához előzetesen kutatásokat kell végezni.

„A büntetés-végrehajtás személyi állományának alkalmassága és beválása”, „A büntetés-végrehajtás története”, „A büntetés-végrehajtási jog fejlődése” az elmúlt tervidőszakból áthúzódó feladatok. Ez utóbbit egyébként a nevelési koncepció is fontos témaként tartja számon. A Rendőrtiszti Főiskola büntetés-végrehajtási tanszékének hatékonyan működő kutatóbázissá kellene válnia e három téma sikeres feldolgozásához.

Azt is meg kellett határozni, hogy a kutatómunka irányításában és végzésében milyen szerepet töltsenek be a Parancsnokság munkatársai és a büntetés-végrehajtási intézetek szakemberei. A kutatásszervezési és módszertani alosztály a középtávú terv végrehajtásában hármass feladatot lát el: tudományt szervez, kutatást szervez és végzi magukat a kutatásokat. Tudományszervezésen a klasszikus értelemben vett menedzselési feladatokat értjük, a kutatásszervezés azt jelenti, hogy egy-egy országos jelentőségű, átfogó vizsgálatot több intézetben, azaz több kutatóhelyen végeznek az általunk meghatározott koncepcióval és módszerekkel. Ebben az esetben egy felelős személy irányítja — az adott kutatóhelyen — a munkát, az alosztály munkatársa csupán koordináló, segítő feladatokat lát el.

A középtávú terv összeállításánál igyekeztünk e háromféle tevékenység arányát optimálisan meghatározni. Úgy tűnik, az alosztály leggyakoribb tevékenysége a kutatásszervezés lesz, jóval kevesebb a tudományszervezés és a saját kutatás végzése.

A büntetés-végrehajtás személyi állományára nagy feladat hárul a középtávú terv végrehajtásában. Az elmúlt tervidőszakban nagyrészt kialakultak azok a kutató bázisok, melyekre támaszkodhatunk, ahol képesek önállóan kutatásokat végezni. Természetesen itt is differenciálni kell a szakemberek képzettségétől és alkalmasságától függően. Lesznek olyanok, akiket adatfelvétellel bízunk meg, lesz, aki egy kutatóhely munkáját irányítja egy rész-kutatásban, de lesz olyan személy is, aki saját kutatási elgondolását fogja önállóan megvalósítani. Természetesen az alosztály minden segítséget megad majd ehhez a tevékenységhez.

Az 1986—1990-es középtávú terv kutatási témái

1. Az elítéltkategóriák komplex vizsgálata

A büntetés-végrehajtás differenciálási rendszerének továbbfejlesztését megalapozó kutatás az elítéltek különféle kategóriáinak, típusainak megismerését célozza, komplex — pszichológiai, szociológiai, kriminológiai, pedagógiai — módszerek segítségével. A kutatási eredmények támpontul szolgálhatnak a fogvatartottak pedagógiai szempontból történő csoportosításához és a velük szemben alkalmazandó hatékony bánásmód megválasztásához. E témakör empirikus kutatásokat igényel, ezért jelentős mennyiségű adat összegyűjtésére és feldolgozására van szükség. A kutatások befejezésekor zárótanulmányok készülnek.

Az elmúlt tervidőszakból a következő kutatások húzódtak át: a visszaeső, a fiatalkorú, a fiatal felnőttkorú, valamint a női elítéltek vizsgálata. Ők képezik az alapvető elítéltkategóriákat. A tetovált fogvatartottak nem alkotnak ugyan külön csoportot, mégis kutatási témává váltak, mert számuk magas és egyre növekvő.

(A Népművelési Intézet is folytat velük kapcsolatban hasonló jellegű vizsgálatot.) A hosszú időtartamú szabadságvesztés régóta kedvelt témája a kriminológiai és pszichológiai kutatásoknak. A hosszúidős elítéltek nevelése a magyar büntetésvégrehajtásban is a legkritikusabb kérdéseket veti fel. Ezek megoldásához kívánunk hozzájárulni a velük kapcsolatos kutatási eredmények felhasználásával.

A szigorított őrizetek teljes körű felmérése megtörtént. A jelen tervidőszak feladata mintavétel-vizsgálat komplex módszerekkel. Célkitűzéseink között szerepel a szigorított őrizetek további differenciálásának és az individualizált nevelés leghatékonyabb módszereinek kidolgozása is.

A szigorított javító-nevelő munkára ítélték a büntetésvégrehajtás és a kriminológia legfiatalabb kategóriáját képezik. Megismerésük és a velük kapcsolatos bánásmód meghatározása a témakör kiemelt feladatai közé tartozik.

A cigány származású elítéltek száma egyre emelkedik a bv. intézetekben. Vannak olyan kategóriák pl. fiatalok, nők, erőszakos elkövetők, ahol a létszám többségét ők alkotják. Tapasztalataink szerint iskolázatlanságuk, sajátos érték- és normarendszerük, alacsony önkontrolljuk miatt a velük szemben alkalmazott nevelési eljárások gyakran eredménytelenek. Az adekvát bánásmód meghatározása, kidolgozása szintén kutatási témánk.

A fogvatartottak központi kivizsgálásának lehetőségeit is fel kell térképezni. A nevelési koncepcióból adódó feladat fontosságát a differenciálás a büntetésvégrehajtásban című konferencia is megerősítette.

2. A büntetésvégrehajtási intézet hatásmechanizmusa

A büntetésvégrehajtási intézetben való tartózkodás során a fogvatartottakat különféle hatások érik. Ezek egyrészt tárgyi-fizikai jellegűek, másrészt — pl. a fogvatartottak között kialakuló informális csoportosulásokból adódóan — szociálisak. Ide sorolható a személyi állomány hatása is a fogvatartottakra. A bv. intézetek típusainak pontosabb meghatározásával a hatásmechanizmusok vizsgálata is az eredményesebb differenciálást segíti elő. E témakörben empirikus kutatásokat folytatunk, az adatokat matematikai, statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel, majd zárótanulmányokat készítünk.

A büntetésvégrehajtási szakemberek már régóta tapasztalják, hogy az elítéltek között spontán csoportosulások jönnek létre — függetlenül attól, hogy melyik zárkában, nevelési csoportban vagy munkahelyen vannak hivatalosan elhelyezve. Ezek a csoportok sajátos érték- és normarendszerükkel meghatározzák tagjaik viselkedését, és ez a viselkedés az esetek túlnyomó részében ellentétes a bv. nevelés célkitűzéseivel. A kutatás során az elítéltecsoporthoz létrejöttére, szerveződésére és a csoporttagok viselkedésének befolyásolási lehetőségeire kívánunk fényt deríteni. Szándékunkban áll a különböző típusú bv. intézetekben az alkalmazkodó viselkedés létrejöttének külső és belső feltételeit megvizsgálni.

Az intézetek hatásmechanizmusát egyébiránt komplex módszerekkel vizsgáljuk: úgy a külső, fizikai, mint a szociális hatásrendszert, sőt ez utóbbin belül a személyi állomány attitűdjét, az elítéltek egymásrahatását is. Mindez komoly segítséget nyújt az intézetek típusba sorolásához, a differenciálási rendszer egyik fontos tényezőjének kialakításához.

Az őrzésbiztonsági rendszerek fejlesztése és további differenciálása a büntetésvégrehajtás folyamatos feladatai közé tartozik.

3. A büntetésvégrehajtási nevelés hatékonysága

A kutatás során a fogvatartottak különféle csoportjaival szemben alkalmazott nevelési módszerek eredményességét kívánjuk ellenőrizni. Ez nem lehetséges

a hatékonyság mérésére szolgáló eljárások kidolgozása nélkül. Szándékunkban áll kiemelten foglalkozni a gyógyító-nevelő csoportokban folyó szocio- és pszichoterápiás tevékenység eredményességének vizsgálatával. E témakörben is empirikus kutatásokat folytatunk, de ezeket kibővítjük az ún. utánkövetéses módszerrel, amelynek során figyelemmel kísérjük az elítélt sorsát szabadulása után.

A nevelőmunka egyik sarkalatos problémája a neveltségi szintek kérdése. Az elítéltek nevelésében különféle szinteket lehet megállapítani, s ezeket természetesen különböző módszerekkel lehet elérni. A nevelőmunkát több szakaszra kell bontani, és az egyes szintek elérése után fokozatosan magasabb célokat lehet kitűzni. Természetesen a neveltségi szintek függenek az elítéltek személyiségétől, a bv. intézet fokozatától stb. E témakörön belül azt is vizsgálni fogjuk, hogy az eredményes utógondozásra, pártfogó felügyeletre való felkészítés mennyire képes elősegíteni az elítéltek társadalomba való visszailleszkedését.

A gyógyító-nevelő csoportok sajátos, támogató környezetet biztosítanak a csoportba utalt elítéltek számára. A kutatás során arra szeretnénk választ kapni, hogy ez a protektív (támogató) környezet, a szocio- és pszichoterápiás foglalkozásokkal együtt mennyire hatékony a kényszergyógyítás végrehajtásában és mennyire képes a személyiségzavarban szenvedők normál börtönkörnyezetbe történő visszailleszkedését elősegíteni. A téma kutatására a Társadalmi beilleszkedési zavarok komplex vizsgálata című országos főirány keretében kerül sor.

4. A büntetésvégrehajtási nevelés módszertana

A téma szintén a büntetésvégrehajtás differenciálási rendszerének továbbfejlesztését megalapozó kutatások közé tartozik. Egyrészt a hagyományos értelemben vett nevelési tevékenység — a megismerés, az egyéni-, valamint a csoportos foglalkozás, az adminisztráció, a véleményképzés stb. — legoptimálisabb módszereinek kidolgozásával, másrészt a legmodernebb pedagógiai, pszichológiai, gyógypedagógiai módszerek adaptálásával fogunk e tervidőszakban foglalkozni. Részben elméleti tanulmányokat készítünk majd, részben kísérleteket folytatunk a bv. intézetekben. A bv. intézetekben egyre növekszik az értelmi fogyatékos, iskolázatlan elítéltek száma. A velük való foglalkozás nem képzelhető el a hagyományos pedagógiai és pszichológiai módszerekkel. Ezeknek az elítélteknek speciális gyógypedagógiai foglalkozásokat kell szerveznünk, és ki kell munkálnunk ezeknek a foglalkozásoknak a metodikáját.

A büntetésvégrehajtás létszámproblémái kiemelt kutatássá avatják az elítéltek megismerésének módszereit. Minekutána egy-egy nevelő nagyon sok elítélttel foglalkozik, meg kell találni azokat a módszereket, amelyek segítségével rövid idő alatt sok információ beszerezhető az elítéltről.

Az előbb elmondottak miatt is igen fontos szerephez jutnak az elítéltek nevelésében a csoportos foglalkozások. E téma keretében el kell végeznünk a legmodernebb módszerek adaptálását. Arra is figyelmet kell fordítani, hogy a különböző szabadidős tevékenységeket — pl. sport, közművelődés — miképp lehet a komplex nevelési programba a legeredményesebben beilleszteni.

5. A büntetésvégrehajtási vállalatok felügyeletének és irányítási módszereinek továbbfejlesztése

A büntetésvégrehajtási vállalatok — jellegükből adódóan — az általánostól eltérő irányítást és közigazdasági szabályozást igényelnek. A VII. ötéves terv során a gazdaságirányítás intenzív továbbfejlesztése várható, melynek keretén belül biztosítani kell a büntetésvégrehajtási vállalatok tevékenységének olyan szabályozását, mely rentábilis, jövedelmező gazdálkodást tesz lehetővé.

Kutatni fogjuk a büntetésvégrehajtási vállalatok népgazdasági meghatározottságával és jogi helyzetének összhangjával kapcsolatban: a vállalatfelügyelet és -irányítás szervezeti rendszerét és fejlesztésének lehetséges útjait, a mindenkori közgazdasági szabályozórendszerhez való alkalmazkodás lehetőségét és korlátait, valamint a vállalatok és telephelyek rendszerét, figyelembe véve a termelési profilt. A vállalati rendszerben foglalkoztatott elítéltek anyagi ösztönzésével kapcsolatban fel kell tárnunk: a termelési szerkezet és az alkalmazott bérezési gyakorlat összhangját, ellentmondásait, a béren kívüli juttatások szerepét és fejlesztésének lehetséges formáit, valamint a bérkategóriák alakulását befolyásoló tényezőket, azaz a bérkategóriák emelésének lehetőségeit és korlátait.

A fogvatartottak munkáltatásával összefüggő jogi és gyakorlati kérdések kutatásával kapcsolatban tisztázni kell: a fogvatartottak kategorizálásának és munkáltatásának összefüggéseit, a fogvatartottak teljes körű és hatékony foglalkoztatásának lehetőségeit, de időszerű megvizsgálni társadalombiztosítási jogosultságok korlátait, valamint kiterjesztési lehetőségeit.

A büntetésvégrehajtási munkáltatás termelési profiljának módosításával kapcsolatban kutatni kell a vállalati és a költségvetési rendszerű foglalkoztatás alakulását; a termelési szerkezet átalakításának lehetséges alternatíváit.

6. A büntetésvégrehajtási szervezet korszerűsítése

Az 1979-ben bevezetett jogszabályok a büntetésvégrehajtás alapvető feladatáknak az elítéltek nevelését, illetőleg társadalmi beilleszkedésük elősegítését határozták meg. A nevelésfejlesztési koncepcióban megfogalmazódott az az elv, hogy a nevelési célok megvalósítása érdekében kell működnie a büntetésvégrehajtás egész rendszerének, és az egyes szervezeti egységek összehangolt tevékenységének is e célt kell szolgálnia. Ezért olyan büntetésvégrehajtási szervezetet kell kialakítani, amely alkalmas a nevelési koncepcióban megfogalmazott követelmények végrehajtására. Az új szervezet felvázolása a szervezetfejlesztési koncepció feladata lesz majd.

Am az új szervezet tudományos megalapozásához bizonyos kutatások elvégzése nélkülözhetetlen. Így nem lehet megkerülni a büntetésvégrehajtás szervezetének történeti elemzését, a magyar bv. összehasonlítását a külföldi büntetésvégrehajtási rendszerekkel. Bonckés alá kell venni a büntetésvégrehajtás jelenlegi szervezetét, különösen annak új megoldásait, valamint a gazdálkodás rendszerének és az irányítási feladatok végrehajtásának szervezeti kereteit. Végül pedig kutatni kell, miképp hozhatók összhangba a büntetésvégrehajtási feladatok és maga a bv. szervezet.

7. A büntetésvégrehajtás személyi állományának alkalmassága és beválása

A címben jelzett problémakör igen összetett, alkalmassági, utánkövetési, oktatási és képzési stb. vizsgálódásokat egyaránt tartalmaz. A kutatások egyrészt a büntetésvégrehajtási tanszéken (a hallgatói állomány körében), másrészt a büntetésvégrehajtási gyakorlatban (egyes intézetek személyi állományának körében) folynának. Ezenkívül tervbe vettük a személyzeti osztályon lévő személyi adatok feldolgozását, mint az utánkövetés egyik nélkülözhetetlen eszközét.

Mivel a személyi állomány felkészültsége, hozzáállása a fogvatartottakhoz, követelmény támasztása az elítéltekkel szemben a büntetésvégrehajtási intézetek szociális hatásmechanizmusának részét képezi, így ez a kutatás is kapcsolódik a differenciálási rendszer kialakításához. E témakörben empirikus vizsgálatokat folytatunk, utánkövetéses módszert alkalmazunk.

8. A büntetésvégrehajtás története

Először összegyűjtjük azokat a tárgyi emlékeket, dokumentumokat, visszaemlékezéseket, amelyek segítik a büntetésvégrehajtás történetének pontosabb megismerését. Majd a büntetésvégrehajtás történetének két korszakát fogjuk leírni: az 1945 előtti és az 1945-től napjainkig tartót.

9. A büntetésvégrehajtási jog fejlesztése

A nevelési koncepció szerint a bv.-jog fejlesztése a kiemelten fontos kutatási témák közé tartozik. Folyamatos feladat a hatályos szabályozórendszer fejlesztése, érdekesnek ígérkezik a büntetésvégrehajtás elméleti kérdéseinek kutatása. E témakörön belül három résztemát fogunk kutatni. Így a büntetésvégrehajtás jogszabályozó rendszerét, a külföldi államok büntetésvégrehajtási jogát — lehetőleg összehasonlító tanulmányok révén —, végül a büntetésvégrehajtási jog elméleti kérdéseit.

Az 1986—1990-es középtávú terv végrehajtásáról

A középtávú tudományos terv végrehajtása a kialakult gyakorlat szerint fog történni, azzal a különbséggel, hogy a témafelelősök megbízólevelet kapnak majd a büntetésvégrehajtás országos parancsnokától. Ezek után a kutatásban részt vevők bevonásával a témafelelősök elkészítik a kutatás tervtanulmányát, amely tartalmazza a vizsgálandó probléma leírását, a hipotézist, a vizsgálati módszereket, a vizsgálat résztvevőit, a várható költségeket, a kutatás ütemezését, valamint a kutatási eredmények közreadásának formáját.

Tervezünk egy értekezletet, amelyen külső és belső előadók ismertetik a kutatások beindításának feltételeit, a tervtanulmány elkészítésének és a kutató munka lefolytatásának módszereit. Az elkészült tervtanulmányokat a kutatásszervezési és módszertani alosztályvezető javaslata alapján a nevelési osztály vezetője hagyja jóvá. Majd a témafelelősök javaslata alapján a nevelési osztály vezetője megbízási szerződést köt az egyes témákban közreműködőkkel.

A kutatómunka folyamatos ellenőrzése az alosztályvezető feladata. A főírányok felelősei félfévente egyszer beszámolnak a kutatások helyzetéről. Évente egy alkalommal pedig ún. kutatói értekezletet tartunk, ahol minden témafelelős beszámol a végzett munkáról. Az elkészült tanulmányokat is ezeken az értekezleteken vitatjuk meg.

A kutatási eredmények felhasználására, publikálására a kutatásszervezési alosztály vezetője tesz javaslatot. Elképzelhető tanulmány, illetve cikk valamilyen belső vagy külső folyóiratban, esetleg módszertani útmutató. Természetesen lesznek olyan kutatások is, amelyek célja egy-egy probléma, egy-egy tendencia jelzése, vagyis annak megmutatása, hogy mit érdemes tovább kutatni. Egy-egy témakörből tanulmánykötetet szeretnénk kiadni a Büntetésvégrehajtási Nevelés szakönyvtár-sorozatban.

Végezetül el kell mondani, hogy a büntetésvégrehajtás vezetése nagy reményeket fűz a tudományos terv végrehajtásához. Szeretnénk, ha a büntetésvégrehajtás személyi állományának java része bekapcsolódna a kutatómunkába, ha sok értelmes ötlet, gondolat kerülne felszínre. Az a véleményünk, hogy a terv sikeres végrehajtása, a büntetésvégrehajtás munkájának elméleti megalapozása és a gyakorlat továbbfejlesztése csak együttgondolkodással, mindannyiunk közös munkájával valósítható meg.

Dr. Boros János

| Őszintén az AIDS-ről

Néhány éve még a szakemberek számára is irodalmi érdekességnek számított egy új megbetegedés, az AIDS. Az orvosok is csupán a külföldi szakirodalomból ismerték. Napjainkra azonban a tömegkommunikációs áradat mindenki számára érzékelhetővé tette, hogy az AIDS hazánkat is érintő, reálisan fenyegető veszély lett.

A vélemények erősen megoszlanak. Vannak, akik mesterségesen felfokozott, eltúlzott kampánynak tartják a vele való foglalkozást, mondván: más fertőző betegségekben is tömegesen haláloznak el emberek a Földön, és akkor még nem említettük a fejlett államokat sújtó daganatos és szív-, keringési megbetegedéseket, azok magas halálozási arányszámaival. Esetenként félelemből eredő pánik észlelhető. Előfordult, hogy az ápolószemélyzet megtagadta az AIDS-es beteg ápolását vagy egy bv. intézeti fogorvos, félve az AIDS-től, szerződést bontott. Olyat is gyakran hallani, hogy gyógykezelésre szoruló személy nem veti magát alá a kezelésnek, nehogy a vérvétel vagy az injekció beadása során megfertőződjék.

Mi hát az igazság? Az AIDS a betegség angol elnevezésének (acquired immune deficiency syndrome) a rövidítése. Magyarra fordítva, szerzett immunhiányos tünetegyüttest jelent, amely úgy jön létre, hogy a kórokozó vírus megtámadja és elpusztítja a szervezet védekezőrendszerének egyes sejtjeit.

Alapvető kóros elváltozás az AIDS betegségben szenvedők immunrendszerének jelentős mértékű legyengülése, aminek következtében a betegek hajlamosak válnak különböző kórokozók (baktériumok, vírusok, gombák) révén súlyos, gyakran halálos kimenetelű fertőzésekre. Ép immunrendszerű személyeket ilyen kórokozók nem vagy csak nagyon enyhe formában betegítenek meg. Az AIDS másik jellegzetes tünetcsoportja a rosszindulatú és igen súlyos daganatos betegségek megjelenése, melyek egyébként ritkán és szinte mindig enyhe formában zajlanak le. A tumorok és fertőzések gyakran egy időben fordulnak elő.

A betegséget először 1981-ben észlelték az Egyesült Államok néhány nagyvárosában homoszexuális férfiakon. Azóta a betegek száma gyorsuló ütemben nőtt, évente megkétszereződött. 1985 végéig a bejelentett AIDS-es megbetegedések száma meghaladta a 13 000-t. Ezt követően gyorsan szétterjedt a Földön: az Egyesült Államokon kívül Nyugat-Európában, az amerikai kontinens több államában, Ausztráliában is észleltek megbetegedéseket, és kiemelkedően magas a megbetegedések száma Afrikában. A homoszexuális¹ férfiak mellett a lakosság más csoportjai is megfertőződtek.

Európában az Egészségügyi Világszervezet (WHO) párizsi központjának adatai szerint az AIDS-betegek száma közel 2000, és ha az eddigi növekedési ütem folytatódik, 1990-ben 30 000 európai beteggel kell számolnunk. A legtöbb megbetegedés Franciaországban, az NSZK-ban, Nagy-Britanniában és Belgiumban fordult elő. A környező országok közül 1985 augusztusáig csak Ausztria és

¹ homoszexualitás: azonos nemű személy iránt érzett szexuális vonzalom

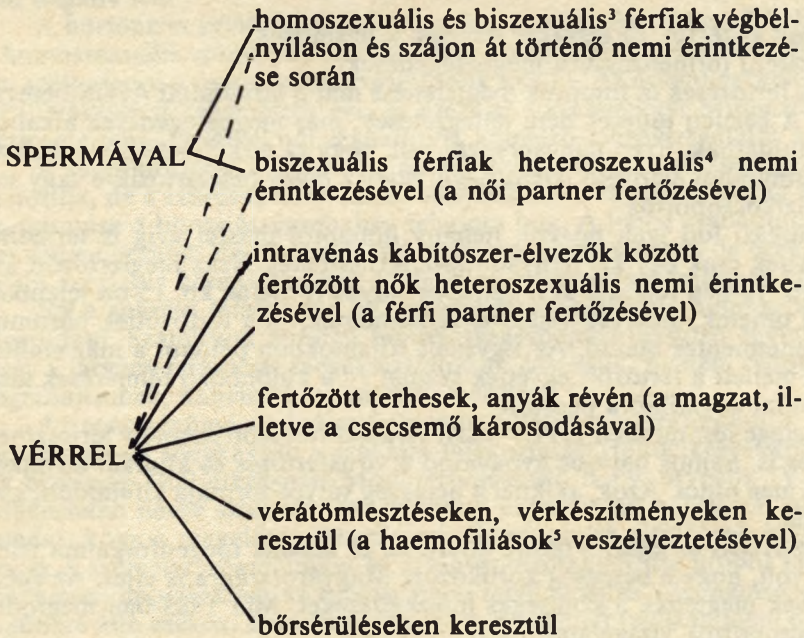
Csehszlovákia küldött jelentést a párizsi központnak. Ausztriában a fenti időpontig 23 megbetegedést észleltek, ebből 13 beteg már meghalt.

Tekintve, hogy eddig ismeretlen kórképről van szó, az orvostudomány nagy erővel látott hozzá a betegség okának felderítéséhez. Ma már egyértelmű, hogy az AIDS betegség kórokozója: vírus. Az amerikai és francia kutatók egymástól függetlenül, szinte egy időben elsőként izolálták a vírust, melyet az amerikaiak HTLV-III., a franciák LAV néven illettek. Ma még csak elméletek vannak arról, hogyan keletkezett az AIDS. Valószínű, hogy a járvány Afrikából eredt. Feltehetőleg, hogy egy korábban ártalmatlan vírusmutáció alakult át kórokozóvá. Lehetséges, hogy eredetileg csak a majmokra veszélyes vírust változtatott át a mutáció² emberi kórokozóra.

Jelenlegi ismereteink alapján az AIDS-vírus kétféle módon fertőz: nemi érintkezéssel és a fertőzött vér szervezetbe kerülése útján. Ez utóbbi orvosi beavatkozások (például vérátömlesztések, vérkészítmények gyógyító célzatú adagolása) során következnek be a leggyakrabban, de terjed az intravénásan kábítószer adagolók körében fertőzött injekciós tűk közös használatával is.

A fent említett két legfontosabb terjedési mód mellett terjedhet a fertőzés anyáról csecsemőre is a terhesség alatt, a szülés folyamán, illetőleg az anyatejjel.

Az ismert terjedési módokat az alábbi ábra foglalja össze:

A lakosság legfőbb rizikócsoportjai tehát a homoszexuálisok, az intravénás kábítószeresek, a vérkészítményekre szoruló haemofiliások, a vérátömlesztésben részesült egyének, valamint a csoporttagok nemi partnerei és a fertőzött anyák gyermekei. A legújabb adatok szerint fokozottan veszélyeztetettek a váltott partnerrel nemi életet folytatók, így például a prostituáltak is. A betegek kb. három-

² mutáció: valamely örökletes tulajdonság ugrásszerű változását a sejtekben előidéző folyamat

³ biszexualitás: mindkét nem irányában megnyilvánuló szexuális érdeklődés

⁴ heteroszexualitás: a másik nem iránt érzett normális szexuális vonzalom

⁵ haemofília: vérzékenységek

negyed része homoszexuális férfi, ez a rizikócsoportok százalékos megoszlását feltűntető ábráról is leolvasható.

A HTLV—III. vírus ellenálló képessége csekély, a külvilágba jutva hamar elveszti fertőzőképességét.

A fertőtlenítő és sterilizáló behatásokra gyorsan elpusztul. Így a vírus használati tárgyak érintésével,

cseppfertőzéssel, élelmiszerek útján, kézfogás által — szerencsére — nem terjed.

A betegségre a következő tünetek utalnak:

— a nyirokcsomók duzzanata, amely legalább három hónapja megvan, és a lágyékahajlaton kívül legalább két másik helyen is megtalálható;

— a 38 °C-ot meghaladó lázas állapot, mely három hónapnál hosszabb ideje fennáll;

— rövid idő alatt bekövetkező 7 kg-ot, ill. 10—15%-ot meghaladó testsúlycsökkenés;

— a rossz közérzet, az éjszakai izzadás, a hasmenés;

— visszatérő influenzaszerű megbetegedések.

A súlyos fertőzések és tumorok megjelenése már a kifejlődött AIDS-betegséget mutatja. A kezdeti tünetek nem jellegzetesek, más megbetegedések alkalmával is előfordulhatnak. Ezért hangsúlyozni kell, hogy az AIDS-betegség meghatározása szempontjából alapvető jelentőségű, hogy a beteg beletartozik-e vagy sem valamelyik rizikócsoportba.

A lappangási idő igen hosszú, néhány hónaptól másfél évig is terjedhet. A fertőzötteknek csak egy kis hányada lesz AIDS-beteg. Száz megfertőzött személy közül kb. 10-ben fejlődik ki a betegség súlyos formája, kb. 15-ön jelentkeznek egyhébb tünetek, amelyek vissza is fejlődhetnek, és a fertőzöttek háromnegyed része tünetmentes marad. Az Egyesült Államokban például a már említett 13 000 beteg mellett a fertőzött egyének számát — a különböző felmérések alapján — több mint egymillióra becsülik.

A megbetegedést minden HTLV—III. vírussal fertőzött személy terjesztheti, a tünetmentes is. Sajnos hatásos gyógymód a vírusfertőzés és klinikai következményei ellen még nincs. Azok, akiknél a betegség súlyos formája kifejlődött, gyógyíthatatlanok.

Mivel az AIDS az egész Földön elterjedt, és hazánk idegenforgalma jelentős, várható volt, hogy a betegség kórokozója Magyarországra is eljut. Az egészségügyi szervek megtették a szükséges intézkedéseket. Már 1983-ban megindult az ún. rizikócsoportok vizsgálata.

Magyarországon a homoszexuális férfiak, a haemofiliás betegek és a szerencsére csak kis számban előforduló intravénás kábítószerélvezők vannak a legnagyobb veszélynek kitéve. A vérrel és a vérkészítményekkel terjedő megbetegedések megakadályozása céljából minden véradót kötelező szűrővizsgálatnak vetnek alá. Leszűrték a vérkénségben szenvedő betegeket, akik rendszeresen vérkészítményeket kapnak, ellenőrzik a vérbankokban tárolt készítményeket. A nyilvántartott nemi betegek körében tömeges szűrés indult. Az önként jelentkező homoszexuális férfiak közül 21 és ugyanennyi — nyugati országból származó vérkészítménnyel kezelt — haemofiliás pozitív személyt vettek gondozásba.

A büntetés-végrehajtás se volt tétlen. A 0150/1985. (IK Bv. Mell. 8.) OP számú intézkedés rendelkezik a bv. intézetekben fogvatartottak AIDS vagy arra gya-

Rizikócsoportok	USA	Európa
Homo-biszexuális férfiak	72,8%	85,0%
Intravénás kábítószer-élvezők	17,2%	2,0%
Haemofiliások	0,6%	3,0%
Vérátömlesztésben részesültek	1,2%	0,5%
Egyéb fertőzöttek (heteroszexuális kapcsolatot tartók, Haitiből bevándoroltak stb.)	8,2%	9,5%

nús megbetegedés esetén követendő eljárásról. A bv. keretein belül az AIDS-szel kapcsolatos tevékenységet az egészségügyi osztály irányítja. Az intézkedés szerint az AIDS-es vagy arra gyanús fogvatartottat — a fertőző betegségekre vonatkozó jelentési kötelezettség betartása mellett — az intézet orvosa a Bv. Központi Kórházba utalja.

Tekintettel arra, hogy az AIDS-betegség diagnózisának felállítására csak az e célból létrehozott szakmai bizottság illetékes, továbbá, hogy a büntetésvégrehajtás egészségügyi szolgálata nem rendelkezik a bizottság létrehozásához szükséges személyi feltételekkel, ezért a kórházba utalt fogvatartottat az állami egészségügyi szolgálat illetékes szakmai bizottsága vizsgálja meg. E bizottság véleményétől függően a Bv. Központi Kórház parancsnoka a fogvatartottat az AIDS-es beteg gyógykezelésére országosan is egyedül illetékes Fővárosi László Kórházba irányítja további megfigyelésre, ill. visszazállítja gondozásra az intézetbe.

A bv. személnyi állományát érintően szintén készült intézkedés, amelyet egyeztetünk a társ fegyveres testületek egészségügyi szolgálataival.

Ez az intézkedés az AIDS megbetegedés esetére vonatkozik. A betegség megelőzése érdekében azonban sor került a vírussal fertőzött személyek felkutatására is, azaz megtörtént a haemofiliás fogvatartottak felkutatása és szűrése. Jelenleg mindössze egy fertőzött fogvatartott van, akinek szerencsére szűrővizsgálata negatív lett.

A börtönélet sajátosságaiból adódóan a bv. intézetekben feltehetően magas a homoszexuális személyek száma. Nem közömbös, hogy a homoszexualitás útján szétterjed-e a fertőzés a fogvatartottak között. Az állami egészségügyi szolgálat illetékesei is felismerték ezt, és ezért az Egészségügyi Minisztérium készülökörlevele a bv. intézetekből szabadulók kötelező szűrővizsgálatát is elrendeli.

A laboratóriumi vizsgálatok anyagi feltételeit az egészségügyi kormányzat biztosítja, de a szűrések szervezése, bonyolítása, a vizsgálati anyag laboratóriumba juttatása a büntetésvégrehajtás feladata lesz. A beteg szabadultakat az illetékes állami, területi nemibeteg-gondozók gyógyítják tovább, de ezek bv. intézetben belüli szexuális kontaktusainak felderítése a büntetésvégrehajtás kötelessége.

Ezt a sokrétű feladatot a bv. egészségügyi szolgálata önmagában nem tudja megoldani. Számítunk minden büntetésvégrehajtási dolgozó együttműködésére, hogy a járvány terjedését megakadályozzuk, lassítsuk. Ez nem csupán a büntetésvégrehajtásnak, hanem az országnak is érdeke.

Az egészségügyi szolgálat felkészült a feladat végrehajtására. Az egészségügyi dolgozók megkapták a szakmai tájékoztatást, rendelkezésükre áll a szakértői bizottság által elkészített Módszertani levél. A bv. orvosok IV. tudományos értekezletén neves szakemberek tartottak előadást az AIDS-ről. Most már az a feladat, hogy a megelőzés lehetőségeit felvilágosító előadások keretében ismertessék a személyi állománnyal és a fogvatartottakkal. Ez utóbbi különösen fontos, hiszen napjainkban az egészségügyi felvilágosítás a leghatásosabb rendelkezésünkre álló eszköz. Igen lényeges, hogy mindenki reálisan lássa és szélsőségektől mentesen értékelje: súlyos, de megelőzhető betegségről van szó. Cikkünkkel is ezt kívántuk elősegíteni.

Dr. Németh Mihály—dr. Tóth Kovács János

| A Heti Híradó három évtizede

Jól emlékszem a bosszúságra: néhány évvel ezelőtt az egyik országos képes hetilapban Újság a rács mögött címmel írás jelent meg a Heti Híradóról. Nemcsak a szerző tájékozatlansága volt zavaró (nem kívánható ugyanis a külső lapok újságíróitól, hogy vérükbe ivódják a börtönök világának alapos ismerete), hanem az is, hogy ekkoriban már szinte valamennyi napi- és hetilap olvasható volt intézeteinkben, tehát — ha úgy tetszik — „minden újság a rács mögött volt”. Ezzel szemben a Heti Híradót a büntetésvégrehajtás e feladatára szakosodott munkatársai, újságírók, szerkesztők, fotóriporterek, gépirónők készítik — immáron három évtizede.

E három évtized — miként a lap fejlécén olvasható: harminc évfolyam —, történelmi léptékkal mérve is korszakos idő. A magyar társadalom mélyreható átalakulásának dinamikus periódusa. E változásokal teli időszak hűséges krónikása a Heti Híradó, amely — a kerek évszám ünnepi fényébe emelve — most lehetőséget kapott arra, hogy megmutassa múltját, törekvéseit, arculatát, s netán: gondjait.

*

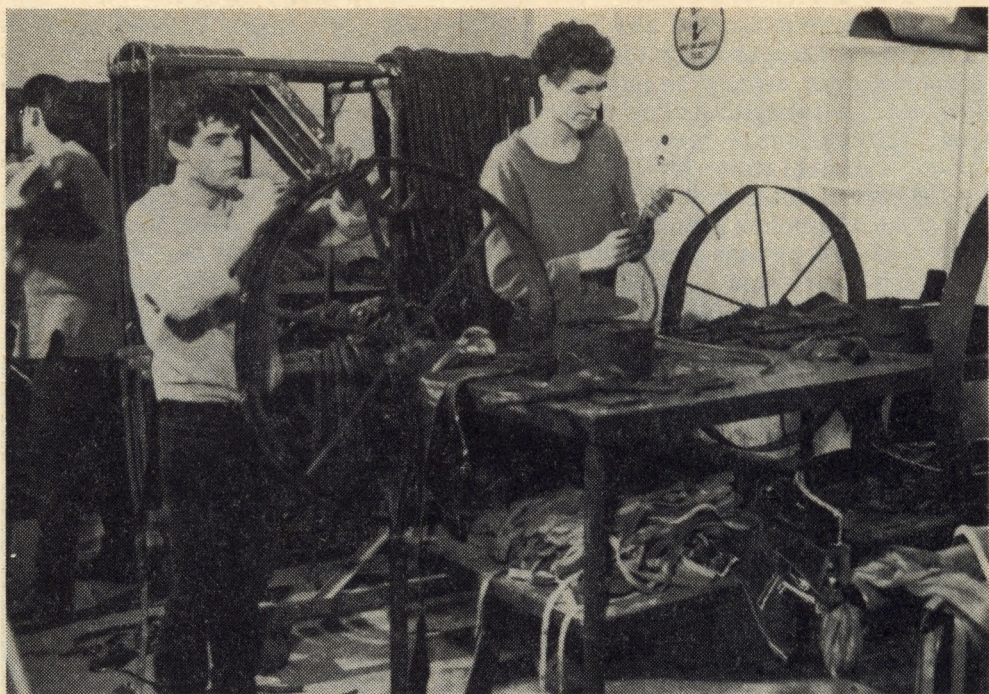
Egy-egy sajtótermék arculata függ attól a társadalmi környezettől, amelyben a lap megjelenik. S miként minden kiadvány valamiféle érdeket képvisel, a Heti Híradó — megjelenésének első percétől — azt a politikai akaratot képviselte, amely 1956 után tudatosan vállalta a társadalom gyors és pontos tájékoztatását, hangsúlyozva a közvélemény erejét, s azt a törekvést, hogy az embereket be kell vonni az őket érintő kérdések eldöntésébe. E politikai megfontolás a kiszélesedő társadalmi lehetőségekből a szabadságvesztésre ítélt személyeket sem zárta ki. Építve az írott szó emberformáló erejére, igyekezett megteremteni annak a feltételeit, hogy az elítéltek büntetésük letöltése után ne tájékozatlanul, a változó világ új összefüggéseinek ismerete nélkül kezdjék újra az életüket, hanem még a büntetésvégrehajtási intézetekben megszerezzék a nélkülözhetetlen ismereteket a külvilágról, s az országban végbement fejlődésről.

A *lapszemle* megjelölés mintegy jelzi az akkori szándékot: megfelelő válogatásban a büntetésvégrehajtási intézetek lakói folyamatosan értesültek azokról az eseményekről, amelyekkel a kinti lapok foglalkoztak, s emellett a Heti Híradó — igaz, eleinte csekély terjedelemben — bemutatta az elítéltek hétköznapijait, megteremtve mintegy a „belső oldalak” hagyományát.

Most, amikor a lap fejlécén a XXX. évfolyam megjelölés áll, megállapíthatjuk, hogy a Heti Híradó továbbra is az elítéltek tájékoztatásának és nevelésének fontos eszköze. Kezdetben talán a *tájékoztatáson* volt a hangsúly, napjainkra a szerkesztési elvek középpontjába — a büntetésvégrehajtás célkitűzéseivel összhangban — a *nevelés* került, miközben a lap a kezdetektől fogva részt vállalt a büntetésvégrehajtási intézetek közötti információcsere elősegítésében is.

Sajátságos helyzetben volt a Heti Híradó évtizedeken keresztül, hiszen — miként mondták — egyfelől az elítéltek lapja (ki ne ismerné az ide vágó becene-

A szakképzettség biztos fogódzó a szabadulás után

veket: „rabcájtung”, „bv. news” stb.), ám közben a személyi állomány is olvasta hétről hétre, hiszen az elítéltek véleményéről, hangulatáról kapott „alig szépített” információkat. A büntetésvégrehajtás lapja volt tehát, amelynek e kettősséget vállalnia kellett: úgy tájékoztatni, nevelni az elítélteket, hogy közben megőrizze hangjának őszinteségével, merészségével mindenkori olvasótáborának érdeklődését, hogy közben érezzék a fogvatartottak az örök, nevelők, munkáltatók közös akaratát, a büntetésvégrehajtás céljait.

E kettős helyzetet a lap továbbra is vállalja, a hetilapra jellemző gyorsasággal, az aktualitások iránti fogékonysággal, miközben a Módszertani füzetek megjelenése óta egészséges munkamegosztás alakult ki az elméleti, tanulmányoszerű dolgozatok közreadását, valamint a hetilap műfajait (riport, portré, publicisztika stb.) illetően.

Az újság monopolhelyezete a bv. intézetekben 1979. július 1-jével megszűnt. Az a tény, hogy az elítéltek szinte valamennyi sajtóorgánumhoz hozzájuthatnak, a Heti Híradó szerkesztési törekvéseiben az *egyediség és különbözőség tendenciáját* erősítette. Amíg korábban a Heti Híradó kül- és belpolitikai életünk eseményeiről krónikási hűséggel tájékoztatott, napjainkban az olvasó az intézetekbe beáramló napilapok révén az eseményekről azonnal értesül, ezért — a heti megjelenésből adódó időeltolódást kihasználva — lehetőségünk van arra, hogy megmutassuk az események háttérét, összefüggésekre hívjuk fel a figyelmet.

E kommentárok és az úgynevezett háttéranyagok a világpolitikai folyamatok bonyolultságát mutatják meg, feltételezve a konkrét események ismeretét. Ráadásul olvasóink jelentős része, az előzetesek, továbbra is csak a Heti Híradón keresztül értesülnek a világ eseményeiről. E kettősség feloldását szolgálja *Az elmúlt hét* című összefoglaló rovatunk, amely a legfontosabb külpolitikai események tömör összefoglalása.

Hat-hét évvel ezelőtt akadtak aggályoskodó vélemények, amelyek szinte a Heti Híradó létjogosultságát is kétségbe vonták, mondván, hogy a kinti lapok beáramlása a bv. intézetekbe immáron fölöslegessé teszi egy informatív jellegű, rétegigényeket kielégítő hetilap megjelenését. Ezt a vélekedést mintegy alátámasztani látszott az a tény, hogy 1979. július elsejét követően a lap előfizetői példányszáma a korábbi tízezerről csaknem a felére csökkent.

Am hamarosan kiderült az is, hogy a kinti lapok váratlan és gyors varázsát követően az elítéltek egyre inkább igényelték, hogy az ő sorsukról, életükről, hétköznapjaikról olvashassanak hiteles írásokat, azonkívül a szerkesztési elvek és módszerek megújulása is elősegítette a példányszám folyamatos emelkedését. Napjainkban az előfizetői és szolgálati példányok száma — mintegy stabilizálódva — eléri a kilencezret.

A lap szerkezetében bekövetkezett változás (a belső oldalak száma háromról négy oldalra nőtt) egyidejűleg *szemléleváltozást* is igényelt. Az 1979-ben életbe lépett jogszabályok pezdítóleg hatottak a büntetésvégrehajtás egészére. Ezek egységes értelmezése, az új jogintézmények megismertetése, az utógondozás fontosságának hangsúlyozása sok új feladatot rótt a szerkesztőség munkatársaira.

A szerkesztőség szem előtt tartotta azt a törekvést, hogy a büntetésvégrehajtás előtt álló feladatok végrehajtásáért az elítéltek is sokat tehetnek. A meggyőzés, — adott esetben — a vita eszközeit felhasználva eleven eszmecsere-t kezdeményeztünk az olvasókkal. Jellemző példája volt ennek a *Kit büntet a jog?* címmel meghirdetett vitasorozat, amely az 1979-es jogszabályok megismertetését, az olvasók aktív részvételét igényelte, s egyúttal lehetővé tette azt is, hogy az elítéltek hiteles és őszinte véleményt mondjanak életük alakulásáról, a jogszabályok gyakorlati érvényesüléséről és azokról a nehézségekről, amelyek késleltetik a jogszabályok egységes értelmezését.

Meggyőződésünké vált, hogy e vitafórumok növelték a hozzászóló elítéltek felelősségét, s az olvasók jobban megértették azokat a törekvéseket, amelyeket napjainkban nevelésközpontú büntetésvégrehajtásként emlegetünk. Sorra vettük e vitasorozatban a büntetésvégrehajtás és a társadalmi beilleszkedés aktuális kérdéseit, így például *Az első hónapok* címmel a szabadulás utáni nehézségekről, a helykeresés gondjairól folyt hosszú hónapokon keresztül eszmecsere, majd termékeny és szerteágazó vita bontakozott ki az intézetekben folyó nevelésről, később pedig a pártfogó felügyeletről.

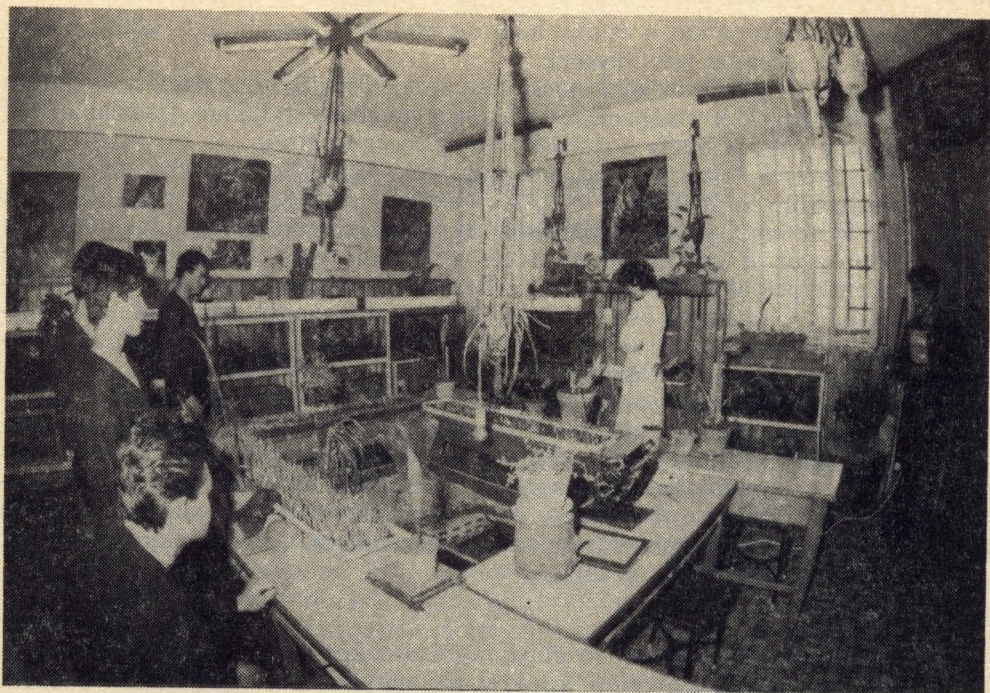
E viták legfontosabb tanulsága az, hogy az olvasók — ha bizalmat és lehetőséget kapnak — felelősséggel írnak az őket érintő gondokról, így például nemegyszer igen kritikus hangon szólnak az intézetekben kibontakozó öntevékenységről, előnyeiről, a megvalósulás nehézségeiről.

Munkánkban a fő hangsúlyt a belső, intézeti étellel foglalkozó oldalakra helyezzük. Kiemelten foglalkozunk azokkal a tennivalókkal, amelyek az elítéltek nevelését segítik elő. A tanulás népszerűsítése, a tudás fontosságának hangsúlyozása rendszeresen visszatérő feladatunk éppúgy, miként a szabad idő ésszerű és közösségi szellemű felhasználásának bemutatása, vagy az öntevékenységről vallott vélemények ütköztetése.

Az a tény, hogy a fiatalkori bűnözés az elmúlt években jelentősen megnövekedett, szükségessé tette, hogy megvizsgáljuk az ezt előidéző társadalmi okokat. Behatóan foglalkoztunk a családi háttér szerepével, a veszélyeztető környezet hatásaival, a galerijelenséggel, a csövezéssel, s mindazokkal a kérdésekkel, amelyek a kallódó fiatalok sorsát érintik.

Rendszeresen tudósítottunk az intézetekből, s pozitívumként könyveljük el, hogy tudósítói hálózatunk valamelyest kibővült. Egyre gyakrabban kapunk írásokat az intézeti nevelőktől, esetenként az intézeti sajtófelelősöktől is. Ez nagyon lényeges mozzanata a szerkesztőség munkának, hiszen az intézetben élők (neve-

Míntha nem is bv. intézetben járnánk

lők, termelésirányítók stb.) helyzetismeretük alapján pontos képet adnak az intézeti eseményekről, a hétköznapi változásairól.

Örvendetes jelenségnek tartjuk, hogy az intézetek parancsnokai közül újabban egyre többen írnak a lapba, méghozzá olyan témákról, amelyek az intézetek fontos eseményei közé sorolhatók, vagy amelyek segítik az intézeti nevelők munkáját, fejlesztik az elítéltek önismeretét.

A büntetésvégrehajtási vállalatok a népgazdaság szerves részét képezik, s ilyenformán mindazok a tendenciák és gazdasági kényszerhelyzetek befolyásolják munkájukat, amelyek a velük partnerkapcsolatban álló vállalatokat érintik. Az utóbbi években gazdag és eleven képet adtunk a bv. vállalatok tevékenységéről, s főleg a nyereséges vállalatok munkaszervezési módszereit népszerűsítettük.

Érdekeltség és termelékenység összefüggéseit boncolgató, természetkezet és nyereség összhangját elemző termelési riportok mellett több hónapig tartó vitát indítottunk *Helyzetkép a munkáltatásról* címmel a vállalati tevékenység sokszínűségéről, az ellentmondásokról, hiányosságokról és eredményekről.

Népszerű (s folytatásra váró) sorozata volt a lapnak a felügyeletről indított portrészorozat, amely azt vizsgálta, hogy a szolgálat szellemében miként érvényesül intézeteinkben a rend, fegyelem és emberség egysége. Világosan kifejeződött az a törekvésünk, hogy a sajtó segítheti a nevelők és felügyelők termékeny együttműködését. A sorozat megmutatta, miként látják a felügyelők önmagukat, munkájukat, s az elítélteket. E sorozat folytatásaként az intézeti nevelőkről készítünk portrékat.

Az elmúlt két évben érdekes és hasznos folyamatnak lehettünk tanúi. Először Márianosztrán, majd másutt Heti Híradó klubok alakultak, amelyek eleven kapcsolatot tartanak fenn a szerkesztőséggel, programjaik összeállításakor figyelembe veszik a lap ajánlásait, rendezvényeiről, elképzeléseikről folyamatosan

tájékoztatják az olvasókat, s ezáltal hasznos ötleteket, javaslatokat adnak a közművelődési programok tervezéséhez.

E klubok jó példájuk közkinccsé tételével elősegítik azt, hogy a követésre méltó rendezvények és elképzelések másutt is meghonosodjanak, s a szabad idő eltöltésében a változatosság és találményszerűség érvényesüljön.

Nem vehetjük sorra mindazt, amivel a Heti Híradó foglalkozik, ám e vázlatos áttekintésből sem maradhat ki az *utógondozás, a beilleszkedés* elősegítésének témaköre. Jó néhány vállalat foglalkozik szervezett utógondozással, így például a Csepel Autógyár, a Székesfehérvári Könnyűfémmű utógondozói tevékenysége sokszor került példaként szóba a Heti Híradóban. A pártfogó felügyeletről rendezett vitában a hivatásos és társadalmi pártfogók egyaránt elmondták véleményüket, jelezve, hogy szorosabb együttműködésre — az ügyintézés némi módosítására — lenne szükség, elősegítendő a szabadult azonnali munkába állását, a kritikus első napok veszélyeinek elkerülését.

A négy belső oldal egyikén, a harmadikon, évek óta jogi ismeretterjesztést szolgáló írásokat közlünk rendszeresen. Korábban egy-egy kérdéskört (pl. a szabálysértések, a büntetőeljárások és egyéb munkajogi kérdések problémáit) dolgoztunk fel. Újabban az olvasóknak a szerkesztőségbe küldött jogi vonatkozású kérdéseire válaszolunk, mert úgy véljük, a jogszabályok ismerete elgondolkoztat, s esetleges visszatartó ereje is van.

*

A belső munkatársak mellett külső munkatársként foglalkoztatjuk az intézetekből érkező, javarészt alkalmi, konkrét eseményekhez kötődő írások szerzőit, akiknek természetesen honoráriumot fizetünk.

Egyre gyakrabban találkozunk az intézeti parancsnokok helyeslő támogatásával az a kívánság, hogy az elítelt — ha jó értelemben vett közösségi munkája elismeréseként — a lapban megjelent írásaiért honoráriumot kap, azt fordíthassa — belátása szerint — önmagára, vagy családjára támogatására. A honorárium összege — szerzőink ezt, sajnos, jól tudják — meglehetősen szerény. Ám az áldozatvállaló nevelőket, a munkájuk reklámjára igényes munkáltatókat ez nem rettentí el attól, hogy külső munkatársaink maradjanak. A céljainkhoz igazodó írástudónak igencsak közvélemény-formáló ereje van az elítéltek között. Ezért ha a honoráriumot a fogvatartott jutalomként saját céljaira fordíthatja, akkor rendszeres tudósítóra lelünk benne.

Megemlíteném még, hogy a lapterjesztés gondjai is megoldásra várnak. Bár az intézetparancsnokoknak címzett körlevél intézkedik arról, hogy az intézetek kötelesek megoldani a lap szombati, tehát a megjelenés napján történő szétosztását, jól tudjuk, hogy sok esetben a Heti Híradó mégis csak hétfőn-kezdően kerül az olvasó kezébe. Ez pedig súlyos hiba, hiszen a hétvége alkalmas igazán olvasásra, művelődésre, s a szerkesztőség is úgy „célozza meg” az olvasót, hogy az aktualitásokkal szombaton-vasárnap találkozhat. Nem minden esetben az intézetbeliek hibásak, új megoldást kell találnunk a lapterjesztés gazdájával, a Magyar Postával is.

A szerkesztőség belső munkatársai szakmájukat hivatásként szerető, munkájukat felelősséggel végző újságírók, szerkesztők, akik évek óta e nehéz, sok személyes drámát felmutató területen dolgoznak — felkészülten és megújulásra készen. Időközben a sajtóosztály kibővült, új területekkel gazdagodott, s bizonyos fokig a Heti Híradó munkatársaitól is új feladatokat vár. Ezért szükséges, hogy munkánk az ünnepi megemlékezések elmúltával is méltó figyelmet kapjon, biztosítva a korábbi, kiegyensúlyozott és a büntetésvégrehajtás céljait szolgáló újságírói tevékenységet.

Turbók Attila

Krónika a grafitceruzától a hordozható televízióig*

A Heti Híradó első száma 1957. november 4-én jelent meg. Ekkor még kizárólag kül- és belpolitikai információkat közölt, illetve a technika és a tudomány újdonságairól írt, és természetesen nem maradt el a sport sem. Miután más hírforrás nem állt az elitéltek rendelkezésére, a lap megjelenése önmagában nagy jelentőségű volt. Miről olvashattak az első számban? Köszöntőt a nagy októberi szocialista forradalom 40. évfordulója alkalmából. Beszámolót a KISZ első országos értekezletéről, fotó jelent meg az első mesterséges holdról, amelyet a Szovjetunióban bocsátottak fel. Megtudhatták, hogy a Magyar Optikai Művek a nehezen ébredők örömeire „kétcsörgős” ébresztőóra sorozatgyártását kezdte meg, valamint olyan faliórát gyártanak, amely felhúzás nélkül nyolc napig jár.

Repülőút Moszkvától New Yorkig

Az 1957. november 11-i, második számban ismertetik a Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottságának döntését, amely szerint szobrot emelnek Leninnek és emlékművet a Tanácsköztársaságnak, Budapesten. Rövid cikk adja tudtul, hogy felszállt Tupoljev akadémikus új remekműve, a TU 114-es. „Az új repülőgép alkalmas arra, hogy leszállás nélkül 10-12 óra alatt Moszkvából New Yorkba, Tokióba, Pekingbe, Rangunba repüljön. Egy repülőjegy ára hozzávetőlegesen egyenlő lesz egy hasonló távú vasúti jegy egyenértékével.” (Ez utóbbi mondat ma már aligha lenne igaz.) Az úgynevezett színes hírek között olvashattuk: „Egy párizsi leányiskola növendékei azzal akarták elnézőbb osztályozásra bírni számtantanárukat, hogy parfümmel illatosított tintával írták dolgozataikat. Kísérletük hibával volt, mert — mint a tanár utólag közölte — dolgozatjavítás közben vattát dugott az orrába, és nemcsak kimélet nélküli szigorral osztályozott, hanem még magaviseletből is intőt adott a felsült növendékeknek.”

1957. november 18-án a sportoldalon szalagcím adja hírül: Ott leszünk Stockholmban a labdarúgó-világbajnokságon. S milyen a sors? A kijutáshoz a norvégokat kellett legyőznünk. A Népstadionban 90 ezer néző előtt ez sikerült is, a Grosics — Mátrai, Sipos, Dalnoki — Bozsik, Berendi — Sándor, Csordás, Machos, Hidegkúti, Lenkei összeállítású válogatott 5-0-ra győzött. Persze nemcsak sportról esik szó ebben a lapszámban. Például megtudhatjuk, hogy mennyit eszik és iszik egy nap alatt a főváros lakossága. „A legnagyobb kiskereskedelmi vállalat a Közért, egyetlen nap alatt 182 350 darab kétkilós kenyeret, 1 millió 100 ezer péksüteményt, 876 mázsa lisztet, 1222 mázsa cukrot ad el. Ha a kimért 1042 mázsa nyershúsból vendéglői bécsiszelet-adagokat készítenének, 1 millió 42 ezer szelet húst kapnánk . . . Budapesten naponta 800 hektoliter bor fogy, ez 400 ezer nagyfröccsnek felel meg. S ez csak a bor, ezenkívül 950 hektoliter sör, 50 hektoliter hűsítő ital és 122 ezer adag feketekávé fogy el.”

* Összeállítás a Heti Híradóban megjelent írásokból

Iskola a börtönben

Az 1957. december 9-i számban jelenik meg az első elítéltírás. Z. M. letartóztatott azt fejtegeti, hogy miért érdemes tanulni. Megállapításai negyedszázad múltán is megállják a helyüket: „Az analfabétizmus elleni küzdelem a börtön falain belül is folyik. Az analfabétákat pedagógusok tanítják. Az elítéltek tankönyvet, ceruzát, füzetet kapnak. Cserébe csak azt kérik tőlük, hogy a tanulásra szánt időt használják ki eredményesen. A résztvevők nagy része — a börtönökben is — örömmel jön az esti iskolára, belátja, hogy ez haszonnal jár ránézve. Akadnak azonban csökönysök is, akiket csak hosszabb rábeszélés után lehetett rávenni a tanulásra...”

Az 1957. december 16-i számban közlik az első olvasói leveleket, amelyek érthetően a lap megjelenéséről, fogadtatásáról írnak: „Mi szabadságvesztésre vagyunk ítélve, ezáltal tájékozatlanok vagyunk a szabad életben történekről, úgy gazdasági, mint politikai téren. Ez visszafejlődést jelent valamennyiünk számára. Éppen ezért örömmel vettük tudomásul a *Heti Híradó* megjelenését. Ez kedvezmény számunkra, s ennek nagyon örülünk és meg vagyunk elégedve...”

Az 1957-es karácsonyi számban, a 6. oldalon irodalmi összeállítást készített a lap szerkesztősége. Mégis egy szerkesztői üzenetet érdemes idézni, hogy miért, azt aligha kell megmagyarázni. „A *Heti Híradó*ban megjelenő keresztretjvények megfejtése végett — egyéni elbírálás alapján — a parancsnok ceruza beadását engedélyezheti. A ceruzát a szobaparancsnoknak kell átadni, és azt zárás előtt a szobaparancsnok a körletparancsnoknak, illetőleg a körletörnek adja le.”

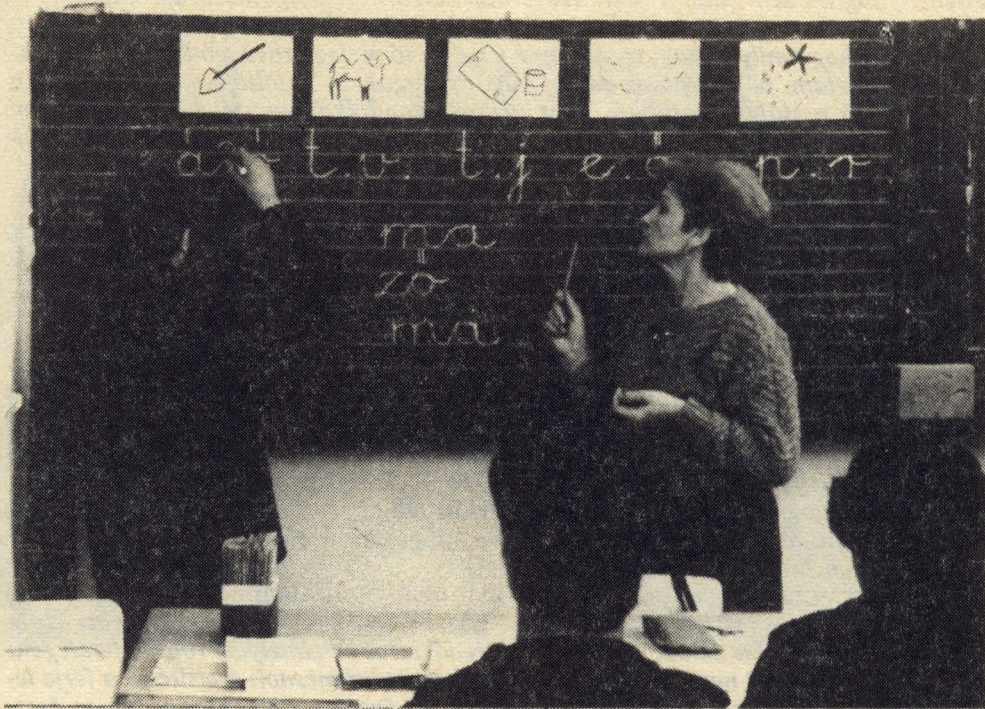
Soron kívüli levélírás

Az 1958. január 20-i lapban L. A. elítélt bizakodó sorokat ír Sátoraljaújhelyről. Hogy miért bizakodó? „Lassan egy éve már, hogy a fehérmű-konfekció üzembem dolgozom. Megtanultam varrni, s azt hiszem elég jól. Egy hónap múlva lesz a vizsgája annak a szakmai tanfolyamnak, amelynek hallgatója vagyok, és kezembem lesz a második biztos, becsületes kenyeret jelentő ipar.” Hasonló optimizmus sugárzik K. L. elítélt Sopronkőhidáról írt „nyílt leveléből”: „Itt most a szövőgyárban dolgozom. Minden erőmmel azon vagyok, hogy jó és fegyelmezett munkát végezzek. Az elmúlt negyedévi teljesítményem is 125 százalék volt. Jó munkámért soron kívüli csomagot és levélírást kaptam, mert aki jól és fegyelmezettten dolgozik, az minden kedvezményt megkaphat, ami az elítéltet megilleti.”

Az 1958. február 10-i számban találjuk az első forrást arról, hogy valamely vállalat szervezeten foglalkoztat szabadulókat „— Halló, *Heti Híradó* szerkesztősége? — Igen. — Jó napot kívánok! A Csepeli Szörmekonfekció Vállalattól Gottlieb Sándor műszaki vezető beszél. Vállalatunk igazgatósága nevében közlöm önökkel, hogy nálunk több, volt elítélt dolgozik. Ezek az emberek jelenleg becsülettel, nagy szorgalommal végzik munkájukat. Kérjük, látogassanak el hozzánk, és írjanak ezekről a dolgokról. Írjanak magatartásukról, megváltozott, becsületes új életükről.” S hogy az új lap rövid idő alatt elnyerte az olvasók tetszését, mi sem bizonyítja jobban, hogy a következő héttől kezdve, a korábbi hat oldal helyett nyolc oldalon jelent meg, változatlan áron. S az eddigiektől eltérően nem hétfőn, hanem pénteken.

Az újságban feltűnnek az úgynevezett termelési riportok. Az 1958. február 17-i számban a kalocsai varrodában készült beszélgetés: „Százszor, ezerszer megbántam már azt, amiért joggal idekerültem. A megbánás azonban még nem minden. Ahhoz, hogy új életet kezdhessek, munkára, tanulásra van szükségem. Itt megadják a lehetőséget, hogy szakmát tanulhassak. Elhatároztam, hogy a hathónapos szak-

Ismerkedés az ábécével

mai tanfolyamon megszerzem a varráshoz szükséges bizonyítványt . . ." T. Mária-nak minden lehetősége megvan arra, hogy ez a terve valóra váljon. Jól viseli magát, szorgalmasan dolgozik. Legutóbb 650 forint volt a havi tisztja keresete. Ennek egy részét spejzolásra és könyvvásárlásra fordította, a többit pedig hazaküldte.

Az 1958. április 2-i lapban „*Akik nem mondanak le egy emberről sem*” címmel riport jelent meg a nevelőtisztek munkájáról. F. L. kihallgatásának néhány részletét idézzük fel: „*Majdnem sírva kezdte: — Négy gyermekem van és nem tudok semmit a családomról. A feleségem régen volt nálam, apám volt itt egyszer, és úgy vettem ki szavaiból, baj van a családdal . . . Kérem, beszéljenek a feleségemmel . . . — Nézze, nekünk a feleségét nincs jogunk beidézni. A felesége szabad polgár, magánéletébe nem szólhatunk bele. Ellenben a községi tanácscon keresztül tájékozódni fogunk a gyermekek sorsáról. Ha értesítést kapunk, kéretni fogom . . .*”

Karácsony a fegyelmi zárkában

Ugorjunk az időben: az 1960. március 4-i számban Kovács József sopronkőhidai elítélt megbánó vallomását olvashatjuk. Ami több mint húsz év távlatból is tanulságos „finomságokat” tartalmaz: „*1959 szeptemberében Sátoraljújhelyről Sopronkőhidára kerültem. Nevelőm figyelembe vette, hogy hosszú időre vagyok elítélve, és néhány nap után a szövödébe helyeztek dolgozni. Jó munkám után hamarosan kisegítő lettem, elég szépen kerestem. Ezt a jószágot a következőképpen „háláltam” meg nevelőmnek: 1959. december 3-án eltörölvoltam a zárkám ajtaját. Miért*

tettem? Magam sem tudom már. Húsz nap szigorított magánelzárást kaptam . . . A karácsonyt bent töltöttem a fegyelmin, nagyon fájt ez nekem. Mindig csak arra gondoltam, hogy milyen egyszerű lenne ismét a jó meleg szővőedében dolgozni. Ekkor elhatároztam, felhagyok az eddigi vagánysággal . . . Letöltöttem a büntetést, a nem dolgozó osztályra kerültem, már józanul gondolkodom. Mivel életfogytiglan börtönre vagyok ítélve és fiatal, 20 éves vagyok, arra törekszem, hogy minél előbb újra dolgozhassak.”

Az 1960. április 1-jei Heti Híradó sokaknak okozott örömet. Az Elnöki Tanács részleges közkegyelmet gyakorolt, a felszabadulás 15. évfordulója alkalmából. Idézet az egyik paragrafusból: „A kegyelem kiterjed az e törvényerejű rendelet hatálybalépése előtt jogerősen egy évet meg nem haladó szabadságvesztés-büntetésre ítélte olyan anyákra is, akiknek tízévesnél fiatalabb gyermekük van”.

Továbblapozva az évfolyamokat, álljunk meg az 1964. június 19-i számnál. Két aprócska hír, és mégis milyen sokatmondóak: „— Elkészült az új mosoda. Átadtuk az új fürdőhelyiséget, beépített fürdőkádakkal, hideg, meleg vizű zuhanyzókkal . . . A konyha is gépesítve lesz. Elektromos tűzhely és különböző gyors gépek könnyítik meg az ételkészítők munkáját Pécsen . . .” „Régóta várták már Sopronkőhidán is az elítéltek, hogy megszólaljon a rádió. Az elmúlt napokban bevezették a körletekbe a hangszórókat, és az egyik délelőtt felhangzott az oly rég hallott rádióhang. A hosszú időt elítéltek érzékenyülve hallgatták a műsort. Többeknek könny szökött a szemébe.”

1965. március 19-i szám. Sokaknak már nem mond semmit a cím: „Egy összkedvezményelvonás, és ami mögötte van.” Lássuk csak: „A börtön szabályait eddig betartotta és így a családdal a kapcsolata rendszeres és elmélyült volt. A felesége a jó múltkorában ezért nem tudta mire vélni a börtönparancsnok értesítését a férje levele helyett. Szommer Károlyt fegyelmi vétség elkövetése miatt három hónap összkedvezmény-elvonással sújtották. — Inkább elviseltem volna tíz nap szigorítottat. A kegyelem ellen vétettem, de inkább vállalnám a súlyosabb büntetést, csak a család ne érezné meg, mert így gyakorlatilag fél évig nem tudunk egymásról . . .”

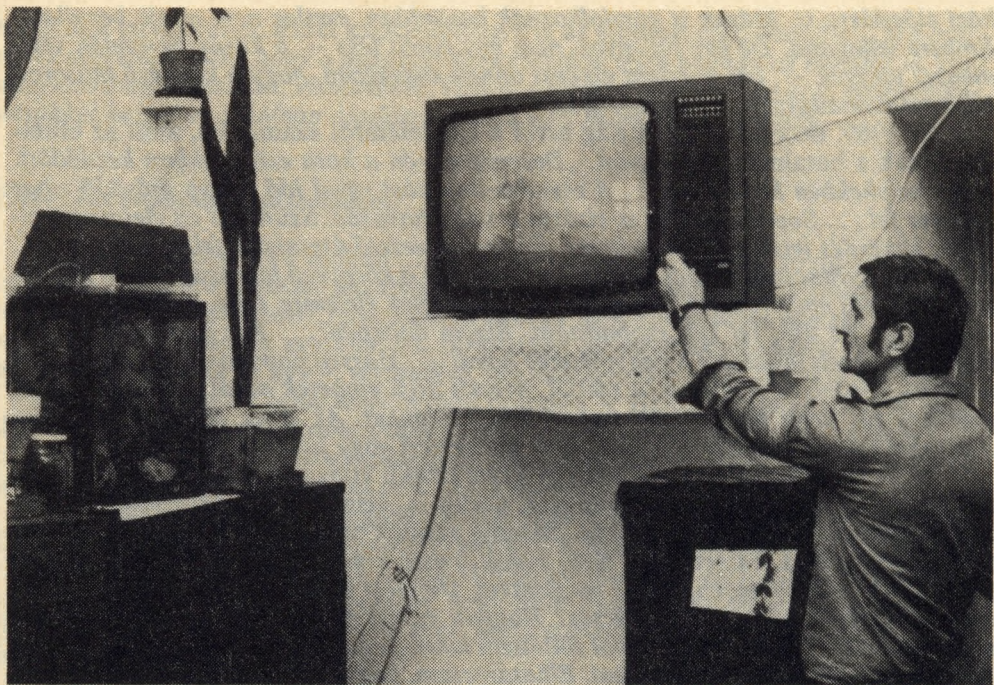
Felkészülés a szabad életre

És a másik véglet: az 1965. június 11-i újságban a lap munkatársa bemutatja Kontra Lászlót, akinek harminc dicsérete van, és „tizennégy esztendeje még szővelő dorgálásban sem részesült . . . — Én a börtönben megkezdtem a felkészülést a szabad életre. Nagyon sok kártérítésem volt, amelyet meg kellett fizetnem. Éveken keresztül a keresetem zöme erre ment. Dolgoztam, ahogy csak tudtam, hogy mielőbb túl legyek ezen a kötelezettségemen. Ma már nincs tartozásom. Hosszú évek állnak még előttem, de nem vagyok pesszimista . . . Kontra Lászlót a pénzjutalom váratlanul érte. Ez az elismerése példamutató, fegyelmezett magatartásának, kiváló munkájának . . .”

Az 1965. július 15-i lap beszámol az Alföldi Bútorgyárban tartott termelési értekezletről: „De volt ennek a termelési értekezletnek egy váratlan epizódja is, amely — mint az elítéltek mondják — nagy meglepetést okozott. A legkiválóbb munkások pénzjutalomban részesültek. Egyszerűen nem akartak hinni a fülüknek, hiszen az Alföldi Bútorgyárban ilyesmire még nem volt példa . . . A hat boldog ember minden eddiginél nagyobb igyekezettel látott munkához másnap reggel.”

Az 1965. november 5-én megjelenő Híradóban rövid kis jegyzetet olvashatunk arról, ami ma, ugye, már nem történik meg: „Nem tudni mi okból, de tánkra perdült a zárkában Horváth Károlyné és Raffael Józsefné. Széles jókedvüket még a zárkafelelős figyelmeztetése sem vette el. — Hagyjátok abba azonnal, mert baj lesz belőle. Fittyet hánytak, jobban mondvá füttyültek, nemcsak Kovács Árpádnéra, ha-

A televízió vonzereje ma sem csökken

nem a talpalávalóra is. Mert táncolni csak dallamok hangjára lehet. Perdültek, fordultak, mintha táncmulatságon lennének, vagy szüreti bálon. Még azt sem hallották, amikor nyílt a zárkaajtó és belépett a börtön parancsnoka. De aztán jókedvük egy pillanat alatt elszállt. Arról nem szól a krónika, hogy a fegyelmi zárkába tánclepésekkel vonultak volna.”

Öt nap eltávozás

1969. január 11-én képes riport jelent meg *”Öt nap eltávozás”* címmel. *„Példamutató magatartásáért, jó munkája elismerésül öt nap eltávozást engedélyezek önnek . . . Tapsonyi Zoltánné nem akart hinni a fülének. Úgy gondolta álom, amit az intézet parancsnoka mond. Az események váltották egymást. Letéti raktár . . . formaruha-leadás . . . civilruha-kiadás stb. . . A nagymama a levest merte unokáinak, amikor csengettek. — Ki lehet az? A kislány ment ajtót nyitni: — Anyukám, Édesanyukám! — kiáltott fel. A fiú is ledobta a leveses kanalat és nagymamával együtt rohantak ki. Ölelték, csókolták egymást . . .”*

Az 1969. február 22-i újság 3. oldalán megjelentek nemcsak Baracsán okoztak örömet: *„Érkezett egy csomag, amit a munkahely-kategóriás elítéltek boldogan cipeltek át a munkaterembe. — Vigyázat, törékeny! — olvasták a doboz feliratát. — Hogyne vigyáznánk rád, te drága jószág. Hallottunk már érkezéséről, s az igazat megvallva, szeretettel vártunk. Amikor benyitottunk a munkaterembe, az ORETTA már a maga lábán állt. Többen simogatták tekintetükkel a gyönyörű készüléket, legszívesebben természetesen a műsort nézték volna . . . Engem, őszintén megmondom, nagyon bántana, ha saját hibám miatt nem nézhetnék meg egy izgalmas rangadót. Más látni és egészen más hallani a közvetítést. De vonatkoztathatom ezt egy jó szín-*

házi előadásra is. Mások is gondolkoznak hasonlóan, esetleg nem merik bevallani. Embere válogatja. De egy bizonyos, nem egy elítélt lesz — a közösségvezetők véleményét idézzük —, aki mindent elkövet annak érdekében, hogy a kötelező másoron túl a jutalomadásokat is megnézhesse.”

Az 1969. december 20-i újság arról a küzdelemről számol be, amit az elítéltek vívtak a hatalmas hófúvással. „December 5-én a kora esti órákban kezdődött. Nagy pelyhekben hullt a hó . . . A csendes havazást rövid idő múlva erősödő vihar váltotta fel . . . Sopronkőhidát is elzárta a nagy havazás. Szünetelt az élelmiszer-elátás, létkérdés lett az öt kilométeres, Sopronba vezető útszakasz felszabadítása . . . Az intézet parancsnoka tájékoztatta az elítélteket a környező lakosság súlyos helyzetéről: — Idős embereknek, gyerekeknek, betegeknek élelemre, tejre, gyógyszerre van szükségük. Az utat fel kell szabadítani. Bizom önökben! . . . Két műszakban, több mint száz elítélt lapátolta a négy méteres havat . . . Hosszú napokon keresztül tartott a hősies küzdelem. A fáradt, a széltől cserzett arcú emberek azzal a jóleső érzéssel vonultak be, hogy teljesítették emberi kötelességüket. Az egyik elítélt mondta: — Amit csináltunk, az szívből tettük. Nem dicséretért vagy jutalomért dolgoztunk . . .”

Az 1974. február 9-i számban egy kétes értékű világsúcscsúcskísérletről nyilatkozik Major Ferenc elítélt. Negyvenéves, eddig — kisebb megszakításokkal — tizenhat esztendő telt a börtönben. Mindig azonos bűncselekményt követ el, besurranásos lopást. Miért? „— Nem tudok lemondani a lopásról, ha akár tízezer forint is van a zsebemben, mégis megteszem. De most megfogadtam: »egyéni világsúcscsúcsot« állítok fel. — Világsúcscsot? Hogyan és miben? — Eddig szabadulásaim után általában két-három hónapot töltöttem kinn. Legutóbb hat hónapot, most ezt a rekordomat szeretném megdönteni. Elhatároztam, hogy tíz hónapig kint leszek . . .”

„Mít tetszik parancsolni . . . ?”

1974. október 5. A lap ötödik oldalán meglepő cím: „Üzlet a fegyházban”. „Varázslat vagy álom? — kérdezzük önmagunktól. Nem. A kalocsai bv-intézet parancsnoksága egészen újszerű kedvezménnyel könnyítette meg életünket. Megszűnt a kiétekzés régi, lassú formája. Nincs összeírás, nincs várás, hogy mikor és mit hoznak be. Bolt van! Igazi, valódi üzlet! Egy félórára belecsöppentünk a szabad élet varázslatába. Úveges kiszolgálópult, fehér köpenyes, közértes kiszolgálólányok — és az udvarias, vevőnek szóló, megszokott, de nekünk új kérdés: — Mít tetszik parancsolni?”

Az 1976. január 3-i számban, legalábbis a tököli lányoknak, „történelmi” pillanatot örökít meg a lap riportere. „Ebédlő a körleten” adja tudtul a cím, majd ezt olvashatjuk: „A lányok elmondják, hogy eleinte bizony feszélyezve érezték magukat — az ebédlőben. Némelyek azért, mert még nem szokták meg. Az tény, hogy egymás előtt vannak, egyik látja a másikat, s ilyenkor már nem lehet úgy enni, mint ahogy a zárkában a csajkából megszokták. A terített asztal, a porcelán tányér, a papírszalvéta kötelez. S azonkívül kapocs a külvilággal . . .”

Ott voltak a lap munkatársai az új solti körlet építésénél. Az 1976. január 31-i számban olvashattuk: „Három földszintes épületben lesz az elítéltek szállása, a lakóhelyiségek. A tágas, nagy ablakos szobákban központi fűtés, hideg-meleg vízzel felszerelt mosdók biztosítják a kulturált elhelyezést. Beépített szekrényekben tartják majd ruhájukat, felszerelési tárgyukat. Külön épületben lesz a konyha, az ebédlő, a beszélő- és mozi terem. A szabad idő jobb kihasználását biztosítják a klubszobák, a könyvtár, a stúdió. Készül a labdarúgó- és kézilabdapálya is.”

Az 1976. április 3-án megjelent újságban oldalas beszámolót találunk a kistarcsai kórház építéséről, amelyben, mint köztudott, elítéltek is részt vettek, s szerepük volt abban is, hogy a fontos egészségügyi létesítményt két évvel korábban

adták át a tervezettnél. Ezzel kapcsolatban írja az említett cikk szerzője: „*Ma már egyre megszokottabb, hogy a nagyobb építkezéseken jelen vannak az elítéltek is. Dunaujvárosban lakásokat, vízműveket, Vácott tejüzemet építettek és az ő közreműködésükkel készül el a holnap átadásra kerülő váci művelődési központ . . .*”

Esténként papucsban, pizsamában

Az 1979. június 17-i lapban „*Televízió a zárkában*” címmel rövid jegyzet jelent meg. „*Bizonyára sokan felkapják a fejüket és kérdő mondatot formálnak a három szóból: tv a zárkában? Igen, nem többről és nem kevesebből van szó, mint arról, hogy a váci intézet egyik-másik zárkájában az elítéltek esténként papucsban, pizsamában, esetleg az ágyon végigdőlve, vagy széken ülve — ki-ki kényelme szerint — nézhetik a televízió egész estét betöltő műsorát. A Tünde típusú készülékek mindennap más-más zárkába vándorolnak, egész estére, műsorzárásig. Az odaitérésnek az a feltétele, hogy a zárkában állandóan rend és tisztaság legyen, továbbá a zárka lakói közül egy hónapon át senkinek se legyen fegyelmi vétsége . . .*”

Az 1980. június 28-án megjelenő Heti Híradóban különleges eseményt örökített meg a krónikás. „*Érettségi a fegyházban*” hirdeti a cím, és a cikkből kiderül: 12 ember tett sikeres érettségét. Osztályfőnökük szavaival zárjuk le a negyedszázados emlékezést: „*Meggyőződésem, hogy akik ilyen akaraterevel, szorgalommal és kitarással dolgoztak négy évig, azok majd a szabad életben is be tudnak illeszkedni, és megállják a helyüket . . .*”

Dr. Farkas Tibor

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Boros János bv. százados, az Országos Parancsnokság nevelési osztályának alosztályvezetője; **Cserey Gábor** bv. százados, a Márianosztrai Börtön biztonsági és nevelési helyettese; **Csöti András** bv. főhadnagy, az Állampusztai Börtön biztonsági és nevelési helyettese; **dr. Farkas Tibor** újságíró, a Heti Híradó munkatársa; **dr. Kabódi Csaba** egyetemi adjunktus, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar büntetőeljárás-jogi tanszék; **dr. Mezey Barna** egyetemi adjunktus, az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar magyar állam- és jogtörténeti tanszék; **Módos Tamás** bv. százados, az Országos Parancsnokság nevelési osztályának helyettes vezetője; **dr. Németh Mihály** bv. alezredes, az Országos Parancsnokság egészségügyi osztályának alosztályvezetője; **dr. Rózsa János** az Országos Kriminológiai és Kriminálisztikai Intézet csoportvezetője; **dr. Tóth Kovács János** bv. alezredes, az Országos Parancsnokság egészségügyi osztályának vezetője; **Turbók Attila**, a Heti Híradó szerkesztője, az Országos Parancsnokság sajtóosztályának alosztályvezetője; **Varga Károly** bv. főhadnagy, az Országos Parancsnokság nevelési osztályának főelőadója.

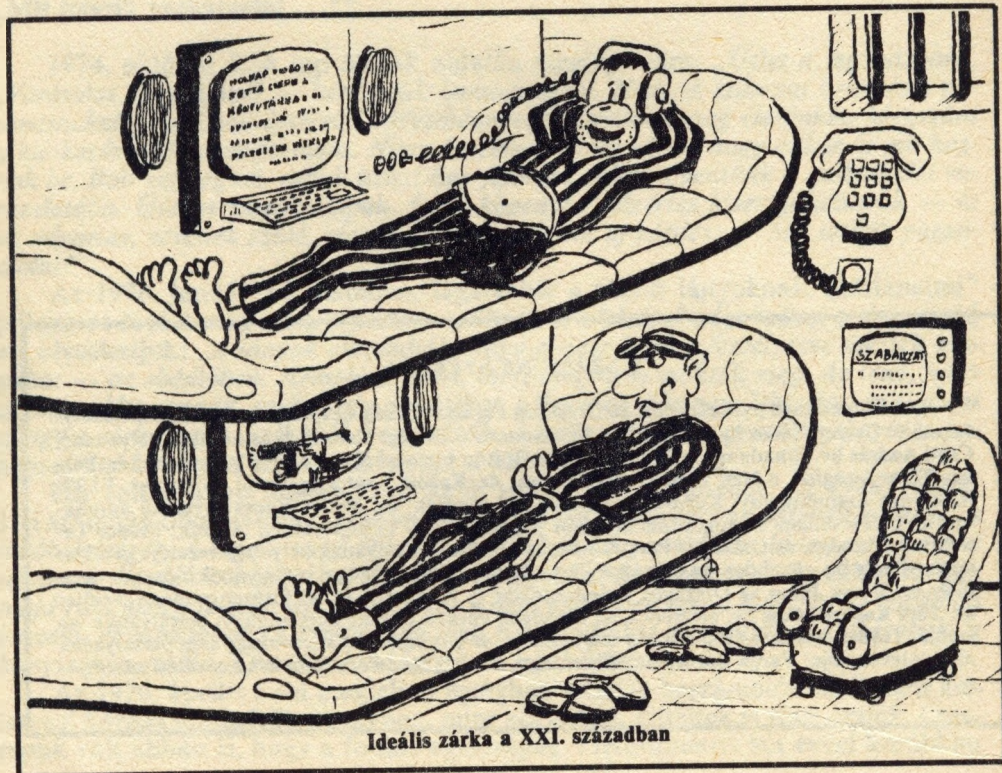

| Ami a Heti Híradóból kimaradt

A Heti Híradóban sok, elítélt által készített rajz jelenik meg. Nem véletlenül. A bentlévők közül ugyanis jó néhányan bizony csak silabizálják a betűket, ám a „láttató műfaj”, a karikatúra üzenetét könnyebben megértik. Az is természetes, hogy a karikázó szándékú rajz — műfajának megfelelően — eltúlozza a tényleges arányokat. A jó rajz akkor ül igazán, ha a torzítás felerősíti a helyzet fonákságait. E megfontolásból fakadóan aztán jó néhány rajz fennakad a „szerkesztői szűrőn”. Szinte azt mondjuk: túl jól látja az elítélt a témát. S a rajz, bizony, kimarad a Heti Híradóból — indoklás nélkül.

A Módszertani füzetek viszont, szigorúan szakmódszertani folyóirat lévén, nem kerül az elítéltek kezébe. Úgy hisszük, e meggondolás igazolhatja a jókedvű szándékot: tartsunk ezúttal görbe tükröt önmagunk elé! Tehát íme: néhány rajz, amely a Heti Híradóból kimaradt, de mi azért értjük . . . Valamennyit elítéltek készítették.

T. A.

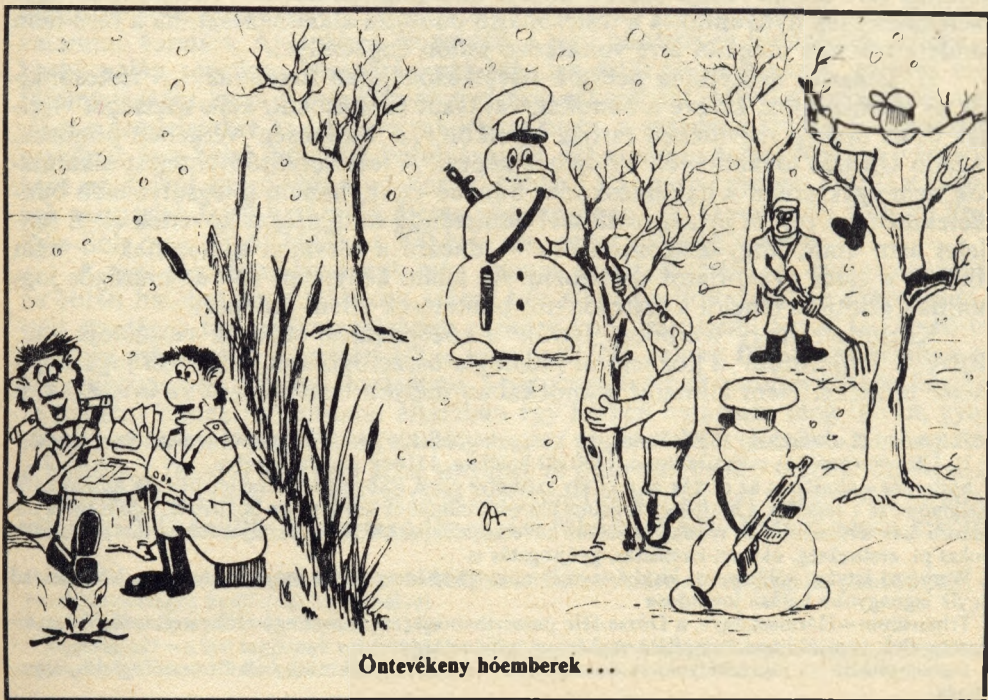

— Halló, Rózsa úr! 1200 forintnál, sajnos megállok.

— Jól csinálod, fiú!
— Hát persze, még Tökölön tanultam a hegesztést.

Öntevékeny hóemberek ...

| A testi büntetés Magyarországon

Nyugat-európai befolyás alatt keletkezett első törvénykönyveink a *testcsonkítás*nak szinte valamennyi válfaját ismerik. Szent István a hitszegőt *keze levágatására*, a rágalmazót *nyelve kimetszésére* ítélte. Korai feudális jogunkban magálapítható tehát úgy a tálíó, mint a tükröző elv jelenléte. A tolvaj szolga büntetésénél a megbélyegzésre való törekvés dominált: az első elkövetésnél *orrlevágás*, a másodiknál *füllevágás* a büntetés. Megjegyzendő azonban, hogy a szankciók vagylagosak, megváltásukat a jogalkotó még a szolga esetében is lehetővé tette. A *megvakítás* retorziója Lászlónál bukkant föl. Egy esetben ezt még Kálmán is átvette, de azután egyetlen, általunk ismert Árpád-házi uralkodó kezéből sem került ki ilyen büntetéseket tartalmazó dekrétum. Ez természetesen nem jelenti, hogy a bírói gyakorlat ne élt volna velük.

A XIV–XV. században hazánk királyai egyes rendkívüli esetektől eltekintve, kifejezetten tiltották büntetésként a testrészelevágást. Zsigmond¹ így írt: „... egyáltalán semmiféle bíró vagy igazságszolgáltató vagy országunk bármely más előkelője se merje akármiféle népeinknek és országlakosinknak tagjait megcsonkítani vagy elmetszeni, ezt tenni jogukban ne álljon. Kivéve egyedül azokat, akiknek erre annak rendje szerint királyi hatalmunkat adtuk.” Kifejezetten büncselekménynek nyilvánította a testcsonkító büntetés alkalmazását, ha a bíró nem rendelkezik tőle magától erre vonatkozó külön engedéllyel.

II. Ulászló² dekrétuma pedig a következőképpen fogalmaz: „A testcsonkítók és szemkivájók, kivéve a bánokat, vajdákat és másokat, akik tisztséget viselnek és az ország végvidékeit tartják kezükön . . .” hűtlenség³ vétkében bűnösök. Jagelló Ulászló továbblépett elődjéhez képest. A testcsonkító büntetést alkalmazók nem egyszerűen a hatalmaskodás bűnébe estek, hanem a legsúlyosabb büncselekményt a fej- és jószágvesztéssel büntetendő hűtlenséget követték el. E rendelet arra utalt, hogy Zsigmond óta — dacára a törvényi tilalomnak — nem sikerült a véres gyakorlatot korlátozni. Az állam kénytelen volt az országos jogpolitika szintjére emelni a testcsonkító büntetések elleni fellépést.

Köztudott, hogy Werbőczy István⁴ a középnemesei érdekek szószólója volt. Műve, a *Tripartitum*⁵ a köznemesi ideológia összefoglalása, a nemesi jogkompiláció⁶ terméke. Nem állhatott szándékában mélyen beavatkozni az úriszékek, a

¹ Zsigmond (Luxemburg) 1387-től magyar király, később 1361 és 1437 között német-római császár

² II. Ulászló (Jagelló) cseh uralkodó, 1490-től haláláig, 1516-ig magyar király

³ hűtlenség = általában az ország és a király személye ellen elkövetett büncselekmények átfogó köre. Zsigmond és a Jagellók a hűtlenség fogalma alá vont büntettek körét egyre bővítették. Ide sorolva immáron más természetű, de rendkívül súlyos következményekkel járó, veszélyesnek tartott magatartásokat pl. eretnokség, oklevél-hamisítás, gyűjtogatás is

⁴ Werbőczy István, ítélmester, királyi személynök, rövid ideig nádor majd kancellár, a XVI. század egyik legnagyobb hatású jogtudósa

⁵ *Tripartitum* = Hármaskönyv, a Dózsa-féle parasztháború leverésével egy időben elkészült Magyarország első, nemesi jogot kompiláló szokásjogi gyűjteménye

⁶ jogkompiláció = a jogszabályoknak összegyűjtése: új szabály alkotása nélküli összefoglalás, elrendezés

földesúri bíraskodás működésébe, de a realitással kénytelen volt számolni, a törvényhozási akarattal összhangban ő is föllépett a kegyetlenkedések ellen. „A polgárok a nyilvános gonosztevőket büntetteikhez képest megfenyíthetik és megbüntethetik, de senkit meg nem csonkíthatnak.” Szavaiban megfogalmazódott az elkövetkezendő évszázadok tendenciája: a barbár büntetések mellékbüntetéssé szorultak vissza, és élük általában az ún. nyilvános gonosztevők ellen irányult.

Sem a Hármaskönyv, sem a dekrétumok nem tudták a véres törvénykezési gyakorlatot megváltoztatni. A csonkítások száma nem csökkent, inkább nőtt. A főbüntetesként kiszabott, testrészt eltávolító büntetések visszaszorultak egy jól körvonalazható területre. A testi fájdalom okozásán túl céljuk a megszegényítés volt, s nem a munkaképesség csonkítás általi csökkentése. Mindennapos a „nyelvkivonás”. Esztergom vármegye még 1646-ban is „nyelve kimetszésével” rendelte büntetni statutumában⁷ a káromkodást. Elterjedt megbélyegző csonkítás volt az *orrlevágás*. Gömör vármegye 1609-ben a házasságtörők orrcimpáját távolította el, és még 1791-ben is gubernális⁸ körlevélre volt szükség, hogy az Erdélyi Fejedelemség területén megszűnjék az orrlevágás szokása. Meglehetősen ritkán fordult elő olyan súlyos csonkító büntetés, mint ami a mándoki úriszéken dívott: „mely házas ember mással latorkodik, a pellengérben szegezzék a szerszámát, és egy sarlót adjanak a kezébe, hadd metssze el ő maga”.

Már említettük azt a tendenciát, mely hazánkban is erőteljesen érvényesült. A csonkítás főbüntetésből egyre inkább visszaszorult a súlyosbító mellékbüntetés pozíciójába. Az ítéletek nagy többségében a testi sanyargatás a halálbüntetés mellett jelent meg. Bírák sora rendelte el, hogy a gonosztevő kerékbetörése előtt „megcsigáztassék”⁹, halála előtt *megkinoztassék*, a végrehajtást megelőzően pedig két szál szíjat vonjanak „a nyakától fogva egészen a talpáig” belőle.

A *fenyítő büntetések* köre jóval gazdagabb a csonkításokénál. A retorzió e nemében tág lehetőség nyílt ugyanis a bírói szabadság deklaratív megnyilvánulására. Az esetek nagy többségében a verés mennyiségére, de alkalmanként még változatára sem utalt az írott jog. A fenyítő büntetések önálló alakzatának legtipikusabb formája a testre történő fizikai ráhatás és fájdalomkøzøzés, az ütlegelés valaminő formája. A *verésben* élt tovább a testi büntetések főbüntetési jellege; a korbácsolás, seprűzés, vesszőzés, pálcázás legalább olyan gyakran jelentek meg főbüntetesként, mint a csonkítások mellékszankcióként. Mivel a jog a verés mértékét a rendeletekre és a bírói gyakorlatra bízta, a csapások számát a végrehajtó eszközök és a helyi szokások befolyásolták. Ily módon vármegyénként, városonként rendkívül eltérő volt a gyakorlat. Például Vas vármegyében (1882) a csapások számának felső határa 24, Bereg vármegyében (1878) pedig 80 volt, de Pest-Pilis-Solt megyében (1667) az 500 ütés sem ment ritkaság számba.

A testi fájdalomkøzøzésnek még számos esetét ismerték. A *szijhasítás* során az elítélt hátából meghatározott számú bőrcsíkot hasítottak ki, az *éheztetés* és a böjt szintén a test sanyargatásának eszkøze volt. Ez utóbbi Szent István törvényeiben még önálló büntetesként is szerepelt. (Ha valakit felelősnek találtak rokona gyónás nélküli elhalálozásában, a pap értesítésének elmulasztásáért böjtölésre ítélték.) Ennek időtartamát általában egy hétben határozta meg István, gyakran azonban csak a kánonjog szabályozta az éhezés idejét. Később az éheztetést a börtönök fenyítő eszkøzei közé sorolták és mint súlyosbító mellékbüntetést alkalmazták. Naponta „... három falat kenyérnél és három ital víznél több ne adassék neki.” Tudniillik a káromkodónak, kit főbüntetesként három napra kikötöt-

⁷ statutum = szabályrendelet, a törvényhatóságok, az ún. helyi szervek (vármegyék, szabad királyi városok, kiváltságos kerületek) jogszabályai

⁸ gubernális = kormányzó, kormányzósági

⁹ megcsigázás = a test tagjainak szétfeszítésére alkalmas csigarendszerrel történő kínzás, a kínvallatás egyik legáltalánosabb eszkøze

Különféle testi büntetések

tek. (Egyes szerzők még a szeszestől való eltiltást is a büntetések közé sorolták, mint testsanyargató szankciót.)¹⁰

A testfenyítő büntetések jelentős része *összefonódott más büntetésfajtaival*. Így például a kiséprűzés három szankciót tömörített. A fájdalomkókozó verésen túl figyelemre méltó volt megbecstelenítő hatása, hisz az elítéltet végigkergették az utcákon, de magába foglalta a helységeből való kitiltást is. A *nyűgvas* (nyakas, kurtavas, farkasguzs) helyhez kötve az elítéltet, felfogható szabadságkorlátozásnak, ugyanakkor mivel a testet természetellenes helyzetbe kényszeríti, súlyos testi büntetés is. A *szégyenkő* hasonló ehhez; becsületvesztő jellege mellett testsanyargató funkciója is erős. A „keresztrefeszítés” (tulajdonképpen *kikötés*) a pellengér és a nyűgvas elegye: megszégyenítő és testi büntetés egyszerre. A meztelenül gendára ültetett elítélt keresztülvonulása a városon az ún. *bakhúzás* a fájdalom és a megszégyenülés keveréke.

A *megbélyegzés* és a kopasztás mint stigmatizáló szankció már az Árpád-kori törvénykezésben ismert. Akkoriban a feltűzesített templomkulccsal nyomtak bélyeget a bűnösre. A visszaesés jelölésére, továbbá néhány speciális bűnözési ág (lásd lóelkötés, nagy arányú lopás, becsstelenség, paráznaság) nyilvánvalóvá tételére szorítottak a megbélyegzésre. A hóhérok vagy saját, ilyen célra rendszeresített billogot alkalmaztak, vagy mint Túróc vármegyében például a kéjhölgyeket (ősi szokás szerint) a vármegye pecsétjével bélyegezték meg. A *kopasztásnak* ugyanez

¹⁰ Rendkívül nehezen talált magának utat a büntetések között a munka. A hadseregben korán alkalmazott szankciónak számított a sáncmunkára vezénylés. A XVIII. században az államhatalom a halálbüntetés helyett a kényszermunkát, a hajóvontatást ajánlotta büntetésként a törvényhatóságoknak. A közterületeken végzett közmunka is ismert volt. Ezek a munkafajták testi büntetésnek számítottak, s vajmi kevés közülük volt a később kialakult börtönbéli munkáltatáshoz, a nevelő jellegű munkához.

a funkciója, bár következményei enyhébbek. Általában a paráznság valaminő formájának megtorlására szolgált. Istvánnál például a szolgálólányával paráználkodó szabad férfi büntetése (aki tettével saját társadalmi rétegét is lealacsonyítja a szolgálók szintjéig). A XVII—XVIII. században nyilvánvalóan a céda fehérnép megkülönböztetésének eszköze. Körmöcbányán a könnyűvérű lányoknak a hajfonatát távolították el. Árva vármegyében pedig a házasságon kívül megesett lányok haját kopaszították le. Lényegében tehát a szajhálkodás mellékbüntetése.

De utal a kopaszság a visszaesésre, a büntetett előéletre is. Például a börtönből szabadult férfiak haját és bajuszát levágták. Előfordult, hogy a szabadon bocsátott megkopaszított fejét maró szerrel bekenték, hogy az új szőrzet lassan nőjön. Zemplén vármegye például 1656 őszén az előírásokat megszegő (pl. becstelen személyeket összeadó, vagy parázna anyák gyermekeit megkeresztelő) rutén papok szakállát távolította el.

Árpád-kori törvényeinkben szereplő testi büntetések

Megnevezés	István	László		Kálmán	
	II. dekrétuma	I. dekrétuma	II. dekrétuma	I. dekrétuma	II. dekrétuma
verés	1	1	—	—	—
vesszőzés	1	—	1	—	—
ostorozás	2	—	1	—	—
megvakítás	—	—	2	3	1
nyelvkivágás	1	—	—	1	—
füllevágás	1	—	—	—	—
orrlevágás	1	—	4	—	—
kézlevágás	1	1	—	—	—
táliós csonkítás	1	—	—	—	—
megbélyegzés	1	—	—	—	1
kopaszítás	2	—	1	1	1
bőjtölés	8	1	—	—	—

A testi büntetések visszaszorulása

A felvilágosult abszolutizmus igazságügyi kormányzata megpróbált gátat vetni a testi büntetések parttalan alkalmazásának. A bécsi udvar politikusainak hamar rá kellett döbbsenniük, hogy ezt az egyik legnépszerűbb (leggyorsabb, legolcsóbb és kellőképpen elrettentő), ugyanakkor a leggyakrabban alkalmazott szankciót nem tudják kiiktatni a büntetési rendszerből. Így módon a korlátozás, a fokozatos visszaszorítás mellett döntöttek.

Mária Terézia és II. József eredményre nem vezető tiltásai után az 1791:43. törvénycikk már a halálbüntetéssel azonos súlyúnak tartja a 100 bot kimérését. Ki nem mondottan ebben határozta meg tehát a botbüntetés felső határát. Előírta azt is, hogy alkalmazásánál figyelembe kell venni a bűnös előéletét, neveltetését, egészségi állapotát, testalkatát és korát, vagyis differenciálni kellett a feltételek figyelembevételével. Ezzel egy időben rendeletek írták elő az orvosi vizsgálatot is, amely alkalmanként csökkenthette vagy kizárhatta a kiszabott ütlegetések fogatosítását.

1819-ben már országosan egységes szabályozásra készülődött a kormányzat, fölhívta az összes törvényhatóságokat a botbüntetések, és egyéb ütlegetések központi bejelentésére. 1820-ban a kihágásokra kiszabható ütések számát 12-ben maximálták, és jegyzőkönyvvezetésre kötelezték a hatóságokat. Az elkészült jegyzőkönyveket pedig be kellett mutatni az ügyészi hivatalnak. Az 1836:17. articulus

¹¹ angarica = a több részletben végrehajtandó botütés egy alkalommal fogatosítható része

Az ujjak levágása

A keblek levágása

az angaricákat¹¹ negyedéves periódusokra osztotta, a korbácsütések számát pedig 25-ben maximálta.

A testi büntetések visszaszorításának másik módszere az ütlegelhetők körének szűkítése volt. A rendelkezések nyomán nem lehetett testfenyítések alá vonni sem nemeset, sem ezzel egy tekintet alá eső honoráciort,¹² sem országrendiséggel bíró szabad királyi városi polgárt. A XVIII. században már a honorácior pályára készülő akadémiai ifjúság sem verhető büntetésképpen. 1848 újabb réteget, a nemzetőrség tagjait emelte ki a fenyíthetők köréből.

A neoabszolutizmus idején dolgozó Országbírói Értekezlet újabb lépést tett előre az ütlegelés mint büntetés fölszámolása felé: a Királyi Kúria gyakorlatára hivatkozva mindazok számára eltörölte a testi büntetést, akik az 1848:5. törvénycikk értelmében jogosítottak voltak politikai jogok gyakorlatára. Ezzel egy időben a büntettek megállapítható büntetések közül is kivették a testi szankciót. Ezt később csak a mezőrendőri kihágások esetében és a gazda-cseléd viszonyban alkalmazták.

1868 újabb enyhülést hozott: megszüntették a hadsereg testi fenyítését, 1869-ben az igazságügy-miniszter az állami fegyintézetekre nézve is tilalmat rendelt el. A képviselőházban 1869-ben előterjesztett törvényjavaslat már teljes egészében megszüntette volna a testi fenyítést, ha formai kérdéseken, a főrendi ház és a képviselőház nézeteltérésein, nem bukott volna meg a plánum.

A végül is a törvényerőre emelkedett büntetőkódex, az 1878:5. törvénycikk büntetési rendszere már sem főbüntetésként, sem mellékbüntetésként nem ismer- te a testfenyítő büntetést. Ugyanakkor a Btk. 5. §-a alapján kibocsátott igazság-

¹² honorácior = nem nemesi származású értelmiségi

ügy-miniszteri rendelet a szabadságvesztésüket töltő elítéltekkel szemben lehetővé tette a fegyelmi fenytékként való alkalmazását. Ismeretes, hogy a kódex általános része 1954-ig hatályban volt.

A kiegyezés utáni korszak büntetőpolitikája — mint már mondtuk — száműzte a büntetési rendszerből a testi büntetéseket. A büntetési rendszer gerincét alkotó szabadságvesztés-büntetés végrehajtása során viszont fegyelmi fenytésként meghagyott olyan formákat, amelyek testi szankcióknak minősíthetők. Ilyen a fegyházban, börtönben és fogházban egyaránt alkalmazható *lábbilincs* és *karperec*, a fegyházban és börtönben használható *kurtavas*, *kényszeröltöny* és *leláncolás*. A negyedik végrehajtási fokozatban — az államfogházban — természetesen nem ismertek ilyen testi fenytést. Hisz tudjuk, hogy a szabadságelvonás e formája a kiváltságosok számára „szalonképessé tett intézmény” volt.

Fegyházban és börtönben a lábbilincs határozatlan ideig, a karperec pedig fegyházban három, a börtönben két hétig volt alkalmazható. A fogházban mindkettőt csak a „legszükségesebb ideig” lehetett igénybe venni. A kurtavas fegyházban naponként hat órán át, börtönben 4 órán keresztül, a fegyházban tíz napig, a börtönben pedig egy hétig volt alkalmazható. A kurtavas a láb- és kézfejek összeláncolását jelentette, ezért éjjel mindkét fokozatban le kellett venni az elítéltről. Kényszeröltöny és leláncolás — idézve az egykorú igazságügy-miniszteri rendeletet — „csak bűz indulatúaknál és dühöngőknél alkalmazható addig, míg megfektetnek”.

A testi büntetés magyarországi története ezzel azonban korántsem zárult le. 1920-ban egyszerre két törvény is felelevenítette főbüntetésként a botbüntetést: így az árdrágító visszaélésekről szóló 15., és a vagyon, az erkölcsiség és a személy büntetőjogi védelméről rendelkező 26. törvénycikk. Felnőttekre botozást, fiatalokúra vesszőzést írtak elő. „A botbüntetések száma felnőltre tíznél, fiatalokúra ötnél kevesebb és huszonötnél több nem lehet. Ha a botbüntetés, tekintettel az elítélt egészségi állapotára egészen vagy részben végre nem hajtható . . . egy-egy botütés helyébe három naptól egy hónapig terjedő szabadságvesztés-büntetés állapítható meg.” E jogszabály felháborította a hazai közvéleményt, melyhez nem kis mértékben a külföld is csatlakozott. Jogtörténeti kézikönyvünk erre utal, amikor megjegyzi, végül is nem alkalmazták a büntetésnek ezt az ősi, barbár formáját.

Így a testfenytő büntetések (főként a verés) kikerülve a hatályos büntetőjogból, csupán a büntetésvégrehajtási gyakorlat fenytő eszközeiként éltek tovább. A felszabadulást követő időkben, rövid ideig (természetesen csak a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása keretében) még — tovább léteztek bizonyosfajta, a Monarchia idejéből származó testi fenytések; mint a lábbilincs, kurtavas, karperec. Az első korlátozás 1947-ben jelent meg, amikor a kurtavasfenytést kizárólag fegyencekkel és rabokkal (tehát a fegyházak és börtönök lakóival) szemben engedte meg a jogszabály, de csak nappal és igen súlyos rendzavaró cselekmény esetén. Minekutána az eredeti dualizmuskori szabályzat sem rendelkezett másképp, okkal lehet következtetni arra, hogy a két világháború közti korszak végrehajtásában súlyosbodtak a fegyelmi fenytések. Ezekhez képest a „visszatérés” is jelentős enyhítésnek számíthatott. A jogi rendelkezéseket áttekintve azonban meg kellett állapítanunk, ennek nincs nyoma.

Csupán, 1948-ban törölték a fegyelmi fenytések köréből „az embert lealacsonyító, fizikai szenvedést okozó fenytési eszközöket: a leláncolást, a lábbilincs használatát”. Az említett igazságügy-miniszteri utasítás az egyéb fájdalomt okozó szankciókról (bilincs, kényszeröltöny stb.) nem szólt. Azt sem lehet tudni, hogy a jogszabály mennyiben valósult meg a gyakorlatban. A Belügyminisztérium felügyelete alá került büntetésvégrehajtási gyakorlatról vajmi kevés hozzáférhető ismeretforrásunk van. Az viszont közismert, hogy még a belügy égisze alatt ki-

Kézlevágás és pénzbüntetés

adott, 1955-ös Büntetésvégrehajtási Szabályzat mellőzött minden fizikai fájdalomkozással járó fenyítést. Így több, mint három évtizede jogilag megszűnt még a büntetésvégrehajtás fenyítési rendszerén belül is a testi jellegű szankció.¹³

A testi büntetések végrehajtása

A csonkítások hatása nem a végrehajtás aktusában (például a kéz lecsapásában), hanem a testrészt — mindenki számára nyilvánvaló okból bekövetkezett — hiányában érvényesült. A megcsonkított elkövető haláláig járt-kelt az emberek között, mutatva élő tanúságképpen a büntető igazságszolgáltatás állandó jelenlétét. Ezért a csonkító büntetések nyilvános végrehajtása nem is volt annyira központi kérdés, mit a testi büntetéseké. (Ez persze nem jelenti, hogy a középkorra jellemző nyilvánosság szempontja csorbát szenvedett volna.)

A múltó fájdalmat okozó fenyítő büntetések elrettentő hatása viszont kifejezetten végrehajtásának lealacsonyító jellegében, külsőségeiben rejlett. Az 1791:67. törvénycikkkel kiküldött Deputatio Jurdica¹⁴ tervezetében, mely négy esztendeig készült, és számos haladó burzsoá elvet illesztett rendszerébe, a következőképpen vélekedett a verésről. Ha „ütleg-büntetést, avagy egyéb, nyilvánosan végrehajtandó büntetést kell a bűnösre kimérni . . . az ítéletet . . . ki kell előzőleg hirdetni a nép anyanyelvén”. Vagyis szinte kötelezőnek tartotta a hírverést, a minél nagyobb érdeklődő tömeg egybetoborozását az „ünnepi” eseményre, mely ér-

¹³ A hatályos Büntetésvégrehajtási Szabályzat Országos Szabályzata az elítéltek ellenszegülésének leküzdésére meghatározott kényszerítő eszközök (testi kényszer, könnygázcserő-palack, bilincs, gumibot- és fegyverhasználat) alkalmazását teszi lehetővé. Ezek a megoldások azonban nem büntetésként, csupán a rendfenntartás érdekében vehetők igénybe

¹⁴ Deputatio Jurdica = Jogi Szakbizottság

dekesség és nevelő célzatú kioktatás egyidejűleg. Tanulságos az is, hogy az ország jeles jogtudósai által elkészített projectum¹⁵ az „ütleg-büntetést” természet-szerűen kötötte össze a nyilvánosságot igénylő végrehajtással.

A XIX. század harmincas évei hoztak némi változást: a törvényhatóságok egy része bevezette az ún. „intramurán”¹⁶ végrehajtást, vagyis a nyilvánosság részleges, illetve teljes kizárását. Ilyenkor az ütlegek kiosztásának helyszíne a városháza, vármegyeháza, a törvényszék épülete vagy a fogház. Ezek udvarán, folyosóján néhány hivatalos személy jelenlétében történt a testfenyítés. A verés végrehajtásában tehát meghatározó jelentősége van annak hogy hol, mikor és mivel foganatosítják a büntetést.

Összhangban a fentiekkel a testi büntetéseket olyan helyen hajtották végre, ahol természetszerűen nagy a tömeg. Így vásártéren, főtéren, templom előtt vagy mellett, megyeháza, városháza, illetőleg börtön bejáratánál. Szinte minden helységnek volt pellengére¹⁷, szégyenoszlopa, melyet a település központi helyén állítottak föl. A pellengér állhatott önállóan a főtér közepén, de támaszkodhatott a templom falának, a városháza oldalának is. Építhették kőből, kovácsolhatták fémből, faraghatták fából. Ez utóbbit nevezték szégyenfának is. Legtöbbjük egyszerű oszlop, de az előljáróság leleményétől függően képezhetett átmenetet a kalodába zárás vagy keresztrefeszítés között, az elítélt megbilincselésének különféle formáival.

A szabad királyi városok, a pallosjogú uradalmak akasztófával is rendelkeztek. Sokszor a jelentőség növelése érdekében a kivégzőhelyen foganatosították a verést. Előfordult az is, hogy a nagyobb tanulság kedvéért a bíróság előírta: az ütlegelést ott kell elvégezni, ahol az elítélt a bűncselekményt megvalósította.

A bírák a legváltozatosabb eszközöket adták a hóhér (fogdmeg, pandúr, esetleg a sértett vagy az elkövető szűkebb közösségéhez tartozó társ) kezébe. Szent István korában tudjuk — a püspöki büntetést ostorral kellett végrehajtani.

¹⁵ projectum = tervezet, javaslat

¹⁶ intramurán, azaz intra muros = nem nyilvánosan, bizalmasan, titokban, a falakon belül

¹⁷ pellengér = megszállító büntetésre ítélt bűnös kikötésére, bezárására szolgáló, köztéren álló oszlop vagy ketrec

Az *ostor* idővel elterjedtebbé vált formája a több szíjból összefont, az ostornál rövidebb és természetesen vastagabb *korbács*. A közönséges, egyszárú korbácsot később fölváltották a két- és többágú variációk. A leghírhedtebb típusa az ún. „kilencfarkú macska” volt.

Annyok Sára nyelveskedésért 1734. augusztus huszadikán, Szegeden 30 kancsukaütést szenvedett el. A *kancsuka* is a korbács egyik válfaja, csak rövidebb a nyele, és karikában végződik. Az erdőrendészeti kihágás és a betakarítási időben indokolatlanul félbehagyott munka büntetése 1770-ben Kassán *bikacsók* volt. Ez a sajátos népi fenytőeszköz eredetileg megszégyenítő jellegű, mert szárított bika- vagy ökörhímvesszőből készült. Alapanyaga utóbb bőrre, gumira módosult; ebből származik az újabb korok gumibotja.

A verés legáltalánosabb instrumentuma¹⁸ azonban a *bot* és a *vessző* (pálca) volt. A különbség a vastagságban és a hajlékonyságban van. A bot ütése keményebb, veszélyesebb, a vesszőé csipősebb, fájdalmasabb. A vesszőt általában mogyoróbokorról vagy nyírfáról metszték, karhosszúságúra vágták. Vastagsága körülbelül egy ujjnyi volt.

A botütést szinte mindenért lehetett kapni. Tűzveszélyes pipázásért (Doboka vármegye, 1759), koldulásért (Pest vármegye, 1730), henyélésért (Kraszna vármegye, 1773), káromkodásért (Borsod vármegye, 1712), enyelgésért könnyűvérű nőkkel (Szentgyörgyváros, 1769), vagy akár azért, mert valaki nem gyűjtött Sarlósboldogasszony napjáig 50 verebet élve vagy döglötten (Doboka vármegye, 1759).

A vesszőzésből alakult ki a *seprűzés*, melynek mibenlétére egy 1782-ből származó kecskeméti ítélet világít rá. A 13 éves Csabai Pál „esztendeit föllyül haladó gonoszságból” káromkodott, ezért „összekötött vesszőkkel mezítelen alfele 45 ütésekkel jól csapattassék meg”. A seprű tehát összekötött vagy marokra fogott vesszőnyaláb. A seprűzés latinból eredő, közhasznú magyar neve a virgáztatás, virgácsoltatás.

A seprűzések kategóriájában különbség van a kisseprűzés és a megseprűzés között. A *kisseprűzés* egyben a helységből történő kiverést, kitiltást is jelképezte. A végrehajtást illetően jóval súlyosabb a *megseprűzés*nél, hiszen egyfelől határozatlan számú ütleget kellett elviselnie a bűnösnek, másfelől mindvégig lábon kellett maradnia, sőt igyekeznie kellett, hogy a kinszenvedésnek végét jelentő helységhatárig mihamarabb eljusson.

A kialakult gyakorlat szerint az ostor és a korbács a 18 év alatti gyermekek és a nők, a bot pedig a férfiak kizárólagos büntető eszközének számított. A verés eszközeit színesítették a foglalkozási szerszámok is. 1684-ben Munkács városában 40 *lapátütést* róttak ki egy férfira káromkodásért. A lapát mint ütlegelő instrumentum főként városokban alkalmazott megoldás, összefüggésben a céhek munkaeszközeivel. Helyenként a lapátütés a céhbe fogadás, a lovaggá ütés mintájára a céhtaggá avatás aktusának elengedhetetlen része. (A lapát feje kerek, nyele hosszú. Leginkább a péklapáthoz, vagy egy nagyméretű fakanálhoz hasonlít.)

Továbbfejlesztett változata az ún. *furatos*. Ez egyetlen egy dologban tér el elődjétől, mégpedig, hogy a feje lyukas. A furatnak, a lyuknak az a funkciója, hogy a lecsapódó eszköz ne szorítsa maga alá a levegőt, ne akadályozza az ütés erejét, hanem a résen átengedve jóval nagyobb erővel érjen célba. Rozsnyón, a XVIII. században azokat a tolvajokat, akik nem tudták lopásukat 12 Ft pénzbüntetéssel megváltani, „25 lapocka” ütésre ítélték. A *lapocka* egyik végén nyélben, másik végén kiszélesedő lapban végződő, lapocka formájú büntetőszerszám. A lapátból fejlődött ki, de vele nem a hátra vagy az ülepre mérték ütések, hanem kizárólag a talpra.

¹⁸ instrumentum = eszköz

Munkaeszköz jellegű az ún. *csákányütés*, amely csákánynyéllel történő megbotozást jelent, lényegében tehát a botbüntetés sajátos válfaja. Az 1728-ban megfogalmazott kolozsvári Tömlöcz Rendtartás szerint a legsúlyosabb büntetés a lapátütés.

Csupán a teljesség kedvéért említjük föl Vajna Károly nyomán a katonaságnál, főként a lovasságnál alkalmazott módozatokat. Ők is igénybe vették munkaeszközeiket, így a *pakolószíjat*, a *kengyelszíjat*, a *farmatingot*. Előfordult még büntető gyakorlatunkban a (cipő-) *talpbőrrel verés*, ez lényegében nem különbözik a lapockacsapásoktól; továbbá a szájbaverésre, pofoncsapásra alkalmazott *bórszíjverés* is.

A súlyosabb végrehajtás kedvéért a magistratusok¹⁹ újabb és újabb módozatait találták ki a fájdalomkokozásnak. Kraszna vármegye a gyengeelméjű, parázna Szabó Erzsébetet 1728-ban *tövissel való megcsapásra* ítélte. A hóhér a végrehajtásban igyekezett emlékezetesebbé tenni az ütlegetést, ez okból a virgácsot, a seprút méregbe mártotta. A sebes testbe szivárgó méreg nehezen múló gyulladásokat, hosszú ideig tartó gyengélkedést idézett elő.

Arról, hogy hogyan kell végrehajtani a verést, a bíróságok ritkán rendelkeznek olyan precizitással, mint 1907. december 30-án Kecskemét ítélőszéke: „rán-tassék le és megnyomattatván nyaka és lába rúddal, jól pálcáztassék meg”. A bírák bölcsen fejet hajtottak a carnifex²⁰ szakértelme előtt átengedve neki a döntést.

A gyakorlatban leginkább alkalmazott instrumentum az ún. *deres* volt. Ez egy egyszerű fapad, melyhez hozzákötözték, -vasalták, -bilincseltek a verés idejére az elítéltet. Helyenként kerekekre szerelték a botozópadot, hogy könnyen a megjelölt színhelyre lehessen gurítani. Másutt a pellengérhez, szegényfához kötözve, állva viselte a csapásokat az elítélt. A kisöprűzés közben — mint már említettük — támasz nélkül, saját lábán kellett az ütlegetet kiállni.

A testi büntetések története Európában véget ért a XX. században. A civilizáció alacsonyabb fokán álló társadalmakban a testi büntetések — valamint a halálbüntetés egykori formái ma reneszánszukat élik. Afrika távoli államaiból, az iszlám országaiból naponta kapunk a sajtó útján híreket, gyakran fotóval illusztrált tudósításokat testfenyítő büntetésekről.

Dr. Kabódi Csaba — dr. Mezey Barna

Ajánlott irodalom

Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve, Athenaeum, Budapest, 1909.

Bónis György—Sarlós Márton: Egyetemes állam- és jogtörténet, Tankönyvkiadó, Budapest, 1957.

Cesare Beccaria: Büntett és büntetés, Franklin Társulat, Budapest, 1916.

Csizmadia Andor—Kovács Kálmán—Asztalos László: Magyar állam- és jogtörténet, Tankönyvkiadó, Budapest, 1972.

Dombóváry Géza: Fenyítő eljárás és büntetési rendszer Pest megyében a XIX. század első felében. Rényi Károly kiadása, Budapest, 1906.

Eckhart Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet, Politzer Zsigmond és fia, Budapest, 1946.

Fayer László: Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye, Magyar Tudományos Akadémia kiadása, Budapest 1896—1902.

Hajdú Lajos: Az első (1795-ös) magyar bünte-

tőkódex-tervezet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971.

Hajdú Lajos: Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában, Magvető, Budapest, 1985.

Jakab Elek: Oklevéltár Kolozsvár Története második és harmadik kötetéhez, Egyetemi Könyvnyomda, Budapest, 1888.

Lehoczky Tivadar: Beregvármegye Monographiája, Polacsek kiadás, Ungvár, 1881.

Széll Farkas: Testi Büntetések A Debrecen Városi Régi Jogban, László J. kiadása, Debrecen, 1903.

Szongott Kristóf: Szamosújvár Sz. kir. Város Monographiája, Todorán Ede kiadása, Szamosújvár, 1901.

Szilády Áron—Szilágyi Sándor: Török-Magyarok Történelmi Emlékek, Eggenberger, Pest, 1863.

Vajna Károly: Hazai régi büntetések, Lőrincz János Univers Könyvnyomdája, Budapest, 1907.

¹⁹ magistratus = magas hivatalban lévő személy

²⁰ carnifex = ítéletvégrehajtó

| Nemzetközi tapasztalatok

A testi fenytések újbbli bevezetése az iszlám országokban

A Khomeini által meghirdetett több mint négyéves „szent háború”, az iráni iszlám forradalom kívül más muzulmán országban is egyre inkább visszatérnek az iszlám jog és erkölcs alapjaihoz. Az iráni alkotmány hivatkozik a Koránra, mi több, idézi azt. A hit és ideológia alap és útmutatás kell hogy legyen a katonai erők létesítéséhez és kialakításához. „Az Iráni Iszlám Köztársaság hadserege és a forradalmat megvédő testületek célja nemcsak a határok védelme, hanem az ideológia megvalósítása, a »szent háborúban« való részvétel, az alkotmány rendelkezése szerint isten szuverenitása terjesztéséért vívott harc a Földön.”

Az új iszlám hullám a világban egyes rezsimek megszilárdításának fegyverét képezi, valamint eszköze az egymás közötti politikai és társadalmi leszámolásnak. Megingott az iszlám országok modernizálására irányuló törekvés is. Egyiptom és Szudán példa volt a világi intézmények bevezetése tekintetében. Jelenleg azonban ellentétes folyamat zajlik, amelyben a törvényhozás mind többször támaszkodik az iszlám jogra, lásd a testi fenytések újbbli bevezetését, a drasztikus szankciókat az alkoholfogyasztás miatt stb.

Habár ezen országok kormányai cáfolják, a bíróságok nagyon gyakran az iszlám jog alapján ítéleznek, ami a problémát még kínosabbá teszi ott, ahol nagyobb nem muzulmán tömegek élnek. Egyiptomban gondot okoz a koptok, keresztények körében, akik kénytelenek alávetni magukat a számukra idegen vallás törvényeinek. Ma-

uritániában például ismét kézlevágással büntetnek, minden fájdalomcsillapítás vagy orvosi segédlet nélkül. A líbiai forradalom vezére saját elméletet talált ki, és jelentős engedményeket tett a sariát, azaz iszlám joghoz való visszatérés érdekében, ami viszont bizonyos foglalkozások paralizálásához vezetett. Nehézségek várhatók a nemzetközi jog mellőzése miatt is. Nemzetközi jogi intézmények tiltják ugyanis a megalázó és durva büntetéseket, az általános felfogás szerint ide tartoznak a megcsönkítés és botozás összes fajai. Ezek az országok vádolhatók lennének azzal, hogy sértik az emberi jogokról szóló általános deklarációt.

Az elhajlásokra és fanatizmusra hajlamos rendszerek, ha nem képesek megoldani belső problémáikat vagy beváltani ígéreteiket, külső ellenséget keresnek. Ezt teszik a „szent háború” jegyében is. NIN

Amerikai börtönök magánkézben

Egy évtizede kezdődött, hogy a börtönviszonyok romlása miatt magánkézbe kellett adni az első börtönt. Számuk azóta huszonötre nőtt, ami körülbelül 5000 elítéltet jelent.

E börtönök többsége régi, elavult épületben vagy olyan raktárban van, amelyet a modern körülményeknek megfelelően átalakítottak. Az állam szabályos szerződést köt a magánkezelésben lévő börtön vezetőjével, fenntartva magának a felügyeleti jogot. A rabok munkáltatása ellenszolgáltatás fejében történik, amelynek törvényes összege: három dollár. A szabályok megszegése a körülményeknek

megfelelően büntetendő: a legsúlyosabb esetben 72 óra szigorított zárka szabható ki.

Az elítéltek magánkézben levő börtönökben fizikailag jobb, mentálisan azonban rosszabb állapotban vannak, mint az állami kezelési intézményekben. Nem mindenkinek tudnak munkát adni, hiányzik az állandó orvosi felügyelet, nincs tanulási lehetőség, nincs könyvtár. A börtönöket kezelő magántársaságokat indokolt lenne társadalmilag és politikailag felelőssé tenni.

Mindezt azonban nehéz elérni akkor, amikor New York államban például több mint 50 ezer börtöncella hiányzik, s New Jerseyben 120 százalékos a meglévő börtönök kihasználtsága.

La Stampa

Kínózzák

a brazil letartóztatottakat

A rendőrök továbbra is kínózzák a fogvatartottakat Braziliában. A legutóbbi három hónapban három, négy ember halt meg a „rendőrség kezei között”, jelentette ki Rio de Janeiro állam főállamügyésze. A fogvatartottakat a rendőrségen hangszigetelt szobákban hallgatják ki, s olyan vallatási módszereket alkalmaznak, mint az elektro-sokk, vagy például kígyóval zárják össze a fogvatartottakat. Ezeket az eseteket többen panaszolták, mégsem mondható el, hogy a közvélemény megfelelően tájékozott lenne. A rendőrök megbüntetésére sem kerül mindig sor a jogszabályok sajátos értelmezése folytán. Összességében megállapítható, hogy az elmúlt huszonnégy év alatt a helyzet egyre súlyosabbá vált.

Néhány konkrét példa. M. Eduardo Mayr vizsgálóbíró rövid látogatást tett a rendőrség helyi szervénél, miután egy ügyvéd panaszt tett a sérelmére elkövetett rendőrségi brutalitás miatt. A vizsgálóbíró olyan vasrudakat talált a helyiségben, amelyekhez a fogvatartottakat a kihallgatáskor különböző eszközökkel odakötik. A padlón egyér-

telműen vérfoltokat lehetett látni. A vizsgálóbíró megállapításának rögzítése óta a panaszt emelő ügyvéd állandó veszélyben él a névtelen fenyegetések miatt. Egy pszichológusnőt — miután a lakásán egy kiló marihuanát találtak — 1983-ban különleges kínzásoknak vetettek alá: nyolc órán keresztül összezárták egy óriáskígyóval, amely körbetekeredett rajta. A vizsgálóbíró az esetről tudomást szerezve elrendelte az állatnak állatkertbe történő szállítását, de az értesülések szerint ilyen típusú kínzások a továbbiakban is megismétlődhetnek.

Az igazságügy-miniszter vizsgálatot rendelt el, de jogi körök szerint a bűnösök megbüntetésére ezúttal sem került sor, miután a kínzóeszközök nem szolgáltak elegendő bizonyítékul a bűncselekmény elkövetésének megállapításához. A vizsgálat azonban talán arra alkalmas lehet, hogy a jövőben megakadályozzon hasonló eseteket.

Ami a brazil büntetésvégrehajtási intézményeket illeti, meg kell jegyezni, hogy több börtönben nem tudják feladatukat megfelelően ellátni a börtönőrök. Az elítéltek különböző bandákat, csoportokat alakítva maguk formálják a büntetésvégrehajtás rendjét, kábítószert szívnak, szabadlábban lévő társaikkal érintkezve bűncselekményeket, fegyveres rablásokat irányítanak, s a zsákmányból próbálják őrizők cinkosságát megvásárolni a szökés érdekében. A börtönöket egyebek közt a nagyfokú túlzásfoltosság jellemzi. Így csak magában Rio de Janeiróban tízezer elítélt tölti börtönbüntetését, ugyanakkor hely hiányában négyezren rendőrségi fogdában vannak elhelyezve, s mintegy tízezer a jogerős ítélet ellenére szabadlábban vannak a börtönök befogadóképességének korlátozottsága miatt.

Le Monde

Tanácskozas

a női bűnözésről

Firenzében az EGK-országok tudósai és kutatói a női bűnözésről tanácskoztak. Elsősorban az utóbbi években

— fiatalok női által — elkövetett nagy számú bűnesetet vizsgálták meg. A kábítószer-fogyasztás elterjedése, a prostitúció aggasztó mértékű növekedése, a terrorizmus — amelyben sok esetben élvonalbeli szerepet játszanak a nők — nyugtalanító kérdéseket vet fel.

A konferencia első két napján a — zömmel női — felszólalók átfogó képet rajzoltak a Közösség országaiban uralkodó helyzetről.

A perugiai egyetem kutatója, Tamera Pitch elmondotta, hogy Olaszországban mind több feljelentés érkezik nők ellen a jogosítvány nélküli vezetéstől a lopásig, a prostitúciótól a kábítószerfogyasztásig. „Míg az első bűncselekményfajta általában egy adott társadalmi réteghez tartozók követik el, a többi elkövető között szinte valamennyi társadalmi réteg képviselőit megtaláljuk” — mondotta Pitch.

Az előadók szerint nemcsak elszigetelni, nemcsak büntetni kell a devián-sokat, hanem meg is kell őket érteni, feltárva azokat az okokat, amelyek a bűncselekmény elkövetésére indítják őket.

Egy másik felszólaló így fogalmaz: „... Gyakran fordul elő, hogy a fiatalok azért követnek el bűncselekményt, hogy megszerezzék a fogyasztói társadalom azon termékeire a pénzt, amelyet a felnőtt társadalom státuszszimbólumként tart nyilván. Vagy — vonatkozik ez sok fiatal lányra — így akarják felhívni magukra kortársaik figyelmét, így próbálnak imponálni nekik. Megérthetjük — de természetesen nem igazolhatjuk — a devianciát, a punk szub-

kultúrát, a prostitúciót és a kábítószer-fogyasztást.”

Az ismertett adatokból kiderül, hogy a kiskorúak által elkövetett bűncselekmények egyharmadát Európában nők számlájára kell írni. A leggyakoribb bűncselekmény a prostitúció és a kábítószer-fogyasztás. „A lányok — mondotta az egyik felszólaló — alkalmazkodnak a társadalmi szokásokhoz, bár sok esetben eltúlozzák azok jelentőségét.” A közérkölcstartja helyes, ha egy lány szép, csinos, elegáns. Korunk kultúrája, reklámjainak a fiatal, önálló, magabiztos nőt dicsőítik. „Mármint — folytatta a felszólaló — a lányok álmait, hogy sztárokká lesznek, a képeslapok agyonidealizált fotómodelljei, a tömegtájékoztató eszközök prototípusai egyaránt támogatják. Azok a lányok, akik motoros bandákkal járnak vagy punkok társaságába keverednek, voltaképpen nagyobb önállóságot, biztonságot keresnek, csupán a követendő modellt választják ki tévesen.”

Egy holland kutató, aki a prostitúció problémáját tanulmányozva három hónapot töltött Amszterdamban „piroslámpás negyedben” megállapította: „A megkérdezett prostituáltak nagy többsége igen fiatalon, 13-14 évesen szökött meg otthonról, mert azt akarta, hogy nőként kezeljék. Aztán olyan férfiak karmaiba kerültek, akik elindították őket a prostitúció útján. A megkérdezettek zöme kábítószer-fogyasztó, alacsony társadalmi rétegből származik és teljesen aláveti magát annak a férfinak, aki futtatja őt, aki álszerelmet, hamis, illuzórikus függetlenséget biztosít számára.”

La Stampa

Válogatta: **Bánki Erika**

Az elmúlt években a határőrség és a büntetésvégrehajtás között szoros együttműködési kapcsolat jött létre. Kölsönösen segítik egymást szolgálati feladatuk ellátásában, az államhatár védelmében, a közrend, a közbiztonság megszilárdításában, egy-egy rendkívüli esemény gyors, egybehangolt felszámolásában.

Tóth Imre hőr. vezérőrnagy, a BM határőrség országos parancsnoka és Nagy Tibor bv. vezérőrnagy, az IM büntetésvégrehajtás országos parancsnoka újabb öt évre szóló megállapodást írt alá. A BM Határőrség Országos Parancsnoksága vállalta azoknak a sorköteles fiataloknak rövidített — három hónapos — kiképzését, akik hivatásuknak választották a büntetésvégrehajtási szolgálatot. Ezután az alapképzés után a leendő büntetésvégrehajtási tiszthelyettesek a Büntetésvégrehajtás Tiszthelyettesképző Iskoláján folytatják tanulmányaikat. Öt hónap alatt elsajátítva a szolgálat ellátásához szükséges szakmai ismereteket.

Nagy Tibor elvtárs a szerződés aláírása után elmondta, hogy szakmailag, politikailag jól képzett, agilis fiatalokat kap a büntetésvégrehajtás a határőrségtől. A váci iskolában végzettek többsége a nehéz, felelősségteljes szolgálat ellátásában derekasan megállja a helyét. Aztán köszönetét, elismerését fejezte ki mindazoknak, akik részt vettek a fiatalok kiképzésében.

Tóth Imre vezérőrnagy elvtárs megköszönve az elismerő szavakat, a két szerv közötti együttműködés érdekében végzett áldozatos munkájáért átnyújtotta a Kiváló Határőr jelvényt és a vele járó emléklapot Nagy Tibor vezérőrnagynak, Tari Ferenc bv. alezredesnek, az országos parancsnok általános helyettesének, Árendás Péter bv. alezredesnek, az országos parancsnokság pártszervezete titkárának, Pintér Ferenc bv. őrnagynak, a személyzeti osztály helyettes vezetőjének, Csorba György bv. főhadnagynak, a személyzeti osztály főelőadójának.

ára: 10 Ft
